

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A) ΤΟ «ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ»- ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΕΙΜΕΝΑ

1) Το αρ. 6 της ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με το αρ. 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικάως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίο θα αποφασίσει είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να δοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσα των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και το κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφάλειας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρου, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότητα θα ηδύνατο να παραβλάψει τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

2. Παν πρόσωπον κατηγορουμένου επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του.

3. Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: α) όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν νοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας. β) όπως διαθέτη το χρόνο και τας αναγκαίας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεώς του. γ) όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορο της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν αυτό ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης. δ) να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων

κατηγορίας. ε) να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιούμενην εις το δικαστήριο γλώσσαν»¹.

Το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) προβλέπει και καθιερώνει αυτοτελές (ουσιαστικό και δικονομικό) δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης («fair trial», «procès équitable») ή, όπως επίσης λέγεται, το δικαίωμα σε χρηστή δίκη. Αυτοτελές, διότι ισχύει ανεξάρτητα από το δικαίωμα, που επικαλείται το φυσικό ή νομικό πρόσωπο ενώπιον των δικαστηρίων και ασχέτως αν το δικαίωμα προστατεύεται ή όχι διεθνώς. Η χρηστή απονομή της δικαιοσύνης πραγματοποιείται «στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας». Η αναφορά στη δημοκρατική κοινωνία, κατ' αρ. 6 της ΕΣΔΑ, γίνεται σε σχέση προς τη δημοσιότητα της δίκης, αλλά, ταυτόχρονα, εκφράζει την απαίτηση για ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και την ύπαρξη των απαραίτητων εγγυήσεων υπέρ των διαδικών στην αστική δίκη και του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη. Επίσης, το αρ. 6 της ΕΣΔΑ εμφανίζει σημαντική αυτονομία των εννοιών, δηλαδή περιέχει έννοιες, που δεν ερμηνεύονται κατ' ανάγκη στη Σύμβαση με τα ίδια κριτήρια, με τα οποία ερμηνεύονται στα καθέκαστα εσωτερικά δίκαια των συμβαλλομένων κρατών («δικαστήριο», «εύλογη προθεσμία», «δικαιώματα και υποχρεώσεις αστικής φύσεως» κ.α.). Ως προς την ορολογία που χρησιμοποιείται, έχει μάλλον επικρατήσει ο όρος «δικαίωμα σε χρηστή δίκη». Ωστόσο, θα μπορούσαν, εναλλακτικά, να χρησιμοποιηθούν εξίσου οι όροι «δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη» ή «δικαίωμα για χρηστή δίκη», μολονότι ο δεύτερος είναι ευρύτερος του πρώτου και βρίσκεται πιο κοντά στο πνεύμα του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, αφού η διάταξη αυτή όχι μόνο καθιερώνει

¹ Κατά την αγγλική διατύπωση του αρ. 6: «1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.

2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.

3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:

(a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;

(b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defense;

(c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

(d) to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;

(e) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.»

δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια, αλλά ταυτόχρονα προσδιορίζει το περιεχόμενο και τα όρια αυτού του δικαιώματος. Από τη γραμματική διατύπωση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ γίνεται φανερό ότι δεν κατοχυρώνεται το δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια γενικώς. Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης χρειάστηκε επίπονη ερμηνευτική προσπάθεια για να διασπάσει την αντίσταση των κυβερνήσεων των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ώστε να αναγνωριστεί ότι το δικαίωμα στις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης, που καθιερώνει και κατοχυρώνει το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ισχύει όχι μόνο για τις περιπτώσεις εκείνες, όπου η εθνική νομοθεσία ορίζει αρμόδιο δικαστήριο αλλά και για όσες σιωπά ή ακόμη και το απαγορεύει.

2) Το αρ. 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παρόμοιου περιεχομένου ρύθμιση με την προπαρατεθείσα του αρ. 6 της ΕΣΔΑ εισάγει το αρ. 47 («Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου») του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το οποίο: *«Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.*

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός ευλόγου προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.

Σε όσους δε διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται ευεργέτημα πενίας, εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη Δικαιοσύνη».

Μόνη η παράθεση του ανωτέρω άρθρου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιστά σαφές πως η εφαρμογή των εγγυήσεων του αρ. 47 αφορά μόνο σε δικαιώματα και ελευθερίες, που προβλέπονται ή θεσπίζονται από διατάξεις του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, η διάταξη του αρ. 47 μπορεί να τύχει εφαρμογής, οσάκις τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφαρμόζουν διατάξεις του ενωσιακού δικαίου. Εντούτοις, στην

πράξη, οι σχετικές διατάξεις της ΕΣΔΑ είναι εξίσου κ' εκ παραλλήλου εφαρμοστέες στις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθόσον και τα είκοσι οκτώ (28) κράτη μέλη της τυγχάνουν μέλη και του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχουν υπογράψει και επικυρώσει, κατά τις διαδικασίες του εσωτερικού τους δικαίου, την ΕΣΔΑ.

Μολονότι δε, εκ πρώτης όψεως, το σύστημα της ΕΣΔΑ (Συμβουλίου της Ευρώπης) κ' αυτό του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ενωσιακό δίκαιο²) αποτελούν δύο ανεξάρτητους κ' αυτόνομους μηχανισμούς, εντούτοις αμφοτέρωτα τα εν λόγω συστήματα εγγυώνται την προστασία του δικαιώματος πραγματικής κ' αποτελεσματικής πρόσβασης σε δικαστήριο και απονομής μιας δίκαιης δίκης, το καθένα, βεβαίως, εντός του πεδίου εφαρμογής του. Παρομοίως, αμφοτέρωτα τα ως άνω συστήματα προστασίας εφαρμόζονται, σε πρακτικό επίπεδο, επί τη βάσει των ερμηνευτικών παραδοχών, που έχουν υιοθετήσει τα οικεία δικαιοδοτικά όργανα, ήτοι το ΕΔΔΑ και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντίστοιχα. Επίσης, δεν πρέπει να παροράται ότι πολλά από τα δικαιώματα, που έχουν περιληφθεί και περιγράφονται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπονται αυτούσια ή παρεμφερώς και στην ΕΣΔΑ. Άλλωστε, το αρ. 52 παρ. 3³ του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει ότι, όπου ο Χάρτης αναφέρεται ή παραπέμπει σε δικαιώματα της ΕΣΔΑ, η έννοια και ο σκοπός των δικαιωμάτων αυτών είναι ο ίδιος, ακόμη κ' αν γίνεται δεκτό πως είναι δυνατή η, κατά το Χάρτη, παροχή ευρύτερης προστασίας. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι απόλυτα συναφής και χρηστική για την ερμηνεία διατάξεων του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου αυτά παραπέμπουν σε δικαιώματα, που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ.

3) Το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (ΔΣΑΠΔ)

² Παρόμοιες διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, που εξειδικεύουν πτυχές του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη περιέχονται στην Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης για την ποινική διαδικασία «*Directive on the right to information in criminal proceedings (2012/13/EU)*», στην Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφραση «*Directive on the right to interpretation and translation (2010/64/EU)*» και στην Οδηγία για την πρόσβαση σε δικηγόρο «*Directive on the right of access to a lawyer (2013/48/EU)*».

³ Κατ' αρ. 52 παρ. 3 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «*Στο βαθμό, που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία*».

και άλλα διεθνή νομοθετικά κείμενα

Ανάλογου περιεχομένου διάταξη τυγχάνει αυτή του αρ. 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)⁴, το οποίο υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη στις 16 Δεκεμβρίου 1966 και έχει κυρωθεί από τη χώρα με το Ν. 2462/1997. Έτσι, η ως άνω διάταξη του ΔΣΑΠΔ ορίζει ότι: *«Όλοι είναι ίσοι ενώπιον των δικαστηρίων. Κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια και δημόσια από αρμόδιο, ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει συσταθεί με νόμο, το οποίο θα αποφασίσει για το βάσιμο κάθε κατηγορίας σχετικά με ποινικό αδίκημα, η οποία έχει απαγγελθεί εναντίον του, καθώς και για αμφισβητήσεις δικαιωμάτων και υποχρεώσεων αστικού χαρακτήρα. Η διεξαγωγή δίκης κεκλεισμένων των θυρών μπορεί να αποφασισθεί για το σύνολο ή μέρος της, είτε για την προστασία των χρηστών ηθών, της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφάλειας σε μια δημοκρατική κοινωνία είτε όταν αυτό απαιτεί η προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων είτε ακόμη στο μέτρο που το δικαστήριο κρίνει ότι κάτι τέτοιο είναι απολύτως απαραίτητο δεδομένου ότι, λόγω ειδικών συνθηκών της υπόθεσης η δημοσιότητα θα ζημίωνε την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Ωστόσο, οποιαδήποτε απόφαση που εκδίδεται σε ποινική υπόθεση ή αστική διαφορά, δημοσιοποιείται, εκτός εάν το συμφέρον των ανηλίκων απαιτεί το αντίθετο ή εάν η δίκη αφορά διαφορές συζύγων ή γονική μέριμνα ή επιτροπεία ανηλίκων».*

Πέραν τούτου, η κρίσιμη διάταξη επαναλαμβάνεται, με παρόμοιες ή παρεμφερείς διατυπώσεις, και σε πολλά άλλα διεθνή νομοθετικά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, είτε παγκόσμιας, είτε περιφερειακής εμβέλειας. Έτσι, όλως ενδεικτικά:

- Το αρ. 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών⁵ ορίζει ότι *«Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του».*

⁴ “International Covenant on Civil and Political Rights” (ICCPR).

⁵ “Universal Declaration of Human Rights” (UDHR)

- Το αρ. XXVI στ. 2 της Αμερικανικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων του Ανθρώπου («Διακήρυξη της Μπογκοτά») ⁶ ορίζει ότι «*Every person accused of an offence has the right to be given an impartial and public hearing, and to be tried by courts previously established in accordance with pre-existing laws and not to receive cruel, infamous or unusual punishment*» ⁷.

- Το αρ. 8 παρ. 1 και 5 της Αμερικανικής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ⁸ ορίζει ότι «*1. Every person has the right to a hearing, with due guarantees and within a reasonable time, by a competent, independent and impartial tribunal, previously established by law, in the substantiation of any accusation of a criminal nature made against him or for the determination of his rights and obligations of a civil, labour, fiscal or any other nature. ... 5. Criminal procedure shall be public, except in so far as may be necessary to protect the interests of justice*» ⁹.

- Τα αρ. 7 παρ. 1 και 26 του Αφρικανικού Χάρτη Ανθρωπίνων και Λαϊκών Δικαιωμάτων («Χάρτης της Banjul») ¹⁰ ορίζει ότι: «*7.(1) Every individual shall have the right to have his cause heard. This comprises: ... (d) the right to be tried within a reasonable time by an impartial court or tribunal, ... 26. States parties to the present Charter have the duty to guarantee the independence of the courts ...*» ¹¹.

4) Το αρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος

Η ανάλογου περιεχομένου διάταξη του εσωτερικού δικαίου είναι αυτή του αρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος ¹², η οποία κατοχυρώνει το δικαίωμα δικαστικής

⁶ «*American Declaration of the Rights and Duties of Man*» (the «*Bogota Declaration*»), που υπογράφηκε στη Μπογκοτά της Κολομβίας, τον Απρίλιο του 1948.

⁷ Η διάταξη παρατίθεται στην αυθεντική της μορφή, στην αγγλική γλώσσα, ελλείπει επίσημης μετάφρασης στην ελληνική.

⁸ «*American Convention on Human Rights*» που υπογράφηκε στο Σαν Χοσέ του Πουέρτο Ρίκο, στις 22-11-1969 και τέθηκε σε ισχύ στις 18-7-1978. Έως σήμερα έχει επικυρωθεί από έντεκα (11) κράτη του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (Organization of American States).

⁹ Η διάταξη παρατίθεται στην αυθεντική της μορφή, στην αγγλική γλώσσα, ελλείπει επίσημης μετάφρασης στην ελληνική.

¹⁰ «*African Charter on Human and Peoples' Rights*» (the «*Banjul Charter*»), που υπογράφηκε στη Banjul της Γκάμπια, το έτος 1981 και τέθηκε σε ισχύ στις 21-10-1986. Έως σήμερα έχει επικυρωθεί από πενήντα τρία (53) κράτη της Αφρικανικής Ένωσης (African Union), του οργανισμού, δηλαδή, που διαδέχθηκε τον Οργανισμό Αφρικανικής Ενότητας (.Organization of African Unity), υπό την αιγίδα του οποίου καταρτίστηκε ο Χάρτης.

¹¹ Η διάταξη παρατίθεται στην αυθεντική της μορφή, στην αγγλική γλώσσα, ελλείπει επίσημης μετάφρασης στην ελληνική.

¹² «*Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει.*»

προστασίας ή, κατ' άλλη διατύπωση, το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια. Η συνταγματική διάταξη κατοχυρώνει το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα της προσφυγής στα δικαστήρια, ενώ προϋποθέτει την ύπαρξη ουσιαστικών δικαιωμάτων, την ύπαρξη και άσκηση των οποίων προστατεύει με την παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, δηλαδή της προστασίας, που παρέχεται από τα δικαστήρια, κατά νομικούς κανόνες και διαδικασίες. Η διάταξη του αρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος προϋποθέτει, επίσης, την ύπαρξη ενός δικαιοδοτικού μηχανισμού, την ακώλυτη πρόσβαση σ' αυτόν, καθώς και την έκδοση απόφασης, την απάντηση δηλαδή του δικαστηρίου στο αίτημα για παροχή έννομης προστασίας. Πρέπει, επιπλέον, η οργάνωση των ειδικών βοηθημάτων και η διεξαγωγή της δίκης να υπακούουν σε κριτήρια, που διασφαλίζουν πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία. Πλήρης δικαστική προστασία διασφαλίζεται, όταν δεν υπάρχει διαφορά, για την οποία αποκλείεται η παροχή δικαστικής προστασίας, ενώ αποτελεσματική τυγχάνει, όταν παρέχεται σε χρόνο και τρόπο, που πράγματι εξασφαλίζει την ουσιαστική απονομή δικαιοσύνης.

Περαιτέρω, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας υπόκειται σε ποσοτική και ποιοτική συγκεκριμενοποίηση, που συμβάλλει στην τελολογική περιχαράκωση της λειτουργικής έννοιας του δικαιώματος. Η μεν ποσοτική συγκεκριμενοποίηση σημαίνει ότι το γενικό δικονομικό δικαίωμα εμπεριέχει τα ακόλουθα επιμέρους δικαιώματα: α) Το δικαίωμα για έκδοση απόφασης επί της ουσίας της υπόθεσης, β) το δικαίωμα σε παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας, ιδίως με τη λήψη προληπτικών ή ασφαλιστικών μέτρων και γ) το δικαίωμα για αναγκαστική εκτέλεση. Η δε ποιοτική συγκεκριμενοποίηση του δικαιώματος σημαίνει ότι η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται σε σύντομο ή εύλογο χρονικό διάστημα με πειστικό τρόπο, ώστε οι διάδικοι να είναι σε θέση να πείθουν το δικαστήριο για την αλήθεια των ισχυρισμών τους, ενώ οι αντίστοιχες δικαστικές αποφάσεις θα πρέπει να είναι δυνατό να ελεγχθούν από ανώτερα δικαστήρια.

Το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης των διαδίκων, που εισάγεται στο δεύτερο εδάφιο του αρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος, περιλαμβάνεται ήδη στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας του πρώτου εδαφίου, στο μέτρο που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της πλήρους και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Ακόμη, η οργάνωση της δίκης πρέπει να εμπεριέχει τις διαδικαστικές προϋποθέσεις που εγγυώνται την ορθότητα της δικαστικής απόφασης και τη χρηστή διεξαγωγή της δίκης. Η δε ορθότητα αξιολογείται με διαδικαστικά κριτήρια, διαδικαστικές ή

οργανικές εγγυήσεις, που διασφαλίζουν την αντικειμενικότητα της δικαστικής κρίσης, ή, πιο σωστά, την αμεροληψία του δικαστή, καθώς και τη διαφάνεια και τον έλεγχο της δικαστικής κρίσης. Η κατοχύρωση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος τελεί, επομένως, σε συνάρτηση με την κατοχύρωση από το Σύνταγμα ενός συστήματος εγγυήσεων, που περιβάλλουν την απονομή της δικαιοσύνης, όπως, λ.χ., την εγγύηση της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών ή την εξασφάλιση της διαφάνειας της δίκης, που εξειδικεύεται στις αρχές της δημοσιότητας των συνεδριάσεων, της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων και της δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας.

**B) ΤΟ «ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ» («RIGHT TO A COURT»),
ΩΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ «ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΕ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ»**

Ένα από τα επιμέρους δικαιώματα, που προβλέπει και κατοχυρώνει η διάταξη του αρ. 6 της ΕΣΔΑ είναι «το δικαίωμα σε δικαστήριο» («*right to a court*», «*droit à un tribunal*») ή κατ' άλλη διατύπωση, «το δικαίωμα στην παροχή δικαιοδοτικής προστασίας». Το ως άνω δικαίωμα, αν και δεν απορρέει άμεσα από τη διατύπωση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, έχει, ωστόσο, κατ' επανάληψη, επιβεβαιωθεί, διαμορφωθεί και οριοθετηθεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Το «δικαίωμα σε δικαστήριο» σημαίνει ότι κάθε κράτος οφείλει να παρέχει τη δυνατότητα στους πολίτες του να προσφεύγουν ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων, προκειμένου να διεκδικήσουν την ανάδειξη των εννόμων δικαιωμάτων τους. Επιπλέον, κάθε κράτος οφείλει να εξασφαλίζει την άρση και την εξάλειψη τυχόν νομικών ή πρακτικών εμποδίων, που αποκλείουν, παρεμποδίζουν ή καθιστούν ανέφικτη την πρόσβαση στα αρμόδια δικαστήρια.

Όπως θα καταδειχθεί κατωτέρω, το «δικαίωμα σε δικαστήριο» δεν είναι απόλυτο, ενώ προσλαμβάνει διαφορετικές μορφές έκφρασης, ανάλογα με το εάν γίνεται λόγος για αστική/πολιτική ή ποινική δικαιοσύνη. Μερικότερες επιμέρους πτυχές του δικαιώματος σε δικαστήριο είναι α) το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο (*right of access to a court*), β) το δικαίωμα βεβαιότητας της διαδικασίας και των δικαστικών αποφάσεων (*right to finality of legal proceedings/final judgments*) και γ) το δικαίωμα εκτέλεσης εντός ευλόγου προθεσμίας (*right to claim timely execution of final judgments*).

Γ) ΤΟ «ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΕ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ»
(«RIGHT OF ACCESS TO A COURT»),
ΩΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΤΥΧΗ ΤΟΥ «ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΕ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ»

1) Έννοια-Περιεχόμενο

Όπως ήδη σημειώθηκε, το «δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο» (*«right of access to a court» «droit d' accès á un tribunal»*) αποτελεί ιδιαίτερη πτυχή και συνιστώσα του ευρύτερου και γενικότερου δικαιώματος σε δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ, εφαρμόζοντας την αρχή της δίκαιης δίκης του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, και τονίζοντας την αξία και τη σπουδαιότητα του δικαιώματος, που απορρέει από την αρχή αυτή¹³, εξειδίκευσε, οριοθέτησε και νοηματοδότησε, με σειρά αποφάσεών του, την έννοια και το περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Σαν γενική αρχή, πρέπει να ειπωθεί ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο συνεπάγεται την έννομη δυνατότητα ενός εκάστου να απευθύνει το προβλεπόμενο έννομο βοήθημα ενώπιον του αρμόδιου εθνικού δικαστηρίου, το οποίο έχει τη δικαιοδοσία να ερευνήσει όλα τα νομικά και ουσιαστικά ζητήματα, που άπτονται της συγκεκριμένης υπόθεσης και να εκδώσει μια δεσμευτική για τα μέρη απόφαση. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο εφαρμόζεται, εξίσου, τόσο σε αστικές/πολιτικές όσο και σε ποινικές υποθέσεις¹⁴.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί, κατ' επανάληψη, στη νομολογία του, ότι οι άμεσοι ή έμμεσοι περιορισμοί, που τίθενται από την εθνική νομοθεσία, κατά την ενάσκηση του δικαιώματος αυτού, δεν πρέπει και δεν μπορούν να παρεμποδίζουν την ελευθερία πρόσβασης σε δικαστήριο, κατά τέτοιο τρόπο ή σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παραβιάζεται ουσιωδώς το εν λόγω δικαίωμα, στην ουσία και τον πυρήνα του. Έτσι, σύμφωνα με το Δικαστήριο του Στρασβούργου, οι περιορισμοί αυτοί είναι σύμφωνοι με το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, μόνο αν εξυπηρετούν αποδεδειγμένο δικαιολογημένο σκοπό και υπάρχει εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και στον επιδιωκόμενο σκοπό. Τούτο συμβαίνει, όταν οι

¹³ Για την ανάλυση της αρχής αυτής, αντί πολλών Ε. Κρουσταλάκη, «Το δικαίωμα προσφυγής στη Δικαιοσύνη (δικαίωμα για χρηστή δίκη) κατά το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στην ΕλλΔ/νη 1986.601 επ., Ι. Μυλωνά, «Η ποινική «δίκαιη δίκη» στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την τριετία 2002-2004», έκδοση. 2007.

¹⁴ ΕΔΔΑ «Deweere κατά Βελγίου» της 27-2-1980.

περιορισμοί της εθνικής ρύθμισης εξυπηρετούν τους σκοπούς της ασφάλειας δικαίου και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης και δεν αποτελούν εμπόδιο για τον πολίτη ως προς το να κριθεί στην ουσία της η διαφορά από το αρμόδιο δικαστήριο. Έτσι, καθίσταται σαφές, ότι η βασική αρχή, που διέπει, αφετηριακά, τη συλλογιστική και την επιχειρηματολογία των αποφάσεων του ΕΔΔΑ είναι, ότι η πρόσβαση στο αρμόδιο δικαστήριο πρέπει να αποτελεί ουσιαστικό και πραγματικό και όχι απλά θεωρητικό ή τυπικό δικαίωμα, υπό την έννοια ότι τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν, κατά τρόπο αποτελεσματικό, ότι, κατά κανόνα, κάθε υπόθεση πρέπει να εισάγεται προς εκδίκαση, στα πλαίσια της οποίας ακούγονται οι απόψεις των διαδίκων και το αρμόδιο δικαστήριο, αφού εξετάσει, κατ' ουσία, τη διαφορά, θα προβεί στην έκδοση μιας δεσμευτικής για τα μέρη απόφασης.

Κατ' αυτό τον τρόπο, το ΕΔΔΑ εκφράζει την αντίθεση και την αποδοκιμασία του στην προσήλωση των εθνικών δικαστηρίων σε φορμαλιστικές αρχές και στην ενίοτε εμμονή τους σε άκρατη τυπικότητα. Η τυπικότητα αυτή, όταν έχει ως αποτέλεσμα να προσβάλλεται ο πυρήνας του δικαιώματος, δεν γίνεται αποδεκτή από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, που τη θεωρεί παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης, στην οποία περιέχεται και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ έχει, κατ' επανάληψη, τονίσει ότι δεν είναι δυνατόν η ενδεχομένως προβληματική ενάσκηση ενός δικαιώματος, έστω και από υπαιτιότητα του φορέα του, να έχει ως αποτέλεσμα την κατάλυση και την ακύρωση του δικαιώματος αυτού. Η φορμαλιστική εφαρμογή των τυπικών προϋποθέσεων, που απαιτούνται για την άσκηση ενός ενδίκου βοηθήματος, είναι δυνατό να οδηγήσει σε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Αυτό συμβαίνει, όταν η υπερβολικά προσηλωμένη στους τύπους ερμηνεία της νομιμότητας από το δικαστήριο εμποδίζει, εκ των πραγμάτων, την κατ' ουσία εξέταση των αξιώσεων του προσφεύγοντος¹⁵. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ δε σταματά να επαναλαμβάνει, σε κάθε ευκαιρία, πως η έννοια της απονομής δικαιοσύνης πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως εξέταση κατ' ουσία της υπόθεσης, η δε αποφυγή της εξέτασης από το δικαστή της ουσίας της διαφοράς, ισοδυναμεί με άρνηση απονομής της δικαιοσύνης, η οποία πλήττει τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης στο δικαστήριο¹⁶. Ως εκ τούτου, τα κράτη και τα δικαστήρια πρέπει να παρέχουν στον πολίτη τη δυνατότητα να μπορεί να ακούγεται ουσιαστικά από τα αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα, εξασφαλίζοντάς του πρόσβαση όχι σε μια

¹⁵ Ενδ. ΕΔΔΑ «Ευσταθίου κατά Ελλάδος» της 27-7-2008, ΝοB 2006.1170 επ.

¹⁶ Ενδ. ΕΔΔΑ «Γιαννούσης κατά Ελλάδος» της 14-12-2006, §26, ΝοB 2007.516 επ.

τυπική παρουσία, αλλά στην έκθεση των ουσιαστικών του επιχειρημάτων τόσο σε αστικές υποθέσεις, όσο και σε ποινικές δίκες ή πειθαρχικές διαδικασίες. Στα πλαίσια του προστατευτικού πεδίου του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ εντάσσεται και η υποχρέωση των δικαστηρίων να απαντούν αιτιολογημένα σε όλους τους ισχυρισμούς των διαδίκων. Έτσι, ολοκληρώνεται η ουσιαστική πρόσβαση σε δικαστήριο που δικάζει δικαιώματα και υποχρεώσεις αστικής φύσης ή το βάσιμο της κατηγορίας σε ποινικές υποθέσεις. Με τη νομολογία του το ΕΔΔΑ σηματοδοτεί την ανάγκη μεταστροφής της εθνικής νομολογίας προς την κατεύθυνση της πληρέστερης διασφάλισης των ουσιαστικών δικαιωμάτων των πολιτών, με την ελαχιστοποίηση της παραδοσιακής κ' ενίοτε φορμαλιστικής αντιμετώπισής τους. Τονίζει, επίσης, ότι πρέπει να γίνει συνείδηση όλων ότι τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, το ΔΣΑΠΔ και οι άλλες διεθνείς συμβάσεις διασφαλίζουν το *minimum* προστασίας των δικαιωμάτων αυτών κ' έτσι, για το λόγο αυτό, δεν είναι δυνατόν τα ίδια τα δικαστήρια να προβαίνουν σε περαιτέρω μείωση του κατώτερου προστατευτικού ορίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁷.

2) Αναγνώριση του δικαιώματος από το ΕΔΔΑ- Φύση, περιεχόμενο και περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος

Το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ρητά, για πρώτη, ιστορικά, φορά, στην απόφασή του «Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου», της 21-2-1975, ότι οι εγγυήσεις του δικαιώματος περί δίκαιης δίκης, κατά το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, θα ήταν χωρίς περιεχόμενο, εάν δεν παρέχεται η δυνατότητα σε κάθε ενδιαφερόμενο να εκκινήσει, άμεσα και άνευ ετέρου, τις δέουσες διαδικασίες ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων, με την άσκηση των προβλεπόμενων ενδίκων βοηθημάτων ή μέσων. Ο αιτών κ. Golder ήταν έγκλειστος σε μια βρετανική φυλακή, όπου εξέτιε ποινή κάθειρξης δεκαπέντε (15) ετών για κλοπή. Ενώσω ήταν έγκλειστος, ξέσπασαν σοβαρά επεισόδια μεταξύ των κρατουμένων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων. Εξ αφορμής των επεισοδίων αυτών, ο προσφεύγων κατηγορήθηκε από σωφρονιστικό υπάλληλο για επίθεση σε βάρος του, πλην όμως θεώρησε την κατηγορία αυτή άδικη, ψευδή και συκοφαντική προς το πρόσωπό του. Μολονότι δε, απαλλάχθηκε των κατηγοριών, που του αποδόθηκαν, ο προσφεύγων διατηρούσε εύλογες ανησυχίες ότι η φερόμενη

¹⁷ Βλ. Β. Χειρδάρη, Σχόλιο στο ΝοΒ 2006.1179 επ. και Σ. Κτιστάκη, στο ΝοΒ 2005.2003 επ. και κυρίως, σελ.. 2006-2007.

ανάμιξή του στα επεισόδια θα επηρέαζε αρνητικά τις συνθήκες του περαιτέρω εγκλεισμού του και ιδίως την προσδοκώμενη υφ' όρου απόλυσή του από τις φυλακές. Επιζήτησε, έτσι, να έρθει σε επαφή με το νομικό του παραστάτη, προκειμένου να προσφύγει στην πολιτική δικαιοσύνη για την αποκατάσταση της τιμής του από την συκοφάντηση, που θεωρούσε ότι υπέστη από τον σωφρονιστικό υπάλληλο, που τον είχε κατηγορήσει. Το Υπουργείο Εσωτερικών, όμως, καθώς και η διοίκηση του σωφρονιστικού καταστήματος αρνήθηκαν στον προσφεύγοντα την επικοινωνία με το συνήγορό του, με την αιτιολογία πως κάτι τέτοιο δεν επιτρεπόταν από τον κανονισμό του καταστήματος κράτησης. Το Δικαστήριο, στην περίπτωση αυτή, έκρινε ότι το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό με τη γενική αρχή του διεθνούς δικαίου, που απαγορεύει την άρνηση προσφυγής στη δικαιοσύνη, απονέμει ρητά ένα ενιαίο και κυριαρχικό δικαίωμα σε κάθε πρόσωπο να προσφεύγει στα αρμόδια δικαστήρια. Το Δικαστήριο, με ενδιαφέρον και πειστικό σκεπτικό, δέχθηκε ότι το κείμενο του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ θα ήταν, στην ουσία, κενό γράμμα και άνευ περιεχομένου, εάν γινόταν δεκτό ότι περιγράφει και καταγράφει λεπτομερώς τις δικονομικές εγγυήσεις, για την εξασφάλιση μιας δίκαιης δίκης, αλλά δεν κατοχυρώνει, πρώτιστα και κυρίαρχα, το λογικά και νομικά αυτονόητο: αυτό καθεαυτό το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τα αρμόδια δικαστήρια¹⁸. Επίσης, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το δικαίωμα πρόσβασης στα δικαστήρια θα πρέπει, όχι μόνο να προβλέπεται και να υπάρχει τυπικά, αλλά και να εξασφαλίζεται η εν τοις πράγμασι αποτελεσματική εφαρμογή του. Στην προκειμένη υπόθεση «Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου», το Δικαστήριο καταδίκασε τη Μεγάλη Βρετανία, διότι έκρινε ότι η στάση του σωφρονιστικού καταστήματος να μην επιτρέψει στον κ. Golder να έρθει σε επαφή με το συνήγορό του, προτού ακόμη εισαχθεί κάποιο ένδικο βοήθημα ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου, αλλά με το σκοπό αυτό, παραβίασε την αποτελεσματική

¹⁸ Πρβλ. ιδίως §§34, 35, όπου η απόφαση έχει ως εξής: "*In civil matters one can scarcely conceive of the rule of law without there being a possibility of having access to the courts [...] It would be inconceivable, in the opinion of the Court, that Article 6 par. 1 should describe in detail the procedural guarantees afforded to parties in a pending lawsuit and should not first protect that which alone makes it in fact possible to benefit from such guarantees, that is, access to a court. The fair, public and expeditious characteristics of judicial proceedings are of no value at all if there are no judicial proceedings.*"

Ενδιαφέρουσες είναι, ωστόσο, και οι αντίθετες μειοψηφούσες γνώμες, που καταχωρήθηκαν από τους Δικαστές Verdross, Fitzmaurice and Zekia. Οι Δικαστές Fitzmaurice και Zekia θεμελίωσαν την άποψή τους, ιδίως, στην ιστορική διερεύνηση της τελικής διατύπωσης, που προκρίθηκε για το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ιδίως σε σύγκριση με άλλα παρόμοια διεθνή κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ειδικότερα, ο Δικαστής Zekia δέχθηκε ότι «... όταν οι συντάκτες επιθυμούσαν να ενσωματώσουν το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, το έπραξαν επιλέγοντας ρητή και αδιάσπικτη διατύπωση».

ενάσκηση του δικαιώματός του να έχει και να αποκτήσει πρόσβαση στο αρμόδιο (πολιτικό) δικαστήριο.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ υποστήριξε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν έχει απόλυτο χαρακτήρα, καθώς δέχθηκε ότι μπορούν να υπάρξουν και να θεσπιστούν από τα κράτη περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό¹⁹. Οι περιορισμοί αυτοί, όμως, θα πρέπει, αφενός να κατατείνουν στην ικανοποίηση ενός δίκαιου και νόμιμου σκοπού, ενώ δε μπορούν και δεν πρέπει να φτάνουν έως το σημείο να θίγουν το δικαίωμα πρόσβασης σε τέτοιο βαθμό ή με τέτοιο τρόπο, ώστε να πλήττεται ο πυρήνας του. Περαιτέρω, οι τιθέμενοι περιορισμοί πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να κρίνονται, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, ελέγχοντας από τη μια μεριά τα χρησιμοποιούμενα μέσα κ' από την άλλη τον επιδιωκόμενο (δι' αυτών) σκοπό²⁰.

Αναφορικά, ιδίως, σε ποινικές υποθέσεις, το ΕΔΔΑ έχει, κατά καιρούς, αντιμετωπίσει πλήθος υποθέσεων, που είχαν ως αντικείμενο τον περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης στο δικαστήριο εξαιτίας ρυθμίσεων των εθνικών νομοθεσιών.

Όλοι οι περιορισμοί αυτοί, που, κατά καιρούς, αντιμετωπίστηκαν ή ελέγχθηκαν από το Δικαστήριο μπορεί να συνοψιστούν στις εξής βασικές κατηγορίες:

A. Περιορισμοί εξαιτίας του θεσμού της βουλευτικής ασυλίας

Ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου ήχθησαν, προς έλεγχο, υποθέσεις, όπου περιορίστηκε σημαντικά ή κατέστη ανέφικτη η πρόσβαση στο δικαστήριο για τον προσφεύγοντα-παθόντα εκ του εγκλήματος, λόγω της ασυλίας, που απολάμβανε ο φερόμενος ως δράστης (ήτοι ο κατηγορούμενος ή ο εν δυνάμει κατηγορούμενος), ενόψει της βουλευτικής του ιδιότητας. Επομένως, η εξέταση της συγκεκριμένης κατηγορίας περιορισμών στην άσκηση του δικαιώματος δεν άπτεται της προβληματικής του περιορισμού του δικαιώματος του κατηγορουμένου για πρόσβαση στο δικαστήριο, αλλά αφορά στο ευρύτερο ζήτημα των περιορισμών στο

¹⁹ ΕΔΔΑ «Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 21-2-1975, §§37-39.

²⁰ Ενδεικτικό του σκεπτικού του ΕΔΔΑ είναι η §57 της απόφασης «Ashingdane κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-5-1985: «... *Certainly, the right of access to the courts is not absolute but may be subject to limitations; these are permitted by implication since the right of access 'by its very nature calls for regulation by the State, regulation which may vary in time and in place according to the needs and resources of the community and of the individuals' [...]. In laying down such regulation, the Contracting States enjoy a certain margin of appreciation. Whilst the final decision as to observance of the Convention's requirements rests with the Court, it is no part of the Court's function to substitute for the assessment of the national authorities any other assessment of what might be the best policy in this field.*»

δικαίωμα πρόσβασης για τον παθόντα εκ της εγκληματικής πράξης (πολιτικώς ενάγοντα, κατά την ελληνική έννομη τάξη). Εξ αυτού του λόγου δεν αναλύεται διεξοδικότερα, αλλά μόνο ακροθιγώς στο παρόν σημείο. Περαιτέρω, η όλη προβληματική έχει, ως αφετηρία, τη διαπίστωση ότι η βουλευτική ιδιότητα του δράστη συνεπάγεται, κατά τη νομοθεσία των περισσότερων κρατών, διτώς την ασυλία του, υπό τη μορφή, δηλαδή, τόσο του ανεύθυνου, όσο και του ακαταδίωκτου. Το ΕΔΔΑ δέχεται ότι η βουλευτική ασυλία έχει τεθεί και ενυπάρχει, προκειμένου να εξυπηρετήσει σκοπούς, που συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία της δημοκρατίας και των θεσμών του δημοκρατικού πολιτεύματος και ειδικότερα με την ανεξαρτησία του Κοινοβουλίου και των μελών του, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους. Ως εκ τούτου, η βουλευτική ασυλία, ως θεσμός, ενόψει και των ιστορικών του καταβολών, αποβλέπει, κατά πρώτον, στην αποτροπή της πιθανότητας απόδοσης ποινικών κατηγοριών σε βουλευτή, για πολιτικούς λόγους κ' εν δευτέρους, στην προστασία των βουλευτών (ιδίως της αντιπολίτευσης) από πιέσεις, εκ μέρους της πλειοψηφίας²¹. Παράλληλα, όμως, το ΕΔΔΑ δέχεται στη νομολογία του ότι οι έννομες συνέπειες της αναγνώρισης της ασυλίας αυτής επιδρούν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα συμβαλλόμενα κράτη να μην απαλλάσσονται τελικά από την ευθύνη τους, στο βαθμό, που αυτή απορρέει από την ΕΣΔΑ. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ, από τα πρώτα, κιόλας, βήματα της νομολογίας του, κατέστησε σαφές ότι δεν αποδέχεται μια ανεξέλεγκτη και αυθαίρετη άσκηση της βουλευτικής ασυλίας σε βάρος των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ΕΣΔΑ. Η ασυλία αυτή μπορεί να γίνει αποδεκτή μόνο στις περιπτώσεις, που προάγει την ελεύθερη κοινοβουλευτική συζήτηση και διατηρεί τη διάκριση των εξουσιών μεταξύ νομοθετικού και δικαστικού σώματος. Συνεπώς, το ΕΔΔΑ, ήδη από το έτος 2003, περιόρισε την επίκληση και την εφαρμογή της αρχής της κοινοβουλευτικής ασυλίας στον στενό πυρήνα της ελευθερίας της έκφρασης και της άσκησης του κοινοβουλευτικού έργου. Ερμήνευσε δε, την αρχή της αναλογικότητας πολύ στενά, όταν διακυβεύονται θεμελιώδη δικαιώματα τρίτου, όπως η δικαστική προστασία και η πρόσβασή του σε δικαστήριο.

Πέρα από τις γενικές αρχές, που δέχθηκε επί του ζητήματος το ΕΔΔΑ, ιδιαίτερης μνείας αξίζουν οι δύο (2) ελληνικού ενδιαφέροντος υποθέσεις, με τις οποίες έχει, έως σήμερα, ασχοληθεί το Δικαστήριο και άπτονταν της εν λόγω

²¹ ΕΔΔΑ «Kurt κατά Τουρκίας» της 25-5-1998, §90.

προβληματική²². Επ' αυτών το Δικαστήριο έκρινε, καταρχήν, ότι, σε επίπεδο παραδεκτού, η βουλευτική ασυλία δεν επιτρέπεται να καθιστά θεωρητική την άσκηση ουσιαστικών δικαιωμάτων. Με άλλα λόγια η βουλευτική ασυλία δε μπορεί να εξουδετερώνει τη δικαστική προστασία, ούτε πρέπει να αποκλείει την πρόσβαση σε ποινικό δικαστήριο της πολιτικής αγωγής και να στερεί αυτή, κατ' αποτέλεσμα, από το δικαίωμα δίκαιης δίκης. Επί της ουσίας των υποθέσεων αυτών, το Δικαστήριο αποδέχεται, καταρχήν, τους περιορισμούς που εισάγει το κάθε κράτος στην άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Ωστόσο, αυτό που αποτελεί σπουδαία κατάκτηση της νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου είναι η παραδοχή ότι η αναγνώριση του θεσμού της βουλευτικής ασυλίας και κατ' επέκταση οποιασδήποτε άλλης μορφής ασυλίας είναι σε θέση να θίγει την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων. Με άλλα λόγια το ΕΔΔΑ δέχεται πως όλοι οι θεσμοί των συμβαλλόμενων κρατών, συνταγματικοί και όχι μόνο, ελέγχονται από το Δικαστήριο, διότι δυνητικά μπορούν να πλήξουν θεμελιώδη δικαιώματα αναγνωρισμένα από την ΕΣΔΑ. Ο έλεγχος στον οποίο υποβάλλει τη βουλευτική ασυλία και την εν γένει αρμοδιότητα της Βουλής επ' αυτής το Δικαστήριο είναι έλεγχος αναλογικότητας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και τον επιδιωκόμενο σκοπό. Καταρχήν, εκφεύγουν από τον δικαστικό έλεγχο οι αποφάσεις της Βουλής, στις περιπτώσεις, όπου αρνείται η Βουλή σε δικαστική-εισαγγελική αρχή τη χορήγηση άδειας για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά βουλευτή. Ωστόσο, η άρνηση αυτή του νομοθετικού σώματος ελέγχεται από το ΕΔΔΑ για τη συμβατότητά της με τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και μάλιστα, στις περιπτώσεις αυτές, προτάσσεται η αρχή της υπεροχής του δικαίου, ιδιαίτερα όταν διαγιγνώσκεται από το ΕΔΔΑ ότι η άρνηση χορήγησης της σχετικής άδειας συνιστά δυσανάλογο περιορισμό στην άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στο ποινικό δικαστήριο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διακωλύεται από ένα πολιτικό όργανο η δικαστική ικανοποίηση των αξιώσεων αστικής φύσεως τρίτου. Συμπερασματικά, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η προσβολή της αρχής της αναλογικότητας μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και των χρησιμοποιούμενων μέσων είναι κατάφωρη στις περιπτώσεις, όπου η άρνηση της Βουλής να χορηγήσει την αιτούμενη άδεια για την άσκηση της ποινικής δίωξης σε βάρος μέλους της αφορά πράξεις ή παραλείψεις άσχετες με τα καθήκοντα του βουλευτή και το εν γένει κοινοβουλευτικό έργο. Ως εκ τούτου, πρόκειται στην ουσία

²² ΕΔΔΑ «Τσαλκιτζής κατά Ελλάδος» της 16-11-2006, §§32-34, και «Συγγελίδης κατά Ελλάδος», της 11-2-2010, §§32-34.

περισσότερο για μια αυθαίρετη πρακτική του νομοθετικού σώματος, που προσφέρει μια αδικαιολόγητη και αντισυνταγματική αλληλεγγύη στα μέλη του προσβάλλοντας θεμελιώδη δικαιώματα τρίτων.

B. Περιορισμοί λόγω εθνικών δικονομικών διατάξεων

Περί αυτής της κατηγορίας των υποθέσεων, που στοιχειοθετούν περιορισμό στο δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο γίνεται εκτενώς λόγος κατωτέρω.

Γ. Η υποβολή σε εκτέλεση προηγούμενης απόφασης, ως προϋπόθεση και όρος του παραδεκτού του ενδίκου βοηθήματος

Και περί αυτής της κατηγορίας, γίνεται αυτοτελώς και εκτενώς λόγος κατωτέρω.

Δ. Περιορισμοί λόγω μη παροχής ή μη προσήκουσας παροχής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής («Legal Aid»)

Και περί αυτής της κατηγορίας, γίνεται αυτοτελώς και εκτενώς λόγος κατωτέρω.

E. Άλλοι περιορισμοί

Ως τέτοιοι χαρακτηρίζονται όσοι δε μπορούν να υπαχθούν σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί η απόφαση του ΕΔΔΑ «Marpa Zeeland B.V. και Metal Welding B.V. κατά Ολλανδίας» της 9-2-2005, όπου το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του δικαιώματος της προσφεύγουσας για πρόσβαση στο αρμόδιο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, καθώς αυτή (η προσφεύγουσα) είχε αποσύρει την έφεσή της κατά της πρωτοβάθμιας καταδίκης εξαιτίας μιας ψευδούς κ' εσφαλμένης διαβεβαίωσης, που της δόθηκε, περί δήθεν μείωσης της πρωτόδικα επιβληθείσας ποινής, εάν παραιτούνταν από την έφεση, που είχε ήδη ασκήσει²³.

3) Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο

ιδίως επί ποινικών υποθέσεων

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου, εν έτει 1980, στην απόφασή του «Deweer κατά Βελγίου» της 27-2-1980, αποσαφήνισε, για πρώτη φορά, ρητά στη νομολογία του, ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο εφαρμόζεται και ισχύει, εξίσου, και

²³ Πρβλ. ιδίως §§46-51.

σε ποινικές υποθέσεις²⁴. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά στην πρόσβαση στα αρμόδια ποινικά δικαστήρια, το ΕΔΔΑ, με την πάροδο των ετών προσδιόρισε και οριοθέτησε, έτι περαιτέρω, το περιεχόμενο του δικαιώματος, καθιερώνοντας συγκεκριμένους ερμηνευτικούς κανόνες, περί των οποίων γίνεται εκτενώς λόγος κατωτέρω. Η ανωτέρω παραδοχή επανεπιβεβαιώθηκε από το ΕΔΔΑ, σε σειρά αποφάσεων του, ώστε, πλέον, να αποτελεί θεμελιωμένη νομολογιακή κατάκτηση. Στο κύριο μέρος του παρόντος πονήματος γίνεται απόπειρα να καταγραφούν οι βασικότερες περιπτώσεις και κατηγορίες περιπτώσεων, που αντιμετωπίστηκαν από το ΕΔΔΑ εξ αφορμής του περιορισμού, που επέφεραν, κατά την ενάσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στο εκάστοτε αρμόδιο δικαστήριο. Εισαγωγικά, ωστόσο, και προς το σκοπό της πληρότητας της παρούσας παρουσίασης, κρίνεται αναγκαίο να αποσαφηνιστούν οι ιδιαίτερες έννοιες, υπό τις οποίες αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ, κρίσιμα μεγέθη, όπως αυτά της «ποινικής κατηγορίας» και του «δικαστηρίου». Έτσι, κατωτέρω, επιχειρείται μια σύντομη παράθεση των κρίσιμων αυτών εννοιών.

Α. Έννοια της «ποινικής κατηγορίας»

Η έννοια της ποινικής κατηγορίας προσδιορίζεται αυτοτελώς από το ΕΔΔΑ, που έχει, προς τούτο, υιοθετήσει και χρησιμοποιεί δικά του κριτήρια²⁵. Έτσι, το ΕΔΔΑ, προκειμένου να αποδεχθεί την ύπαρξη ποινικής υπόθεσης και συνακόλουθα ποινικής κατηγορίας, εξετάζει:

- την κατηγοριοποίηση της προκείμενης επίδικης παράβασης, με βάση τις προβλέψεις της εθνικής νομοθεσίας,
- τη φύση του αδικήματος και
- τη φύση, το είδος και την αυστηρότητα της επαπειλούμενης ποινής.

Τα ως άνω κριτήρια χρησιμοποιούνται από το Δικαστήριο εναλλακτικά και όχι σωρευτικά²⁶. Εάν, όμως το Δικαστήριο δε δύναται να καταλήξει σ' ένα ασφαλές συμπέρασμα, κάνοντας χρήση ενός και μόνο κριτηρίου, μπορεί να καταφύγει στη συνδυαστική ή σωρευτική εφαρμογή τους²⁷. Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ δέχεται στη νομολογία του ότι τα κράτη μπορούν να προβλέπουν και να εφαρμόζουν διακριτές διαδικασίες, σε ποινικές και πειθαρχικές υποθέσεις, ωστόσο η διάστιξη αυτή δεν

²⁴ ΕΔΔΑ «Deweert κατά Βελγίου» της 27-2-1980, §49.

²⁵ Ενδ. ΕΔΔΑ «Engel κλπ. κατά Ολλανδίας» της 8-6-1976 §§81-85.

²⁶ ΕΔΔΑ «Ziliberg κατά Μολδαβίας» της 1-2-2005 §31.

²⁷ ΕΔΔΑ «Ezeh και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 9-10-2003, §86.

πρέπει και δε μπορεί να αγνοεί τους σκοπούς του αρ. 6 της ΕΣΔΑ²⁸. Τέλος, το ΕΔΔΑ δέχεται ότι οι ποινικές καταδίκες έχουν, κατά κανόνα, τιμωρητικό χαρακτήρα²⁹. Ως εκ τούτου, η επιβολή μιας ήσσονος βαρύτητας ποινής δεν παραλλάσει, ούτε μεταβάλλει τον «πρωταρχικά ποινικό χαρακτήρα»³⁰ της υπόθεσης³¹.

Β. Έννοια του «δικαστηρίου»

Όπως και η έννοια της «ποινικής κατηγορίας» έτσι και η έννοια του «δικαστηρίου» προσδιορίζεται αυτοτελώς από το ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο αποδέχεται και υιοθετεί μια δική του αυτόνομη έννοια του «δικαστηρίου», εφαρμόζοντας κριτήρια και αρχές, βάσει των οποίων εξετάζει εάν ένα συγκεκριμένο εθνικό όργανο, που άσκησε δικαιοδοτικά καθήκοντα στην προκείμενη υπόθεση, μπορεί να αξιολογηθεί ως «δικαστήριο». Κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ως «δικαστήριο» προσδιορίζεται, ένα εθνικό όργανο, επί τη βάση της δικαιοδοτικής του αρμοδιότητας, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο³², χωρίς να χρειάζεται να φέρει, άνευ ετέρου, την έννοια ή τα χαρακτηριστικά δικαστηρίου με την παραδοσιακή έννοια του όρου³³. Το ΕΔΔΑ δέχεται ότι, προκειμένου ένα εθνικό δικαιοδοτικό όργανο να χαρακτηριστεί ως «δικαστήριο», θα πρέπει να συγκεντρώνει τις ελάχιστες απαιτούμενες εγγυήσεις³⁴, που είναι:

- να έχει συσταθεί νομίμως (νομιμότητα ως προς τη σύστασή του), ήτοι να έχει συσταθεί για να εκδικάζει έναν ορισμένο αριθμό συγκεκριμένης κατηγορίας υποθέσεων,

- να ασκεί, εν τοις πράγμασι, πλήρη δικαιοδοτική λειτουργία, να εκδίδει, δηλαδή, νομικά δεσμευτικές αποφάσεις³⁵, όντας αρμόδιο να ασκήσει καθήκοντα κ' εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας του επί της κρινόμενης υπόθεσης³⁶ και

- να είναι ανεξάρτητο απέναντι στην εκτελεστική λειτουργία, καθώς και τους διαδίκους,

- τα μέλη του να έχουν θητεία ορισμένης διάρκειας,

- να είναι αμερόληπτο και

²⁸ ΕΔΔΑ «Weber κατά Ελβετίας» 22-5-1990 §30.

²⁹ ΕΔΔΑ «Öztürk κατά Γερμανίας» της 21-2-1984, §53.

³⁰ «*Inherently criminal character*».

³¹ ΕΔΔΑ «Öztürk κατά Γερμανίας» της 21-2-1984, §54.

³² ΕΔΔΑ «Belilos κατά Ελβετίας» της 29-4-1988, §64.

³³ ΕΔΔΑ «Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-6-1984, §76.

³⁴ ΕΔΔΑ «Lithgow κλπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 8-7-1986, §201.

³⁵ ΕΔΔΑ «Bentham κατά Ολλανδίας», της 23-10-1985, §§40 και 43.

³⁶ ΕΔΔΑ «Galina Kostova κατά Βουλγαρίας» της 12-11-2013, §59.

- να εφαρμόζει την αρχή της νομιμότητας, κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων με εκτελεστική δύναμη, ήτοι να είναι αρμόδιο να ερευνά και να προσδιορίζει τα πραγματικά περιστατικά μιας εκάστης υπόθεσης, επί τη βάση κανόνων δικαίου και στα πλαίσια διαδικασιών, που προβλέπονται από προκαθορισμένους δικονομικούς κανόνες³⁷.

Επιπλέον, το ΕΔΔΑ δέχεται πως, αφηρητικά, κάθε εθνικό δικαιοδοτικό όργανο, για να μπορεί να προσδιορίζεται ως «δικαστήριο», θα πρέπει να εμπνέει εμπιστοσύνη στο κοινό, ιδίως δε το ποινικό δικαστήριο στον κατηγορούμενο. Με άλλα λόγια, κατά το ΕΔΔΑ, το εθνικό «δικαστήριο» θα πρέπει να είναι α) ανεξάρτητο, β) αμερόληπτο, γ) συσταθέν δια νόμου και δ) ικανό να αποφαινεται³⁸.

Τέλος, κατά τον προσδιορισμό για το εάν ένα όργανο αξιολογείται από το ΕΔΔΑ ως «δικαστήριο» ελέγχονται τα πραγματικά περιστατικά της προκείμενης υπόθεσης. Η απόφαση, που θα εκδοθεί από το «δικαστήριο» πρέπει να εφαρμόζει, στην πράξη, τις ανωτέρω αρχές. Για παράδειγμα, ένα εθνικό όργανο, που δύναται να εκδίδει, μόνο, γνωμοδοτήσεις μη δεσμευτικού χαρακτήρα³⁹, δεν εμπίπτει στην έννοια και τον ορισμό του «δικαστηρίου», ενώ, αντίθετα, μπορεί να θεωρηθεί ως «δικαστήριο» ένα διαιτητικό όργανο, τα μέλη του οποίου συγκεντρώνουν τις απαραίτητες εγγυήσεις, κατά τον προσδιορισμό και τον έλεγχο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς⁴⁰.

α) Δικαστήριο «συσταθέν δια νόμου»

Κατά το ΕΔΔΑ, το «δικαστήριο» πρέπει να έχει συσταθεί και να λειτουργεί, βάσει διατάξεων του νόμου (“established by law”). Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη υποχρεούνται να θεσπίζουν κανόνες σχετικά με τη σύσταση, τη λειτουργία και τη διοίκηση των εθνικών δικαστηρίων. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται, εξ ορισμού, το στοιχείο της μονιμότητας. Επομένως, η έννοια του «δικαστηρίου», που υιοθετείται από το ΕΔΔΑ αποκλείει όργανα, που ασκούν δικαιοδοτικά καθήκοντα, επί τη βάση προηγούμενης συμφωνίας των διαδίκων μερών. Αντίθετα, είναι δυνατό να θεωρηθεί ως «δικαστήριο» όργανο, που συστήθηκε, προκειμένου να εκδικάσει έναν ορισμένο αριθμό υποθέσεων ή διαφορών, υπό την προϋπόθεση ότι παρέχει τις απαιτούμενες

³⁷ ΕΔΔΑ «Sramek κατά Αυστρίας» της 22-10-1984, §36.

³⁸ ΕΔΔΑ «McGonnell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 8-2-2000, §55.

³⁹ ΕΔΔΑ «Bentham κατά Ολλανδίας» της 23-10-1985.

⁴⁰ ΕΔΔΑ «Lithgow κλπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 8-7-1986.

εγγυήσεις⁴¹. Εφόσον ένα διοικητικό όργανο, που ασκεί δικαιοδοτικά καθήκοντα, δε συγκεντρώνει τις εγγυήσεις του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, θα πρέπει να προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο η δυνατότητα προσφυγής ενώπιον ενός κανονικού και πλήρους αρμοδιότητας δικαιοδοτικού οργάνου, που πληροί τις προϋποθέσεις, ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ως «δικαστήριο» από το ΕΔΔΑ⁴². Τέλος, ένα μη δικαστικό όργανο δύναται να θεωρηθεί από το ΕΔΔΑ ως «δικαστήριο», ακόμη κ' αν ασκεί και άλλα - πέρα από δικαιοδοτικά του- καθήκοντα (πχ. διοικητικά, πειθαρχικά ή συμβουλευτικά), αρκεί να μη δύναται να εκτελέσει, από κοινού, δικαιοδοτικές και εκτελεστικές εξουσίες⁴³.

Αναφορικά, στον τρόπο συγκρότησης του «δικαστηρίου», το ΕΔΔΑ δέχεται ότι η σύνθεσή του μπορεί να περιλαμβάνει όχι μόνο δικαστές, που δεν είναι κατ' επάγγελμα νομικοί, αλλά και πρόσωπα, που δεν ασκούν, κατ' επάγγελμα, δικαιοδοτικά καθήκοντα, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέλη ενός «δικαστηρίου» συγκεντρώνουν, στο πρόσωπό τους, τις απαιτούμενες εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας⁴⁴.

β) Ανεξάρτητο δικαστήριο

Το ΕΔΔΑ έχει θεσπίσει, με τη νομολογία του, κανόνες, που διέπουν την ανεξαρτησία των δικαστών και οι οποίοι στοχεύουν να προστατεύσουν τους δικαστές από εξωτερικές πιέσεις και να εγγυηθούν την ουδετερότητά τους. Οι κανόνες αυτοί διέπουν τον τρόπο πρόσληψης των μελών των δικαστηρίων, τη διάρκεια της θητείας τους και την ύπαρξη εγγυήσεων προστασίας τους από έξωθεν πιέσεις⁴⁵. Έτσι, οι δικαστές μπορούν να προσλαμβάνονται κατόπιν διαδικασιών ή κανόνων, που θεσπίζει, εισηγείται ή εισάγει μονομερώς η εκτελεστική εξουσία, αλλά ο νόμος πρέπει να εξασφαλίζει ότι δε δέχονται οδηγίες ή υποδείξεις, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους⁴⁶. Με άλλα λόγια, η εθνική έννομη τάξη πρέπει να εγγυάται και να εξασφαλίζει ότι η τελική και δεσμευτική απόφαση, που εκδίδει ένα εθνικό δικαστήριο δεν κινδυνεύει να είναι προϊόν ή αποτέλεσμα παρεμβάσεων τρίτων⁴⁷.

⁴¹ ΕΔΔΑ «Lithgow κλπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 8-7-1986, §201.

⁴² ΕΔΔΑ «Albert και Le Compte κατά Βελγίου» της 10-2-1983.

⁴³ ΕΔΔΑ «Bentham κατά Ολλανδίας» της 23-10-1985, §43.

⁴⁴ ΕΔΔΑ «Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-6-1984, §81, ΕΔΔΑ «Ibrahim Gürkan κατά Τουρκίας» της 3-7-2012, § 18.

⁴⁵ ΕΔΔΑ «Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-6-1994, §78.

⁴⁶ ΕΔΔΑ «Beaumartin κατά Γαλλίας» της 24-11-1994, §38.

⁴⁷ ΕΔΔΑ «DRAFT - OVA κλπ. κατά Σλοβακίας» της 9-6-2015, §§80-86.

Εξάλλου, κατά το ΕΔΔΑ, η διάρκεια της θητείας των δικαστών αποτελεί παράγοντα, που επηρεάζει ή καθορίζει αποφασιστικά την ανεξαρτησία τους. Τα μέλη των δικαστηρίων δεν είναι αναγκαίο να είναι ισόβια. Πρέπει, όμως, η διάρκεια της θητείας τους να είναι συγκεκριμένη, σταθερή και αμετάβλητη από έξωθεν παρεμβάσεις⁴⁸. Τα μέλη των εθνικών δικαστηρίων θα πρέπει, κατ' ελάχιστο, να προστατεύονται από τον αυθαίρετο τερματισμό του χρόνου της θητείας τους⁴⁹. Το ΕΔΔΑ θεωρεί ως στοιχείο επηρεασμού της ανεξαρτησίας των δικαστών την έλλειψη των απαραίτητων εγγυήσεων ενάντια στην αυθαίρετη απομάκρυνση, την αποπομπή ή τον τερματισμό της θητείας τους⁵⁰.

Τέλος, το ΕΔΔΑ θεωρεί ότι για να προσδιοριστεί εάν υπάρχει νόμιμος και βάσιμος λόγος αμφισβήτησης της ανεξαρτησίας ενός εθνικού δικαστηρίου, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι συναφείς αιτιάσεις και ισχυρισμοί των διαδίκων, σε βαθμό ικανό, αλλά όχι καθοριστικό⁵¹. Οι ενστάσεις περί μη ανεξάρτητου δικαστηρίου πρέπει να δικαιολογούνται, κατά τρόπο αντικειμενικό⁵².

γ) Αμερόληπτο δικαστήριο

Η αμεροληψία του δικαστηρίου είναι εννοιολογικά σύμφυτη και στενά συνδεδεμένη μ' αυτή της ανεξαρτησίας, καθώς προϋποθέτει και συνεπάγεται ένα δικαστήριο, το οποίο, με ανοιχτό πνεύμα και απροκατάληπτα, δικάζει και αποφασίζει.

Η αμεροληψία εμπεριέχει εννοιολογικά δύο επιμέρους στοιχεία:

- το υποκειμενικό, που σχετίζεται με τα προσωπικά συμφέροντα ή τις προκαταλήψεις ενός δικαστή και
- το αντικειμενικό, που σχετίζεται με την ύπαρξη ενδείξεων έλλειψης αμεροληψίας, όπως πχ. η προκατάληψη.

Κατά το ΕΔΔΑ, κάθε δικαστήριο τεκμαίρεται απαλλαγμένο από προσωπικές προκαταλήψεις ή συμφέροντα, εκτός εάν προκύψει αποδειχθεί το αντίθετο⁵³. Ως κριτήρια ελέγχου για την ύπαρξη μεροληψίας στο πρόσωπο του δικαστή έχουν υιοθετηθεί η επίδειξη προκατάληψης, εχθρικής στάσης ή συμπεριφοράς και η εκδίκαση υπόθεσης από δικαστή, που έλκει προσωπικά συμφέροντα από την εξέλιξη

⁴⁸ ΕΔΔΑ «Maktouf και Damjanović κατά Βοσνίας Ερζεγοβίνης» της 18-7-2013, §§48–53.

⁴⁹ ΕΔΔΑ «Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-6-1984, §80.

⁵⁰ ΕΔΔΑ «Henryk Urban και Ryszard Urban κατά Πολωνίας» της 30-11-2010, §§49–53.

⁵¹ ΕΔΔΑ «Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-6-1984, §81.

⁵² ΕΔΔΑ «Fruni κατά Σλοβακίας» της 21-6-2011, §141.

⁵³ ΕΔΔΑ «Κυπριανού κατά Κύπρου» της 15-12-2005, §119.

της. Επίσης, κρίθηκε ότι οι δικαστές οφείλουν, προς εμπέδωση της αμερόληπτης στάσης και της διακριτικής τους συμπεριφοράς, να αποφεύγουν να κάνουν χρήση της δημοσιότητας ή του τύπου, ακόμη κ' αν προκληθούν⁵⁴. Τα αυτά έχουν νομολογηθεί από το ΕΔΔΑ και για τους ενόρκους⁵⁵. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί πως στην περίπτωση της υποκειμενικής αμεροληψίας, είναι εξαιρετικά δύσκολο να διαγνωστεί με ασφάλεια η έλλειψη των απαιτούμενων εγγυήσεων αμεροληψίας στο πρόσωπο των δικαστών ή των ενόρκων. Προς τούτο, συνηγορεί, αφενός το γεγονός πως το ΕΔΔΑ έχει ασχοληθεί με λίγες σχετικά παρόμοιες υποθέσεις κ' αφετέρου η διαπίστωση πως σε ακόμη λιγότερες περιπτώσεις έγινε πράγματι δεκτό ότι προέκυψε έλλειψη αμεροληψίας για λόγους αναγόμενους στο πρόσωπο του δικαστή⁵⁶.

Όσον αφορά στην αντικειμενική αμεροληψία, αυτή εξετάζεται από το ΕΔΔΑ με κριτήριο τον έλεγχο και τη διαπίστωση ύπαρξης συγκεκριμένων κ' επαρκών ενδείξεων, που δύνανται να εγείρουν αμφισβήτηση για την αμερόληπτη κ' ανεπηρέαστη κρίση του δικαστή στη συγκεκριμένη υπόθεση⁵⁷. Ο έλεγχος αυτός εκτείνεται πέρα από την έρευνα για την ύπαρξη λόγων υποκειμενικής αμεροληψίας. Με άλλα λόγια, εξετάζεται το εάν και κατά πόσο το δικαστήριο και τα μέλη, που το συγκροτούν, παρέχουν ικανές δικονομικές εγγυήσεις, ώστε να αχθούν σε μια δίκαιη και αμερόληπτη δικαστική κρίση επί της εκδικαζόμενης υπόθεσης. Ο έλεγχος αυτός διεξάγεται με κριτήριο το βαθμό και το είδος της υπόνοιας, που παράγει, στην προκειμένη περίπτωση, η ανάθεση και διεκπεραίωση κάποιου έργου, καταρχήν ασύμβατου προς την εκτέλεση δικαστικών καθηκόντων στην προκειμένη υπόθεση, σε συνάρτηση με το είδος και τη φύση του συγκεκριμένου έργου, κατά τις διατάξεις του εθνικού δικαίου. Περαιτέρω, γίνεται δεκτό πως ο έλεγχος, σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να έχει ως σημείο αναφοράς τις αιτιάσεις ή τις επιφυλάξεις του προσφεύγοντος πως το δικαστήριο ή κάποιο μέλος της σύνθεσής του δεν είναι αμερόληπτο, αλλά την εξέταση και διαπίστωση συνδρομής των διατυπούμενων επιφυλάξεων αμεροληψίας, στη συγκεκριμένη περίπτωση. Κρίσιμο, δηλαδή και καθοριστικό στοιχείο για τη διαπίστωση ύπαρξης αντικειμενικής αμεροληψίας είναι η

⁵⁴ ΕΔΔΑ «Buscemi κατά Ιταλίας» της 16-9-1999.

⁵⁵ ΕΔΔΑ «Sander κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 9-8-2000, ΕΔΔΑ «Gregory κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 25-2-1997.

⁵⁶ ΕΔΔΑ «Morice κατά Γαλλίας» της 23-4-2015, §74, όπου έγινε δεκτό ότι έλλειψη προσωπικής αμεροληψίας στο πρόσωπο του δικαστή μπορεί να συνιστά η εκδήλωση εχθρότητας ή κακής βούλησης από το δικαστή ή η απόδειξη ότι ο δικαστής καθόρισε να αναλάβει την εκδίκαση συγκεκριμένης υπόθεσης, για προσωπικούς λόγους.

⁵⁷ ΕΔΔΑ «Morice κατά Γαλλίας» της 23-4-2015, §119, ΕΔΔΑ «Gautrin κλπ. κατά Γαλλίας» της 20-5-1998, §58.

διαπίστωση ότι οι φόβοι ή οι επιφυλάξεις του προσφεύγοντος μπορούν αντικειμενικά να δικαιολογηθούν, να επιβεβαιωθούν ή να πιθανολογηθούν⁵⁸. Το ΕΔΔΑ έχει αποδεχθεί έλλειψη αντικειμενικής αμεροληψίας του δικαστηρίου σε περιπτώσεις, όπου υπήρχαν στενοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ του δικηγόρου του ενός διαδίκου και του δικαστή⁵⁹ ή υπήρχαν επαγγελματικές σχέσεις μεταξύ του δικαστή και του ετέρου διαδίκου⁶⁰. Εξάλλου, η αντικειμενική αμεροληψία σημαίνει ότι το δικαστήριο παρέχει επαρκείς θεσμικές εγγυήσεις αποκλεισμού κάθε συναφούς αμφισβήτησης⁶¹. Το γεγονός ότι το ίδιο δικαστήριο ασκεί διφυή καθήκοντα (συμβουλευτικά και δικαιοδοτικά) στην ίδια υπόθεση συνιστά λόγο, που μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω την αμεροληψία του⁶². Εξάλλου, το δικαστήριο, που κρίνει και αποφασίζει επί ισχυρισμών για την ύπαρξη μεροληψίας ή προκατάληψης πρέπει να είναι άλλο κ' όχι αυτό, κατά του οποίου εκφράστηκαν οι υπόνοιες⁶³. Τέλος, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί πως ο δικαστής, κατά του οποίου εγείρονται υπόνοιες μεροληψίας, σύμφωνα με κείμενη διάταξη του εθνικού δικαίου, οφείλει να αυτοεξαιρείται⁶⁴.

⁵⁸ Ενδ. ΕΔΔΑ «Sander κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 9-8-2000, ΕΔΔΑ «Kraska κατά Ελβετίας» της 19-4-1993.

⁵⁹ ΕΔΔΑ «Micallef κατά Μάλτας» της 15-10-2009, §102.

⁶⁰ ΕΔΔΑ «Pescador Valero κατά Ισπανίας» της 17-6-2003, §§27-28.

⁶¹ ΕΔΔΑ «Fey κατά Αυστρίας» της 24-2-1993, §28.

⁶² ΕΔΔΑ «Procola κατά Λουξεμβούργου» της 28-9-1995, §45, ΕΔΔΑ «Kleyn κλπ. κατά Ολλανδίας» της 6-5-2003, §27.

⁶³ ΕΔΔΑ «A.K. κατά Λιχτενστάιν» της 9-7-2015.

⁶⁴ ΕΔΔΑ «Fey κατά Αυστρίας» της 24-2-1993, ΕΔΔΑ «Sigurdsson κατά Ισλανδίας» της 10-7-2003, ΕΔΔΑ «Kleyn κλπ. κατά Ολλανδίας» της 6-5-2003, ΕΔΔΑ «Salon κατά Ουκρανίας» της 6-9-2005.

II. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΑ

A) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΛΟΓΩ ΤΥΠΙΚΗΣ ΕΛΛΕΙΨΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΕΝΔΙΚΟΥ ΜΕΣΟΥ
(ΜΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ
ΔΙΚΟΓΡΑΦΟΥ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΑΝΑΙΡΕΣΗΣ)

1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Η νομολογία του Ακυρωτικού μας δεχόταν πάγια, επί μακρά σειρά ετών, ότι η παράλειψη του δικαστικού υπαλλήλου να θέσει την υπογραφή του στο δικόγραφο της έκθεσης αναίρεσης ή στο έγγραφο, που περιέχει τους λόγους της αναίρεσης, αποτελούσε λόγο απαραδέκτου του συγκεκριμένου ενδίκου μέσου. Ειδικότερα, η νομολογία του ΑΠ, υιοθετώντας μια φορμαλιστική προσέγγιση του ζητήματος, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι το ένδικο μέσο, που έπασχε από την ανωτέρω έλλειψη, έπρεπε να απορριφθεί, ως απαράδεκτο, διότι, από το συνδυασμό των άρθρων 151 και 153 ΚΠΔ, προκύπτει ότι η έκθεση είναι άκυρη, αν λείπει η υπογραφή έστω και ενός από τα πρόσωπα που συνέπραξαν κατά τη σύνταξή της, μεταξύ των οποίων και ο αρμόδιος δικαστικός υπάλληλος. Ως ενδεικτικά παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν η ΑΠ 217/2001⁶⁵ (αναίρεση απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πειραιά για υπέρβαση εξουσίας, διότι προέβη στην κατ' έφεση εκδίκαση της υπόθεσης, μολονότι η έκθεση έφεσης δεν έφερε την υπογραφή του αρμόδιου γραμματέα) η ΑΠ 1386/2000⁶⁶ (που έκρινε ότι η έκθεση που ενσωματώνει τη δήλωση για την άσκηση του ενδίκου μέσου πρέπει να φέρει την υπογραφή του συντάξαντος αυτή γραμματέα, ενώ τυχόν έλλειψη αυτής της υπογραφής, έστω και αν οφείλεται σε αμέλειά του, επάγεται ακυρότητα της έκθεσης), η ΑΠ 24/1996⁶⁷ (που αποφάνθηκε ότι έλλειψη υπογραφής του γραμματέα επάγεται απόλυτη κατ' άρθρο 153 ΚΠΔ ακυρότητα και

⁶⁵ ΠΧ ΝΑ΄.923.

⁶⁶ ΠοινΔ/νη 2001.224.

⁶⁷ ΠΧ ΜΣΤ΄.1305.

απαράδεκτο του ενδίκου μέσου), καθώς και τις παρόμοιες ΑΠ 807/1995, ΑΠ 1552/2003 και ΑΠ 2270/2003⁶⁸.

Είναι προφανές, όμως, ότι η εν λόγω πάγια, επί σειρά ετών, θέση της νομολογίας του ΑΠ, που στηριζόταν, όπως προελέχθη, σε μια φορμαλιστική και δογματικά άκαμπτη ερμηνεία των οικείων διατάξεων του ΚΠΔ, επέφερε ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες για τον διάδικο. Τα άτοπα, που δημιουργούνταν, είναι προφανή, ιδίως εάν αναλογιστεί κάποιος ότι το ένδικο μέσο απορρίπτεται ως απαράδεκτο, παρότι ο ενδιαφερόμενος είχε πράξει όλα όσα ήταν υποχρεωμένος καθώς και ό,τι όφειλε και μπορούσε για τη νομότυπη άσκησή του. Ο ΑΠ, προφανώς αντιλαμβανόμενος τις άτοπες και άκαμπτες λύσεις, που παράγονταν, προσπάθησε να τις (απ)αμβλύνει με τη νομολογία του. Η προσπάθεια αυτή επικεντρώνεται, βασικά, σε τρεις επιμέρους κατευθύνσεις: 1. Σε κάποιες περιπτώσεις, κρίθηκε ότι η δικογραφία πρέπει να επιστραφεί στον αρμόδιο υπάλληλο, προκειμένου αυτός να θέσει την υπογραφή του επί του εγγράφου, δηλαδή, με άλλα λόγια να διορθωθεί οίκοθεν η παράλειψη, ώστε να μην καταλογιστεί αυτή στον ανυπαίτιο διάδικο⁶⁹. 2. Σε άλλες περιπτώσεις, ο ΑΠ απέρριψε μεν την αίτηση αναίρεσης, πλην όμως καταδίκασε το διάδικο να πληρώσει τα δικαστικά έξοδα μειωμένα στο μισό, θεωρώντας ότι, αφής στιγμής ο λόγος απόρριψης του ενδίκου μέσου δε μπορούσε να αποδοθεί σε υπαιτιότητα του αναιρεσειόντος, δεν είναι δυνατό να καταδικαστεί στην καταβολή ολόκληρου του ποσού των δικαστικών εξόδων. 3. Τέλος, σε άλλες περιπτώσεις, ο ΑΠ απέρριψε μεν το ελαττωματικό ένδικο μέσο, ως απαράδεκτο, πλην όμως αναγνώρισε την ευχέρεια και τη δυνατότητα του αναιρεσειόντος να ασκήσει εκ νέου το ίδιο ένδικο μέσο, ώστε αυτή η νέα άσκηση να μην απορριφθεί ως εκπρόθεσμη. Με άλλα λόγια, ο ΑΠ θεώρησε ότι, εν προκειμένω, παρακάμπτεται ο δικονομικός κανόνας της άπαξ άσκησης των ενδίκων μέσων, διότι η παράλειψη του υπαλλήλου να υπογράψει το οικείο έγγραφο συνιστά λόγο ανωτέρας βίας, που αναστέλλει τη σχετική προθεσμία⁷⁰.

⁶⁸ Δημοσιευμένες σε ΠΧ ΜΕ΄.1386, ΠοινΛογ. 2003.1679 και ΠοινΛογ 2003.2447 αντίστοιχα.

⁶⁹ Αθ. Ζαχαριάδη, «Αρχή της αναλογικότητας και δίκαιη δίκη, Πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», ΠΧ ΝΣΤ΄. 876.

⁷⁰ Πρβλ. ιδίως την πρωτοποριακή ΑΠ 1209/1994, ΝοΒ 1995.105, καθώς και τις ΑΠ 807/1995, ΠΧ ΜΕ΄.1386, ΑΠ 1237/1998, ΝοΒ 1999.473, καθώς και σχετική μελέτη Α. Καίσαρη «Είναι παραδεκτό το ένδικο μέσο παρά την έλλειψη υπογραφής του γραμματέα στην έκθεση ασκήσεώς του; (μεταβολή νομολογίας;) - Πότε, κατ' εξαίρεση, είναι παραδεκτό το ίδιο ένδικο μέσο κατά της ίδιας απόφασης ή βουλεύματος», ΠοινΔ/νη 2000.64.

2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «ΜΠΟΥΛΟΥΓΟΥΡΑΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

ΤΗΣ 27-5-2004

Η ανωτέρω νομολογιακή πρακτική του ελληνικού Ανώτατου Ακυρωτικού τέθηκε, το πρώτον, υπό τον έλεγχο του ΕΔΔΑ, επ' ευκαιρία της απόφασης «Μπουλουγούρας κατά Ελλάδας», της 27-5-2004 κ' εν συνεχεία με την υπόθεση «Λ. κατά Ελλάδας», της 31-7-2008. Οι υποθέσεις αυτές σηματοδότησαν τις πρώτες καταδίκες της χώρας από το ΕΔΔΑ, εξαιτίας της κατά τα ανωτέρω ακολουθούμενης πρακτικής του Ακυρωτικού μας. Βεβαίως, είχε προηγηθεί η καταδίκη της χώρας μας, για τον ίδιο λόγο, ήδη από το έτος 2001, στα πλαίσια της υπόθεσης «Πλατάκου κατά Ελλάδας»⁷¹, της 11/1/2001, η οποία, όμως, αφορούσε σε αστικής φύσεως ζήτημα⁷².

⁷¹ Αν και η συγκεκριμένη απόφαση ήταν αστικής φύσης, αφορά στο υπό εξέταση ζήτημα. Έτσι, θα ήταν χρήσιμη η παράθεσή της εν συντομία. Στην απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, βάσει της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των διαδίκων στη σύννομη και επιμελή διαχείριση των υποθέσεών τους από τα όργανα δικαιοσύνης, οι συνέπειες της πλημμελούς άσκησης των καθηκόντων των οργάνων αυτών, δεν μπορεί να επιβαρύνουν τους αναίτιους διαδίκους. Ειδικότερα, τον Δεκέμβριο του 1990, με κοινή απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού και Οικονομικών και προκειμένου να στεγαστεί το μουσείο της Σπάρτης, το Δημόσιο προχώρησε σε αναγκαστική απαλλοτρίωση οικοπέδου, το οποίο, μαζί με το ανεγερθέν επί του οικοπέδου κτίσματος, ανήκε κατά αποκλειστική κυριότητα στην προσφεύγουσα. Το Πρωτοδικείο Σπάρτης προσδιόρισε ποσό αποζημίωσης σημαντικά κατώτερο αυτού που είχε ζητηθεί από την προσφεύγουσα κ' έτσι η κα Πλατάκου απευθύνθηκε στο Εφετείο Ναυπλίου, προκειμένου να προσδιορίσει οριστικά το ποσό της αποζημίωσης, υποστηρίζοντας ότι η αξία του ακινήτου της ήταν πολλαπλάσια του επιδικασθέντος ποσού. Η σχετική αίτηση κατατέθηκε εμπροθέσμως και δόθηκε εντολή από τον πληρεξούσιο δικηγόρο της προσφεύγουσας στον δικαστικό επιμελητή, προκειμένου αυτός να κοινοποιήσει την αίτηση στο Ελληνικό Δημόσιο και το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Ωστόσο, από λάθος του δικαστικού επιμελητή, η αίτηση επιδόθηκε εκπροθέσμως και ως εκ τούτου απερρίφθη από το Εφετείο Ναυπλίου ως απαράδεκτη. Παρότι, εν συνεχεία, η προσφεύγουσα εξάντλησε όλα τα ένδικα μέσα, που της παρέιχε η εθνική νομοθεσία, ενώπιον όλων των αρμοδίων δικαστηρίων και του Ανώτατου Ακυρωτικού, δεν επέτυχε τη δικαίωση των ισχυρισμών της. Μετά ταύτα, η προσφεύγουσα απευθύνθηκε στο ΕΔΔΑ, ενώπιον του οποίου ισχυρίστηκε, βασικά, ότι υπέστη τριπλή παραβίαση του δικαιώματός της σε δίκαιη δίκη, κατά παράβαση του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ, διαμαρτυρούμενη για το γεγονός ότι η αίτησή της απορρίφθηκε ως εκπρόθεσμη από το Εφετείο Ναυπλίου, για τον λόγο ότι ο δικαστικός λειτουργός δεν επέδωσε την αίτησή της εντός της νόμιμης προθεσμίας. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η προσφεύγουσα αναγκάστηκε να υποστεί τις συνέπειες ενός λάθους, που τελέστηκε από όργανο του κράτους, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ως βοηθητικού οργάνου της δικαιοσύνης.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ εγγυάται στον καθένα το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, προκειμένου το τελευταίο να αποφανθεί για αμφισβητήσιες επί των αστικής φύσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεών του. Αυτό το δικαίωμα μπορεί να το επικαλεστεί καθένας ο οποίος έχει σοβαρό λόγο να θεωρεί παράνομη κάθε επέμβαση στην άσκηση των αστικής φύσης δικαιωμάτων του και να διαμαρτύρεται ότι δεν είχε την ευκαιρία να θέσει παρόμοια αμφισβήτηση ενώπιον δικαστηρίου ανταποκρινόμενου στις απαιτήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο δεν είναι απόλυτο και ενδέχεται να υπόκειται σε εγγενείς περιορισμούς, ιδίως σε ό,τι αφορά στο παραδεκτό του δικογράφου. Εν τούτοις, οι περιορισμοί αυτοί δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την πρόσβαση κατά τρόπο ώστε το εν λόγω δικαίωμα να προσβάλλεται στην ουσία του. Επιπλέον, απαιτείται οι όποιοι περιορισμοί να στοχεύουν σε νόμιμο σκοπό και να υφίσταται μία εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού. Άλλωστε, το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και μεν δεν υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη να συστήσουν δευτεροβάθμια ή ακυρωτικά δικαστήρια, αυτό όμως δε σημαίνει ότι όπου προβλέπονται τέτοια από τις εθνικές νομοθεσίες η εφαρμογή των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης είναι προαιρετική.

Η δεύτερη, χρονικά, καταδίκη της χώρας μας, αλλά πρώτη, αναφορικά σε ποινική υπόθεση, επισυνέβη με την απόφαση «Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος», της 27/5/2004, με την οποία το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απόρριψη της αναίρεσης ως απαράδεκτης, λόγω μη υπογραφής από τον αρμόδιο γραμματέα του εγγράφου που περιέχει τους λόγους αναίρεσης, αποτελεί κύρωση δυσανάλογη για τον κατηγορούμενο, που παραβιάζει το δικαίωμα πρόσβασής του στο δικαστήριο. Πιο συγκεκριμένα, ο κ. Μπουλουγούρας καταδικάστηκε από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Χαλκίδας για παράβαση της δασικής νομοθεσίας, ήτοι διότι είχε ανεγείρει παράνομα κτίσμα (περίπτερο) εντός δασικής έκτασης. Του επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης έξι (6) μηνών, μετατραπείσα προς 1.500 δρχ. ημερησίως, και χρηματική ποινή 200.000 δρχ. Κατά της απόφασης αυτής ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση. Ο συνήγορός του συνέταξε και υπέγραψε το έγγραφο της αναίρεσης κ' εν συνεχεία, το εγχείρισε στον αρμόδιο γραμματέα του Πλημμελειοδικείου Χαλκίδας. Ο τελευταίος, αφού συνέταξε και υπέγραψε την έκθεση εγχείρισης της αναίρεσης, στην οποία και όρισε ότι οι λόγοι αναίρεσης αναφέρονταν στο έγγραφο της αναίρεσης, παρέλειψε να υπογράψει. Η παράλειψη αυτή του γραμματέα δεν έγινε εγκαίρως αντιληπτή, ούτε από τον προσφεύγοντα, ούτε από το νομικό του παραστάτη, καθώς ουδείς εκ των δύο είχε λάβει ακριβές αντίγραφο του εγγράφου. Κατά τη συζήτηση του ενδίκου μέσου ενώπιον του Αρείου Πάγου, λόγω της έλλειψης υπογραφής του γραμματέα, ο αρμόδιος Εισαγγελέας πρότεινε την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης ως απαράδεκτης. Στο σημείο αυτό, ο συνήγορος του προσφεύγοντος υπέβαλε υπόμνημα, με το οποίο ζητούσε να κριθεί ως παραδεκτή η αίτηση αναίρεσης, παρά την παράλειψη υπογραφής του δικαστικού υπαλλήλου, επί τη βάση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο. Το αρμόδιο Τμήμα του ΑΠ δεν έλαβε υπόψη το έγγραφο της αναίρεσης που περιελάμβανε τους λόγους αναίρεσης, διότι αυτό δεν έφερε την υπογραφή του δικαστικού υπαλλήλου. Θεώρησε, έτσι, ότι η έκθεση αναίρεσης δεν περιελάμβανε κανέναν λόγο και απέρριψε το ένδικο μέσο, ως απαράδεκτο. Ο προσφεύγων κατέφυγε στο ΕΔΔΑ, παραπονούμενος ότι η απόρριψη της αίτησης αναίρεσης ως απαράδεκτης από τον ΑΠ ισοδυναμεί με άρνηση

Στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προσφεύγουσα τιμωρήθηκε από το Εφετείο για λάθος που διαπράχθηκε, κατά την κοινοποίηση του δικογράφου, παρότι δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί υπαίτια για αυτό. Εφόσον, μάλιστα, το εσωτερικό δίκαιο αναθέτει την κοινοποίηση των δικαστικών εγγράφων στους δικαστικούς επιμελητές, η τήρηση των προθεσμιών βρίσκεται κυρίως στην ευθύνη των τελευταίων, οι οποίοι ενεργούν στη συγκεκριμένη περίπτωση, ως κρατικά όργανα. Έτσι, έκρινε ότι στην υπό κρίση υπόθεση παραβιάστηκε το δικαίωμα πρόσβασης της προσφεύγουσας στο δικαστήριο.

⁷² Βλ. παρατηρήσεις επί της απόφασης Χρ. Αργυρόπουλου σε ΝοΒ 2001.765 επ.

πρόσβασης στον οικείο βαθμό δικαιοδοσίας, κατά παράβαση του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ. Τόνισε δε, ότι το σφάλμα το οποίο αποτέλεσε την αιτία της απόρριψης δεν οφειλόταν σε δική του υπαιτιότητα. Περαιτέρω, ο προσφεύγων θεώρησε ότι ο Άρειος Πάγος, εκδίδοντας τη σχετική απορριπτική απόφαση, επέδειξε υπερβολικό φορμαλισμό. Υπογράμμισε δε, ότι ο ΚΠΔ δεν περιέχει διάταξη η οποία να προβλέπει την χορήγηση αντιγράφου της αναίρεσης στον προσφεύγοντα ή τον νομικό του σύμβουλο μετά την άσκησή της, προκειμένου αυτοί να είναι σε θέση να αντιληφθούν την εν λόγω παράλειψη. Και παρά το γεγονός ότι η πλευρά του προσφεύγοντος είχε πράγματι τη δυνατότητα να ζητήσει και να λάβει σχετικό αντίγραφο, οι διάδικοι δεν είχαν λόγο να πράξουν τούτο, καθώς δεν είναι επιφορτισμένοι με την άσκηση εποπτείας επί των εργασιών του γραμματέα.

Το Δικαστήριο, καταρχάς, επανέλαβε τη θέση του, ότι το απορρέον από τη διάταξη του 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, ως έκφανση του ευρύτερου δικαιώματος σε δικαστήριο, μπορεί να το επικαλεστεί κάθε πρόσωπο, που έχει σοβαρούς λόγους να θεωρεί παράνομη μία προσβολή στα δικαιώματά του και παραπονείται ότι δεν είχε την ευκαιρία να υποβάλει παρόμοια αμφισβήτηση σε ένα δικαστήριο που να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του εν λόγω άρθρου. Επανέλαβε, επίσης, ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν είναι απόλυτο, αλλά υπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους να θέτει περιορισμούς, κατά την ενάσκησή του, ιδίως υπό τη μορφή διατυπώσεων στην άσκηση των ενδίκων μέσων. Όμως, οι περιορισμοί αυτοί δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την πρόσβαση στο δικαστήριο, κατά τέτοιο τρόπο ή σε τέτοιο βαθμό, ώστε να προσβάλλεται η ίδια η ουσία ή ο πυρήνας του δικαιώματος. Επιπλέον, οι περιορισμοί που τίθενται από το κράτος θα πρέπει να εξυπηρετούν ένα νόμιμο σκοπό και να τελούν σε εύλογη σχέση αναλογικότητας προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε να μην συντελείται παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Περαιτέρω, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δεν υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη-μέλη να συστήσουν Εφετεία ή Ακυρωτικά δικαστήρια, πλην όμως είναι επιφορτισμένο με την υποχρέωση να επιβλέπει ότι στα κράτη που έχουν δημιουργηθεί τέτοια δικαστήρια οι διάδικοι απολαμβάνουν, κατά τρόπο πραγματικό και αποτελεσματικό, τα δικαιώματα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Ο τρόπος εφαρμογής του συγκεκριμένου άρθρου εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε επίδικης υπόθεσης. Ειδικότερα, πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη το σύνολο της διαδικασίας που διαδραματίστηκε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ο συγκεκριμένος ρόλος του Ακυρωτικού Δικαστηρίου στην

υπόθεση, καθώς οι προϋποθέσεις του παραδεκτού του ενδίκου μέσου της αναίρεσης ενδέχεται να είναι αυστηρότερες από αυτές της έφεσης. Στην κρίσιμη υπόθεση, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων είχε μεν πρόσβαση στο Ακυρωτικό Δικαστήριο, πλην όμως μόνο προκειμένου να δει την αίτησή του να απορρίπτεται ως απαράδεκτη με την αιτιολογία της έλλειψης υπογραφής εκ μέρους του γραμματέα. Μόνη η πρόσβαση αυτή δεν ικανοποιεί τις επιταγές του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι οι διατυπώσεις στην άσκηση των ενδίκων μέσων αποσκοπούν ασφαλώς στην εξασφάλιση της ορθής λειτουργίας της δικαιοσύνης και οι διάδικοι πρέπει να μεριμνούν για την τήρηση των σχετικών κανόνων. Ωστόσο, υπογράμμισε ότι η επίδικη εθνική νομοθεσία ή ο τρόπος εφαρμογής της δεν θα πρέπει να αποτελεί τροχοπέδη στην χρήση των ενδίκων μέσων από τους διαδίκους. Έτσι, στην υπό κρίση περίπτωση, η απόφαση του ΑΠ να απορρίψει ως απαράδεκτο το ένδικο μέσο είχε ως αποτέλεσμα να τιμωρήσει τον προσφεύγοντα για ένα λάθος κατά την άσκηση του ενδίκου μέσου, το οποίο, όμως, δε θα μπορούσε να αποδοθεί σε υπαιτιότητά του, καθώς την ευθύνη για την υπογραφή του σχετικού εγγράφου έφερε ο γραμματέας του Πλημμελειοδικείου. Εξάλλου, η εθνική νομοθεσία επιτρέπει μεν άλλα δεν καθιστά υποχρεωτική τη χορήγηση αντιγράφου του εγγράφου της αναίρεσης στον αναιρεσιόντα ή τον νομικό του σύμβουλο, ώστε να μειώνονται κατά το δυνατόν οι πιθανότητες των σφαλμάτων, που ενδεχομένως γίνονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες κατά την άσκηση των ενδίκων μέσων. Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας τόσο άκαμπος φορμαλισμός δε συνάδει με τη διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον του Ακυρωτικού δικαστηρίου. Ο προσφεύγων υπεβλήθη σε ένα δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο και για τον λόγο αυτόν διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ⁷³.

3) ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ «ΜΠΟΥΛΟΥΓΟΥΡΑΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»
ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ-
Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΑ «ΛΟΥΛΗ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΤΗΣ 31-7-2008

⁷³ Παρουσίαση της απόφασης από Αθ. Ζαχαριάδη ΠοινΔ/νη 2004.960 επ.

Μετά την απόφαση «Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος» και την καταδίκη της χώρας μας, ο ΑΠ μετέβαλε τη νομολογία του, παύοντας να απορρίπτει ως अपαράδεκτες αιτήσεις αναίρεσης, που εμφάνιζαν το ελάττωμα της μη υπογραφής τους από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο. Καταρχάς, σε ό,τι αφορά στην υπόθεση του κ. Μπουλουγούρα, ο ΑΠ, σε συμμόρφωση με την απόφαση και την καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, με την υπ' αρ. 2214/2005 απόφασή του, έκανε δεκτή αίτηση επανάληψης της διαδικασίας (κατ' αρ. 525 ΚΠΔ), που άσκησε ο διάδικος Μπουλουγούρας και αφού έκανε τυπικά δεκτή την αίτηση αναίρεσής του, την απέρριψε, εν συνεχεία, ως ουσιαστικά απάσιμη. Περαιτέρω, για ικανό χρονικό διάστημα, το Ακυρωτικό μας δικαστήριο φάνηκε να ενστερνίζεται τις θέσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου και σταμάτησε πλέον να απορρίπτει τις σχετικές αιτήσεις αναίρεσης ως απάδεκτες⁷⁴.

Εν συνεχεία, όμως, η ΟΛΑΠ 2/2008⁷⁵ φάνηκε να σηματοδοτεί την επιστροφή στην παλαιά τακτική, καθώς η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας δέχθηκε ότι «οι επιβαλλόμενες ως άνω διατυπώσεις από τον Έλληνα νομοθέτη για το παραδεκτό της ασκήσεως του ενδίκου μέσου της αναίρεσεως, ενώ διασφαλίζουν την ασφάλεια δικαίου και την ορθή λειτουργία της Δικαιοσύνης, κατ' ουδέν παρεμποδίζουν την ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο, με συνακόλουθο αποτέλεσμα να μην παραβιάζεται το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και τα άρθρα 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος. Το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο δεν είναι απόλυτο, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς, ιδίως όσον αφορά τις προϋποθέσεις του παραδεκτού του ενδίκου μέσου, αφού απαιτείται από τη φύση του η ρύθμιση του από το κράτος, το οποίο έχει τη διακριτική ευχέρεια, αρκεί μόνον οι τιθέμενοι περιορισμοί και προϋποθέσεις να μην περιορίζουν την πρόσβαση του διαδίκου κατά τέτοιο τρόπο ή σε τέτοιο βαθμό ώστε το δικαίωμα της προσφυγής στο δικαστήριο να πλήττεται στον ίδιο τον πυρήνα του» και ότι «η ένδικη αίτηση αναίρεσεως ασκήθηκε χωρίς να τηρηθούν οι από τις διατάξεις του ΚΠΔ οριζόμενες νόμιμες διατυπώσεις, δεδομένου ότι ούτε η αρίθμηση τρία στην προμετωπίδα αυτής από τον γραμματέα, ούτε η παρά πόδας αυτής, υπό την ένδειξη 'Ο Γραμματέας' με δυσανάγνωστη μονογραφή, χωρίς την αναγραφή του ονοματεπωνύμου

⁷⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται, ιδίως, οι ΣυμβΑΠ 1183/2005, ΠοινΔ/νη 2005.1407 (όπου το Συμβούλιο του ΑΠ, αν και με αντίθετη εισαγγελική πρόταση, δέχθηκε ως παραδεκτό ένδικο μέσο, που δεν έφερε την υπογραφή του αρμόδιου δικαστικού υπαλλήλου, κάνοντας ρητή μνεία στην καταδίκη της χώρας από το ΕΔΔΑ, δυνάμει της απόφασης «Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος»), ΑΠ 2089/2005, ΠοινΛογ. 2005.1923 και ΣυμβΑΠ 887/2005, ΠΧ ΝΕ' 41 και ΠοινΔ/νη 2005.1158.

⁷⁵ ΠΧ ΝΗ' 215, ΠοινΔ/νη 2008.139 και ΠοινΛογ. 2008.23.

του, μπορούν να προσδώσουν στο έγγραφο αυτό τη μορφή έγκυρης δηλώσεως - εκθέσεως αναιρέσεως που συντάχθηκε σύμφωνα με τις επιταγές του νόμου».

Η ανωτέρω απόφαση της Ολομέλειας κατέδειξε μια σαφή τάση διολίσθησης στο προγενέστερο νομολογιακό καθεστώς. Η τάση αυτή ευτυχώς απειράπη εξ αφορμής της δεύτερης χρονικά καταδίκης της χώρας μας από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, για τον ίδιο λόγο, δυνάμει της απόφασης «Λούλη κατά Ελλάδος», της 31-7-2008⁷⁶. Στην υπόθεση αυτή, η προσφεύγουσα κατέθεσε στο όνομά της και ως νομική εκπρόσωπος (δικαστική συμπαραστάτρια) του υποφέροντος από γεροντική άνοια συζύγου της, μήνυση σε βάρος τριών ατόμων για υπεξαίρεση. Στη συνέχεια, ασκήθηκαν ποινικές διώξεις κατά των προσώπων αυτών, ενώ η κα Λούλη υπέβαλε νομότυπα δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής. Μετά το πέρας της προδικασίας, στις 20-11-2003, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Αθηνών, με το υπ' αρ. 5066/2003 βούλευμα, αποφάνθηκε να μη γίνει κατηγορία σε βάρος των τριών κατηγορουμένων. Στις 4-12-2003, η προσφεύγουσα, ο σύζυγος της οποίας είχε εν τω μεταξύ αποβιώσει, άσκησε έφεση κατά του συγκεκριμένου απαλλακτικού βουλεύματος, δηλώνοντας ότι το εκκαλεί υπό την ιδιότητά της ως πολιτικώς ενάγουσα. Προς τούτο κατέθεσε υπόμνημα, στο οποίο ανέφερε, ότι ασκεί έφεση για λογαριασμό της και ως μοναδική κληρονόμος του συζύγου της. Το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, με το υπ' αρ. 780/2004 βούλευμά του, έκανε τυπικά δεκτή την ασκηθείσα έφεση κ' επί της ουσίας τροποποίησε το πρωτοβάθμιο βούλευμα, παραπέμποντας τον ένα εκ των τριών κατηγορουμένων σε δίκη. Ακολούθως, ο παραπεμφθείς κατηγορούμενος προσέβαλε το παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών, με αίτηση αναιρέσεως. Επί της αιτήσεώς του αποφάνθηκε το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου, που έκρινε απαράδεκτη την έφεση κατά του υπ' αρ. 5066/2003 (πρωτοβάθμιου) βουλεύματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών, διότι είχε ασκηθεί από πρόσωπο, που δε νομιμοποιούνταν ενεργητικά, ήτοι που δε θεμελίωσε δικαίωμα του νομίμως ενεργείν. Ειδικότερα, το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου επεσήμανε ότι η προσφεύγουσα άσκησε το ένδικο μέσο της έφεσης, ως πολιτικώς ενάγουσα, χωρίς, όμως, να προσδιορίσει αν το έπραττε εξ ονόματός της ή λόγω της ιδιότητας της νόμιμης εκπροσώπου του συζύγου της. Ήτοι, κατά το ανώτατο δικαστήριο, η προσφεύγουσα δεν είχε δικαίωμα να ασκήσει έφεση για λογαριασμό της, επειδή δεν υπήρξε άμεσα θύμα του καταγγελλθέντος εγκλήματος, αφού δεν είχε την κυριότητα ούτε τη νομή των

⁷⁶ Πράξη & Λόγος του ΠΔ 2008.653.

χρημάτων, που αποτέλεσαν το αντικείμενο του εγκλήματος, ακόμα και αν ο σύζυγος της προσφεύγουσας είχε προβεί στην ανάληψη των χρημάτων αυτών από τον κοινό λογαριασμό τους. Επίσης, η προσφεύγουσα δεν είχε δικαίωμα να ασκήσει έφεση, υπό την ιδιότητά της ως κληρονόμος του συζύγου της/θύματος, επειδή η ιδιότητα αυτή δεν προκύπτει από τη σχετική προς την έφεση έκθεση, αφού η αναφορά στην προσφεύγουσα ως χήρα Θεμιστοκλή Λούλη δεν αρκεί. Για τους λόγους αυτούς, το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου αναίρεσε το (εν μέρει) παραπεμπτικό βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών. Μετά ταύτα, η κα Λούλη προσέφυγε στο ΕΔΔΑ επικαλούμενη παραβίαση του δικαιώματος της για πρόσβαση στο δικαστήριο. Επί της προσφυγής της το ΕΔΔΑ υπενθύμισε, καταρχάς, ότι το «δικαίωμα σε ένα δικαστήριο», ιδιαίτερη πτυχή του οποίου συνιστά το δικαίωμα προσβάσεως, δεν είναι απόλυτο και υπόκειται σε περιορισμούς, ιδίως όσον αφορά στις σχετικές προς το παραδεκτό του ένδικου μέσου προϋποθέσεις, αλλά οι περιορισμοί αυτοί δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την πρόσβαση κάποιου κατά τρόπο ή σε σημείο που να θίγεται ουσιαστικά το δικαίωμά του σε ένα δικαστήριο, ενώ είναι ασυμβίβαστοι με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, όταν δεν τείνουν προς ένα νόμιμο σκοπό και δεν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και στον επιδιωκόμενο σκοπό. Επομένως, το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο θίγεται, όταν η ρύθμισή του παύει να εξυπηρετεί τους σκοπούς της νομικής ασφαλείας (ασφάλειας δικαίου) και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και αποτελεί ένα είδος εμποδίου, το οποίο δεν επιτρέπει την επί της ουσίας εκδίκαση της υποθέσεως ενός προσώπου από το αρμόδιο δικαστήριο. Περαιτέρω, το Δικαστήριο υπενθύμισε, ότι έχει κρίνει κατ' επανάληψη, ότι η εφαρμογή από τα εθνικά δικαστήρια διατυπώσεων, οι οποίες πρέπει να τηρούνται για την άσκηση ένδικου μέσου είναι δυνατόν να θίγουν το δικαίωμα προσβάσεως σε δικαστήριο. Αυτό συμβαίνει, όταν η εξαιρετικά φορμαλιστική ερμηνεία της νομιμότητας από δικαστήριο εμποδίζει, εν τοις πράγμασι, την επί της ουσίας εξέταση του ασκηθέντος από τον ενδιαφερόμενο ένδικου μέσου. Για την προκείμενη περίπτωση το Δικαστήριο δέχθηκε ότι «23. ... απορρίπτοντας ως απαράδεκτη την έφεση, ο Άρειος Πάγος τιμώρησε την προσφεύγουσα για ένα υλικό σφάλμα, το οποίο προέκυψε κατά τη σύνταξη της εκθέσεως για την άσκηση της εφέσεως. Ειδικότερα, κατά το ανώτατο δικαστήριο η έφεση την οποία άσκησε η προσφεύγουσα ήταν απαράδεκτη, επειδή στην έκθεση για την κατάθεση της εφέσεως δεν αναφερόταν ότι η ενδιαφερόμενη ενεργούσε ως κληρονόμος του συζύγου της, αφού η αναφορά της ως «χήρας» του θύματος δεν αρκούσε στην περίπτωση αυτή. 24. ... η

προσέγγιση αυτή δείχνει να αγνοεί τα βασικά στοιχεία του φακέλου, ο οποίος αφορούσε διαδικασία την οποία ήγειρε αρχικώς η προσφεύγουσα τόσο για λογαριασμό της όσο και για λογαριασμό του συζύγου της, όταν ακόμα ο τελευταίος ήταν εν ζωή, και ότι η προσφεύγουσα ήταν η νόμιμη εκπρόσωπος του συζύγου της λόγω της άνοιας από την οποία αυτός έπασχε. Άλλως ειπείν, κατά λογική ακολουθία προέκυπτε από τον φάκελο της υποθέσεως της οποίας επελήφθη ο Άρειος Πάγος, ότι η προσφεύγουσα δεν ενεργούσε μόνον ατομικώς αλλά και ως κληρονόμος του συζύγου της, αφού η καταγγελία, την οποία είχε καταθέσει, σκοπό είχε να καταγγείλει για λογαριασμό του απάτη της οποίας υπήρξε θύμα. ... θα ήταν αρκετό για τον Άρειο Πάγο να ανατρέξει στο υπόμνημα, το οποίο κατέθεσε η προσφεύγουσα προς επίρρωση της εφέσεώς της την ίδια ημέρα που κατέθεσε και την έφεση, για να διαπιστώσει ότι η προσφεύγουσα ανέφερε σαφώς στην πρώτη σελίδα του εν λόγω υπομνήματος ότι ενεργούσε “ως μοναδική κληρονόμος του συζύγου της”. Δεν θα ήταν επομένως δυνατόν να υπάρξει η παραμικρή αμφιβολία ότι, καθ’ όλη της διάρκεια της διαδικασίας, η προσφεύγουσα προέβαλλε όχι μόνον τα δικά της συμφέροντα αλλά και τα συμφέροντα του συζύγου της.

25. Ανεξαρτήτως του ποιος ευθύνεται για την παράλειψη να αναφερθεί *expressis verbis* στην έκθεση για την άσκηση της εφέσεως αυτή η διπλή ιδιότητα υπό την οποία ενεργούσε η προσφεύγουσα, ... τα προαναφερόμενα στοιχεία αρκούν στο Δικαστήριο για να συμπεράνει ότι ο Άρειος Πάγος επέδειξε, στην παρούσα υπόθεση, υπερβολικό φορμαλισμό, ο οποίος είχε ως συνέπεια την απόρριψη ως απαραδέκτου της εφέσεως, την οποία άσκησε η προσφεύγουσα, εμποδίζοντάς την έτσι εν τοις πράγμασι να αξιοποιήσει αυτό το ένδικο μέσο που της προσέφερε το εσωτερικό δίκαιο 26. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Συμβάσεως όσον αφορά το δικαίωμα προσβάσεως της προσφευγούσης σε δικαστήριο». Επομένως, για μια ακόμα φορά το ΕΔΔΑ απαίτησε από τον Άρειο Πάγο να ερευνά και άλλα στοιχεία που βρίσκονται στη δικογραφία και είναι έξω από την έκθεση για την άσκηση του ένδικου μέσου, προκειμένου να κρίνει αν ο ασκήσας το ένδικο μέσο δικαιούνταν να το ασκήσει ως πολιτικώς ενάγων». Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ, αφού προσάπτει υπερβολική τυπολατρία στον Άρειο Πάγο, θεωρεί ότι οι διάδικοι δεν πρέπει να τιμωρούνται για λάθη που εμφιλοχωρούν κατά την άσκηση του ενδίκου μέσου και τα οποία οφείλονται σε πλημμελή άσκηση των καθηκόντων των αρμόδιων δικαστικών υπαλλήλων. Συμπερασματικά, το Δικαστήριο, επαναλαμβάνοντας σκέψεις που είχε εκφράσει και σε προγενέστερες αποφάσεις του, έκρινε ότι η κήρυξη του απαραδέκτου της έφεσης από τον Άρειο Πάγο τιμωρεί την προσφεύγουσα για ένα

ουσιώδες σφάλμα, που φέρεται ότι παρεισέφρησε κατά την κατάθεση της έφεσης, πλην όμως εκτίμησε πως θα αρκούσε στον Άρειο Πάγο να ανατρέξει στη δικογραφία, την οποία είχε στη διάθεσή του, προκειμένου να διαπιστώσει ότι η κα Λούλη ενεργούσε όχι μόνο ατομικά, αλλά και προασπιζόμενη τα έννομα συμφέροντα του συζύγου της. Το ότι εκ παραδρομής δεν ανεγράφη στο πρακτικό του ενδίκου μέσου, η διπλή ιδιότητά ανάγεται σε ευθύνη του γραμματέα και δε μπορεί να τιμωρηθεί γι' αυτό.

4) ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ- Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «Σ. ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΤΗΣ 29-1-2015

Υστερα και από τη δεύτερη αυτή χρονικά καταδίκη της χώρας μας για παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, με παρεμφερή επιχειρηματολογία επί παρόμοιων πραγματικών περιστατικών, η νομολογία του Ακυρωτικού μας φάνηκε να ευθυγραμμίζεται, πλέον, στην ερμηνευτική προσέγγιση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Ενδεικτικά, αξίζει να μνημονευθούν οι αποφάσεις ΑΠ 1341/2009⁷⁷, ΑΠ 848/2010⁷⁸ και η πλέον πρόσφατη 69/2012⁷⁹, που δέχθηκαν, άμεσα ή έμμεσα, την ευρεία προσέγγιση των σχετικών διατάξεων του

⁷⁷ ΠοινΔ/νη 2009.1212, που εξέτασε το ίδιο θέμα, υπό τη σκοπιά της μη υπογραφής του κατατεθέντος ενδίκου μέσου από τον αρμόδιο υπάλληλο του σωφρονιστικού καταστήματος, όπου ήταν έγκλειστος ο κατηγορούμενος και δέχθηκε ότι «... εάν η έκθεση του ενδίκου μέσου, μεταξύ των οποίων και της αναιρέσεως, ή το επισυναπτόμενο σε αυτήν έγγραφο του αναιρεσιόντος, που περιέχει τους λόγους αυτής, φέρει μεν την υπογραφή αυτού ή του πληρεξουσίου του δικηγόρου, αλλά από παραδρομή δεν υπογράφηκε και από τον οικείο γραμματέα ή διευθυντή της φυλακής που κρατείται, ο αναιρεσιών δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί υπεύθυνος για την παράλειψη του τελευταίου. Διαφορετικά, υποβάλλεται σε ένα δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμα της προσβάσεως στον Άρειο Πάγο και υπάρχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ».

⁷⁸ ΠοινΔ/νη 2011.33, όπου με εκτενές σκεπτικό, σχεδόν πανομοιότυπο μ' αυτό της προηγούμενης απόφασης, υιοθετείται πλήρως η νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς αναγνωρίζεται ότι «η ευθύνη και οι κυρώσεις για τη μη τήρηση του τύπου αυτού αφορούν μόνο τον υπάλληλο και όχι τον ασκούντα το ένδικο μέσο, όπως είναι και ο ασκών έφεση κατηγορούμενος, ο οποίος άλλως υφίσταται δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματός του να προσφύγει στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Κατ' ακολουθίαν αυτών και της υπεροχής της ΕΣΔΑ, βάσει της επιταγής του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντ. έναντι των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου, πρέπει οι προαναφερόμενες διατάξεις του ΚΠΔ να ερμηνεύονται σύμφωνα με αυτή την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Έτσι γίνεται δεκτό ότι εάν η έκθεση για την άσκηση ενδίκου μέσου, μεταξύ των οποίων και εκείνο της εφέσεως, ή το επισυναπτόμενο σε αυτήν έγγραφο του εκκαλούντος που περιέχει τους λόγους αυτής φέρει μεν την υπογραφή του κατηγορουμένου ή του πληρεξουσίου δικηγόρου του αλλά από παραδρομή δεν υπογράφηκε και από τον οικείο γραμματέα, ο εκκαλών δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί υπεύθυνος για την παράλειψη του τελευταίου και θεωρείται παρά την ατέλεια αυτή νομίμως συντεταγμένη η έκθεση για το ένδικο μέσο για να μην παρεμβάλλεται δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμα της προσβάσεώς του στο Εφετείο και να μην υπάρχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ».

⁷⁹ Περ.Νομολογία 2012.268, που επανέλαβε την ίδια θέση, αν και με αντίθετη εισαγγελική πρόταση.

ΚΠΑ, υπό το φως της ερμηνείας των διατάξεων του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και των προγενέστερων καταδικαστικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ. Είναι, δε αξιοσημείωτο ότι σε ορισμένες από τις ανωτέρω αποφάσεις γίνεται ρητή και σαφής αναφορά στην (αυξημένης τυπικής ισχύος, κατ' αρ. 28 παρ. 1 του Συντάγματος) διάταξη του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ως αιτιολογία για την ερμηνεία, υπό το πρίσμα της διάταξης αυτής, των σχετικών διατάξεων του ελληνικού ΚΠΑ.

Έτσι, ενώ διαφάνηκε ότι οι ισορροπίες αποκαθίστανται και το πνεύμα του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ εμπεδώνεται στη νομολογία του Ακυρωτικού μας, μια πρόσφατη καταδίκη επανέφερε στον προσκήνιο την προβληματική. Το ΕΔΔΑ, με την πρόσφατη απόφασή του «Σ. κατά Ελλάδος», της 29-1-2015, καταδίκασε εκ νέου τη χώρα μας για παρ. του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, λόγω παραβίασης του δικαιώματος του κατηγορουμένου για πρόσβαση σε δικαστήριο. Η υπόθεση, ως προς τα πραγματικά της περιστατικά, είναι σχεδόν πανομοιότυπη με την υπόθεση «Μπουλουγούρας κατά Ελλάδος», που επέφερε την πρώτη, ιστορικά, καταδίκη, για ποινική υπόθεση. Συνοπτικά: στις 27-9-2000 και 12-10-2001, το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Λαρίσης καταδίκασε ερήμην τους προσφεύγοντες Α.Σ. και Ε.Σ. για παράβαση του αρ. 1 του ΑΝ 86/1967 (μη καταβολή εντός των καθορισμένων προθεσμιών ασφαλιστικών εισφορών στο Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης). Τον Ιούλιο 2007, οι προσφεύγοντες συνελήφθησαν και κρατήθηκαν δυνάμει των προαναφερομένων καταδικαστικών αποφάσεων. Εν συνεχεία, άσκησαν έφεση κατά των αποφάσεων αυτών. Οι εφέσεις τους απορρίφθηκαν, στις 5-9-2007, από το Εφετείο Λάρισας, ως εκπρόθεσμες κ' έτσι διατάχθηκε η εκτέλεση των πρωτοβάθμιων καταδικαστικών αποφάσεων. Έπειτα, οι προσφεύγοντες, στις 25-1-2008, κατέθεσαν αίτηση αναιρέσεως κατά των καταδικαστικών αποφάσεων σε βάρος τους. Στις 17-10-2008, ο Άρειος Πάγος απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως, για το λόγο ότι οι πράξεις καταχωρήσεως των αιτήσεων αναίρεσης, που ασκήθηκαν από τους προσφεύγοντες, ήταν συνημμένες με ξεχωριστές αιτήσεις αναιρέσεως που υπεγράφησαν από τον εκπρόσωπό τους χωρίς, εντούτοις, να υπογραφούν και από τον γραμματέα του Πλημμελειοδικείου Λαρίσης. Έτσι, ο Άρειος Πάγος δέχθηκε ότι τα δύο έγγραφα δε δύνανται να αποτελέσουν μία και ενιαία αίτηση αναίρεσης και ότι οι αιτήσεις αναιρέσεως που ασκήθηκαν από τους αναιρεσιόντες έπρεπε να κηρυχθούν απαράδεκτες. Το Δικαστήριο, με την απόφασή του, δέχθηκε, εκ νέου, ότι στην προκειμένη περίπτωση, οι προσφεύγοντες είχαν τυπικά και μόνο πρόσβαση στον Άρειο Πάγο, ήτοι μόνο για να δουν τις αιτήσεις του να απορρίπτονται, ως

απαράδεκτες, για το λόγο ότι το ξεχωριστό έγγραφο αιτήσεως αναιρέσεως δεν είχε υπογραφεί από τον γραμματέα, που το παρέλαβε. Το Δικαστήριο σημείωσε, ότι ο ελληνικός «ΚΠΔ προβλέπει ρητώς ότι το πρόσωπο που παραλαμβάνει την αίτηση αναιρέσεως πρέπει, μαζί με αυτόν που την υποβάλλει, να υπογράψουν επί της αναφοράς που συντάσσεται από τον γραμματέα του αρμοδίου δικαστηρίου. Συνεπώς, η τήρηση των όρων εφαρμογής υπογραμμίζει πλήρως την ευθύνη του εξουσιοδοτημένου ατόμου να παραλαμβάνει την αίτηση αναιρέσεως, εν προκειμένω του γραμματέα του Πλημμελειοδικείου Λαρίσης. Δεδομένου ότι προηγήθηκε η δήλωση περί απαραδέκτου, η οποία απαγγέλθηκε στην περίπτωση αυτή από τον Άρειο Πάγο τιμώρησε τους προσφεύγοντες για υλικό σφάλμα που διαπράχθηκε από τον Γραμματέα του Πλημμελειοδικείου Λαρίσης κατά την κατάθεση της αίτησης ενδίκου μέσου τους και για την οποία οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν να θεωρηθούν υπεύθυνοι. Τούτο καθίσταται ιδιαίτερα αληθές, καθόσον δεν προκύπτει από την δικογραφία ότι ο εκπρόσωπός τους αντιλήφθηκε το διαδικαστικό αυτό σφάλμα κατά την κατάθεση της αίτησης αναίρεσης ώστε να ενημερώσει πιθανώς τον γραμματέα. Επομένως, έλλειψη επιμέλειας δεν δύναται, εν προκειμένω, να καταλογισθεί στους προσφεύγοντες ή στον εκπρόσωπό τους». Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, όμως, το Δικαστήριο εκτίμησε, ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν δυσανάλογο εμπόδιο στο δικαίωμά τους για πρόσβαση σε δικαστήριο και, όθεν εθίγη η ίδια η ουσία του δικαιώματός τους πρόσβασης σε αυτό.

5) ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επιχειρώντας, μια συνολική αποτίμηση των ανωτέρω θα πρέπει, βασικά, να καταγραφούν τα εξής: Α) Επί σειρά ετών, η κυρίαρχη στη νομολογία του Ακυρωτικού μας τάση ήταν αυτή της απόρριψης του ενδίκου μέσου, που έφερε την τυπική πλημμέλεια της μη υπογραφής του από το δικαστικό υπάλληλο, που είχε την ευθύνη της παραλαβής και καταχώρισής του. Η θέση αυτή του Αρείου Πάγου βρίσκεται μεν, τυπικά, σε αρμονία με το γράμμα των διατάξεων του ΚΠΔ, εμφανίζει όμως το λογικό κενό, να στερείται ο διάδικος του δικαιώματός του να επανακριθεί η υπόθεσή του από το δευτεροβάθμιο ή το Ακυρωτικό δικαστήριο, εξαιτίας μίας παράλειψης του αρμοδίου δικαστικού υπαλλήλου, ο οποίος από αμέλεια, άγνοια ή δόλια πρόθεση, παρέλειψε να υπογράψει, ως όφειλε, στα πλαίσια των καθηκόντων του, το σχετικό έγγραφο και για την οποία ο διάδικος ουδόλως ευθύνεται. Εξάλλου, από τη στιγμή που ο διάδικος τήρησε όλες τις προϋποθέσεις που απαιτεί ο νόμος για

την υποβολή του ενδίκου μέσου, εμφανίζεται ως ανακόλουθη η εξάρτηση του παραδεκτού από την αβλεψία, την αμέλεια ή τη δόλια παράλειψη του γραμματέα να υπογράψει το έγγραφο⁸⁰. Β) Η όποια προσπάθεια για μετριασμό των συνεπειών της απόρριψης του ενδίκου μέσου ως απαράδεκτου, αποτελεί απλώς και μόνο προσπάθεια εξωραϊσμού των δυσμενών συνεπειών, η οποία όμως δεν αρκεί για να εξασφαλισθεί το δικαίωμα πρόσβασης του διαδίκου στο αρμόδιο δικαστήριο. Είναι λογικά ασυνεπές να τιμωρείται ένας διάδικος που έπραξε παν ό,τι όφειλε για τη νομότυπη άσκηση του ενδίκου μέσου, εξαιτίας μιας πλημμελούς εκπλήρωσης των καθηκόντων του γραμματέα, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε το ένδικο μέσο. Γ) Οι ανωτέρω καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ συνέβαλαν σημαντικά σε μια - πρόσκαιρη και παροδική, στην αρχή, πιο μόνιμη και σταθερή, στη συνέχεια- μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού μας προς την κατεύθυνση απάλειψης του φορμαλισμού. Ιδίως, από το 2008 κ' έπειτα η τάση της νομολογίας του Ακυρωτικού μας δείχνει να υιοθετεί σταθερά, πλέον, την άποψη ότι οι σχετικές διατάξεις του ΚΠΔ πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως, τη λογική και το πνεύμα του (αυξημένης τυπικής ισχύος) αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και ότι, κατά συνέπεια, ο διάδικος δεν πρέπει να τιμωρείται για σφάλμα, που ούτε δικό του είναι, ούτε είναι σωστό να του καταλογιστεί, αλλά ούτε και παρέλειψε κάτι, που όφειλε ή μπορούσε να πράξει για να το αποτρέψει. Δ) Η πρόσφατη καταδίκη της χώρας μας για το ίδιο θέμα, που έλαβε χώρα, δυνάμει της απόφασης «Σ. κατά Ελλάδος», επανέφερε στο προσκήνιο το ζήτημα. Δεδομένου, όμως, ότι η απόφαση αυτή του ΕΔΔΑ ανατρέχει σε αρεοπαγитική απόφαση εκδοθείσα, εν έτει 2008, όταν, δηλαδή, το ζήτημα ήταν υπαρκτό και η νομολογία, ακόμη, επαμφοτερίζουσα, είναι εξαιρετικά πιθανό ότι, κατά το χρόνο έκδοσής της ή ακόμη και σήμερα, αποτυπώνει, απλά, μια «μάχη οπισθοφυλακών». Υπό αυτή την έννοια, σε πρακτικό επίπεδο αλλά και ως συνεισφορά στην μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού μας, πιθανώς δεν έχει μεγάλο ρόλο να διαδραματίσει, πέρα, φυσικά, από μία (ακόμη) καταδίκη της χώρας μας, για ένα ζήτημα, όμως, που φαίνεται ότι, για την εθνική νομολογία, είναι πλέον παρελθόν και λήξαν.

⁸⁰ Ι. Ρούσσου «Υπάρχει απαράδεκτον του ενδίκου μέσου από την ανυπαρξία υπογραφής του συντάξαντος αυτού γραμματέως;» σε ΠΧ ΜΑ΄. 1320.

**B) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΛΟΓΩ ΜΗ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΝΑΙΡΕΣΕΙΟΝΤΟΣ ΣΕ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΙΡΕΣΙΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ
ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ**

1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 508 ΚΠΔ, όπως είχε τροποποιηθεί και ίσχυε έως τις 17-6-2005, οπότε καταργήθηκε με το αρ. 18 παρ. 3. του Ν. Ν.3346/2005 «1. Η αίτηση αναίρεσης της απόφασης από εκείνον που καταδικάστηκε σε ποινή στερητική της ελευθερίας είναι τότε μόνο δεκτή, όταν αυτός αποδείξει ταυτόχρονα ή και μεταγενέστερα, πάντως έως τη συζήτηση στο ακροατήριο, με πιστοποιητικό του διευθυντή φυλακών ότι κρατούνταν όταν άσκησε την αναίρεση. Το πιστοποιητικό αυτό δεν απαιτείται αν από τα έγγραφα προκύπτει η κράτηση ή αν η εκτέλεση της ποινής έχει ανασταλεί ή αναβληθεί ή αν η ποινή έχει μετατραπεί σε χρηματική και έχει αποτιθεί ή αν, όταν πρόκειται για στρατιωτικό εν ενεργεία, δεν έχει διαταχθεί η εκτέλεση από το αρμόδιο όργανο. Αν έως την ημέρα που συζητείται η αναίρεση δεν είχε διαταχθεί η εκτέλεση της ποινής, εκείνος που καταδικάστηκε οφείλει ακόμη να προσκομίσει πιστοποιητικό του αρμόδιου υπουργού, όπου να βεβαιώνεται συγκεκριμένα για ποίο ανυπέβλητο υπηρεσιακό κώλυμα δεν έγινε η εκτέλεση. Η αίτηση αναίρεσης είναι απαράδεκτη, αν μετά την υποβολή της εκείνος που καταδικάστηκε αποδράσει από τις φυλακές. 2. Η διάταξη της παραγράφου 1 δεν εφαρμόζεται αν η αίτηση αναίρεσεως ασκείται εναντίον αποφάσεως, που έχει απορρίψει την έφεση ως ανυποστήρικτη ή απαράδεκτη ή αν δόθηκε είτε αρχικά είτε μεταγενέστερα ανασταλτικό αποτέλεσμα στην αίτηση αναίρεσεως σύμφωνα με το άρθρο 471 παράγραφος 2».

Το Ακυρωτικό μας, στη νομολογία του, επί σειρά ετών, υιοθέτησε μια μάλλον αυστηρή και προσηλωμένη στο γράμμα της διάταξης ερμηνεία του αρ. 508 ΚΠΔ. Έτσι, κατά κανόνα, απέρριπτε αιτήσεις αναίρεσης, όταν ο αναιρεσείων δεν είχε προηγουμένως, αποδεδειγμένα, υποβληθεί σε εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής, που του είχε επιβληθεί ή σε εξαγορά της, εφόσον αυτή είχε μετατραπεί σε χρηματική.

Συν τω χρόνω, η αρεοπαγитική νομολογία, στα πλαίσια προσέγγισης κ' ερμηνείας της ρυθμίσεως του αρ. 508 ΚΠΔ, εισήγαγε κριτήρια, όπως το «ύψος της

επιβληθείσας ποινής», η «απαξία του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο αναιρεσεύων» και η «ευχέρεια ή μη του τελευταίου να αποτίσει την επιβληθείσα σε βάρος του ποινή με καταβολή του αντίστοιχου ποσού της μετατροπής της». Σε εφαρμογή των κριτηρίων αυτών, η νομολογία του Ακυρωτικού μας έκρινε ότι ποινές φυλακίσεως δύο ετών⁸¹, τριάντα⁸², είκοσι⁸³, δεκαεπτά⁸⁴, δεκαπέντε⁸⁵, δεκατεσσάρων⁸⁶, δεκατριών⁸⁷, δώδεκα⁸⁸, οκτώ⁸⁹, επτά⁹⁰, ακόμη και τριών⁹¹ μηνών, αποτελούν «μεγάλες», «αρκετά μεγάλες» ή «σχετικά μεγάλες» ποινές, οι οποίες, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, δεν καθιστούν την απόρριψη της αναιρέσεως ως απαράδεκτης δυσανάλογη κύρωση για το δικαίωμα προσβάσεως του κατηγορουμένου στην αναιρετική διαδικασία. Απ' την άλλη, ως πράξεις με «ιδιαιτέρη απαξία» χαρακτηρίστηκαν, μεταξύ άλλων, πράξεις όπως η εξύβριση και απειλή σε βάρος αστυνομικού⁹², η απλή συνέργεια σε απάτη αντικειμένου ιδιαίτερα μεγάλης αξίας⁹³, η απλή υπεξαίρεση⁹⁴, η υπεξαίρεση αντικειμένου ιδιαίτερα μεγάλης αξίας⁹⁵, η παρ. του αρ. 1 παρ. 1,2 του ΑΝ 86/1967 (μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών)⁹⁶, η παρ. του αρ. μόνου του ΑΝ 690/1945 και του ΑΝ 539/1945 (μη καταβολή δεδουλευμένων αποδοχών)⁹⁷, η έκδοση⁹⁸ και αποδοχή⁹⁹ εικονικών φορολογικών στοιχείων, η μη υποβολή δηλώσεων ΦΠΑ¹⁰⁰, η προώθηση παρανόμως εισελθόντων μεταναστών στο εσωτερικό της χώρας¹⁰¹, η ψευδορκία μάρτυρα και η

⁸¹ ΑΠ 2383/2002 ΠΛογ. 2002.2417, ΑΠ 785/2003 ΠοινΔ/νη 2003.1143 και ΑΠ 1262/2002 (αδημ.), όπου η ποινή φυλακίσεως των δύο ετών χαρακτηρίστηκε «σχετικά μεγάλη».

⁸² ΑΠ 1478/2002 ΝοΒ 2003.511 και ΠΛογ. 2002.1515

⁸³ ΑΠ 18/2002 ΠοινΔ/νη 2002.576.

⁸⁴ ΑΠ 1490/2002, αδημ.

⁸⁵ ΑΠ 2031/2001 ΝοΒ 2002.751, ΠΛογ. 2001.2479 και ΠΧ 2002.799.

⁸⁶ ΑΠ 1256 και 1257/2002 ΠΛογ. 2002.1364.

⁸⁷ ΑΠ 2114/2002 ΠΛογ. 2002.2417.

⁸⁸ ΑΠ 1355/2001 ΠΛογ. 2001.2230, ΑΠ 1357/2001 ΠΛογ. 2001.2232, ΑΠ 1827/2002 και ΑΠ 13/2003 (αδημοσίευτες).

⁸⁹ ΑΠ 437/2002 ΠΛογ. 2002.556.

⁹⁰ ΑΠ 450/2002 ΠΛογ. 2002.327, ΑΠ 201/2003 ΠΛογ. 2003.214.

⁹¹ ΑΠ 1520/2002 ΠΛογ. 2002.1543, η οποία χαρακτήρισε την ποινή φυλάκισης των τριών μηνών «αρκετά μεγάλη».

⁹² ΑΠ 1520/2002, ό.π.

⁹³ ΑΠ 437/2002, ό.π.

⁹⁴ ΑΠ 2384/2002 ΠοινΔ/νη 2003.595.

⁹⁵ ΑΠ 1262/2002 ΠΛογ. 2002.1366.

⁹⁶ ΑΠ 1357/2001, ό.π., ΑΠ 393/2002 ΠοινΔ/νη 2002.892, ΑΠ 1256/2002, ό.π., ΑΠ 201/2003 ΠΛογ. 2003.214, ΑΠ 1702/2003 ΠραξΛογΠΔ 2003.315.

⁹⁷ ΑΠ 1629/2002 ΠΛογ. 2002.1825.

⁹⁸ ΑΠ 1355/2001 ΠΧ 2002.548, ΑΠ 1478/2002, ό.π.

⁹⁹ ΑΠ 13/2003 (αδημ.).

¹⁰⁰ ΑΠ 1478/2002, ό.π.

¹⁰¹ ΑΠ 2097/2001 ΠΛογ. 2001.2538.

ψευδής καταμήνυση¹⁰², η συκοφαντική δυσφήμιση¹⁰³, η πλαστογραφία μετά χρήσεως¹⁰⁴, η μη καταβολή ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο¹⁰⁵ και η έκδοση ακάλυπτης επιταγής¹⁰⁶. Η εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων αποτέλεσε, προφανώς, έκφραση της αρχής της αναλογικότητας, υπό την έννοια ότι επιβάλλεται να υφίσταται εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ μέτρου ή υιοθετούμενου μέσου και επιδιωκόμενου σκοπού¹⁰⁷.

Είναι, πάντως, χρήσιμη η σύγκριση των αποτελεσμάτων της εφαρμογής των ανωτέρω κριτηρίων από το Ακυρωτικό μας μ' αυτά του ΕΔΔΑ. Μια απλή παράθεση αρκεί για να καταδείξει την ερμηνευτική απόσταση, που χωρίζει τη νομολογία του Αρείου Πάγου από τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, καθώς το δεύτερο έχει δεχθεί πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, εξαιτίας απορρίψεως της αιτήσεως αναιρέσεως ως απαράδεκτης για το συγκεκριμένο λόγο, σε υποθέσεις στις οποίες οι προσφεύγοντες είχαν καταδικασθεί από τα εθνικά δικαστήρια σε ποινές πολυετούς καθείρξεως¹⁰⁸ για σοβαρά εγκλήματα, όπως η συμμετοχή σε εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας¹⁰⁹, η εισαγωγή και μεταφορά ποσότητας σαράντα τόνων ινδικής κάνναβης¹¹⁰, η εισαγωγή ποσότητας διακοσίων κιλών ινδικής κάνναβης¹¹¹, το ξέπλυμα χρήματος που προερχόταν από εμπόριο ναρκωτικών¹¹², η θανατηφόρα σωματική βλάβη¹¹³, η σεξουαλική κακοποίηση¹¹⁴ και η παθητική δωροδοκία¹¹⁵.

Η προβληματική του θέματος τέθηκε και υπό τον έλεγχο της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, που, με τις υπ' αρ. 14 και 16/2001 αποφάσεις της¹¹⁶, αποφάνθηκε επί

¹⁰² ΑΠ 1141/2002 ΠΛογ. 2002.1294, ΑΠ 2114/2002, ό.π.

¹⁰³ ΑΠ 2114/2002, ό.π.

¹⁰⁴ ΑΠ 18/2002, αδημ., ΑΠ 74/2002 ΠοινΔ/νη 2002,731 (με παρατηρήσεις Α. Παπαδαμάκη).

¹⁰⁵ ΑΠ 2031/2001, ό.π., ΑΠ 1084/2002 και ΑΠ 1490/2002, αδημοσίευτες.

¹⁰⁶ ΑΠ 2383/2002 ΠΛογ. 2002.2610, ΑΠ 785/2003, ό.π.

¹⁰⁷ Στην έννοια της «αναλογικότητας εν ευρεία εννοία» περιλαμβάνονται τρεις επιμέρους δικαικές αρχές: α) της «προσφορότητας», β) της «αναγκαιότητας» ή «απαγόρευσης του υπέρμετρου» και γ) της «αναλογικότητας εν στενή εννοία», βλ. Γ.Ν. Τριανταφύλλου, «Η αρχή της αναλογικότητας στην ποινική δίκη», ΕλλΔ/νη 31.301-312 και ιδίως σελ. 301-303.

¹⁰⁸ Ενδ. «Van Pelt κατά Γαλλίας», (κάθειρξη δεκαοκτώ ετών), «Krombach κατά Γαλλίας» (κάθειρξη δεκαπέντε ετών), «Papon κατά Γαλλίας» (κάθειρξη δέκα ετών), «Stroek κατά Βελγίου» (κάθειρξη οκτώ ετών), «Goedhart κατά Βελγίου» (κάθειρξη επτά ετών).

¹⁰⁹ «Papon κατά Γαλλίας».

¹¹⁰ «Stroek κατά Βελγίου» και «Goedhart κατά Βελγίου».

¹¹¹ «Van Pelt κατά Γαλλίας».

¹¹² «Omar κατά Γαλλίας».

¹¹³ «Krombach κατά Γαλλίας».

¹¹⁴ «Khalfaoui κατά Γαλλίας».

¹¹⁵ «Guérin κατά Γαλλίας».

¹¹⁶ ΟΛΑΠ 14/2001 ΠΧ 2001.797, με παρατηρήσεις Αναγνωστόπουλου και ΠΧ 2002.205, με παρατηρήσεις Μητσόπουλου, ΠΛογ. 2001.833, με παρατηρήσεις Μυλωνά, ΠοινΔ/νη 2001.832, με

του ζητήματος, προσεγγίζοντάς το, ερμηνευτικά, με γνώμονα και σημείο αναφοράς το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Έτσι, η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας έκρινε, εν προκειμένω, ότι η άκαμπτη εφαρμογή του γράμματος της διάταξης του αρ. 508 ΚΠΔ επί ποινής φυλάκισης σαράντα (40) ημερών μετατραπείσας προς 1.500 δρχ. ημερησίως, που επιβλήθηκε στον κατηγορούμενο για παράβαση του ΒΔ 748/1966 («περί Κυριακής αργίας»), στην εκτέλεση της οποίας (ποινής) δεν είχε υποβληθεί ο κατηγορούμενος, κατά το χρόνο συζήτησης της αίτησης αναίρεσής του, κρίνεται *«στη συγκεκριμένη περίπτωση δυσανάλογη προς τη μη συμμόρφωση του αναιρεσείοντος κατά το άρθρο 508 παρ. 1 ΚΠΔ, διότι η προϋπόθεση της προηγούμενης απότισης της ποινής, που επέβαλε η πιο πάνω απόφαση, αν και αυτή δεν έχει καταστεί αμετάκλητη, προκειμένου να είναι παραδεκτή η αναίρεση, είναι ιδιαίτερα επαχθής δεδομένου ότι πρόκειται για καταδίκη σε μικρή ποινή και για αξιόποινη πράξη, που έχει τελεστεί πριν οκτώ έτη, χωρίς ιδιαίτερη απαξία»*. Με τις σκέψεις αυτές, η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου κατέληξε πως *«... η κύρωση αυτή έρχεται σε αντίθεση προς το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι παραβιάζει το δικαίωμα προσβάσεως του αναιρεσείοντος στο δικαστήριο, ο δε ως άνω περιορισμός δεν είναι αναγκαίος για την απονομή της δικαιοσύνης σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές και την ιδιαίτερη φύση του δικαιώματος αιτήσεως αναίρεσεως»*.

2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΑ «ΣΚΟΝΔΡΙΑΝΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»,
ΤΗΣ 18-12-2003

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης συνοψίζονται στα εξής: Στις 20-7-1990, 7-6-1991 και 25-1-1993, υποβλήθηκαν σε βάρος του προσφεύγοντος τρεις (3) εγκλήσεις για τα αδικήματα της εξυβρίσεως και της απειλής. Ο προσφεύγων, ως πρόσωπο ιδιάζουσας δωσιδικίας, αφού παραπέμφθηκε στο αρμόδιο Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων Λάρισας για να δικαστεί, σε πρώτο βαθμό, δεν εμφανίστηκε στο ακροατήριο του δικαστηρίου, αλλά αντ' αυτού εμφανίστηκε τρίτο πρόσωπο (μάρτυρας), που υπέβαλε, για λογαριασμό του κατηγορουμένου, αίτημα αναβολής, λόγω ασθένειας. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα αναβολής, ως αβάσιμο κ' εκδίκασε την υπόθεση, ερήμην του κατηγορουμένου. Έτσι, στις 17-1-1995, το Εφετείο καταδίκασε τον προσφεύγοντα σε ποινή φυλακίσεως τριών (3) μηνών για την

πρώτη υπόθεση και δύο (2) μηνών για καθεμία από τις άλλες δύο, μετατρέποντας τις ποινές αυτές προς 1.500 δρχ. ημερησίως. Στις 23-3-1995, ισάριθμα αποσπάσματα των τριών (3) καταδικαστικών αποφάσεων, που αντιστοιχούσαν στο διατακτικό των τελευταίων, επιδόθηκαν στην κατοικία του προσφεύγοντος και παραδόθηκαν στη σύζυγό του. Έπειτα, ο προσφεύγων ζήτησε από τον αρμόδιο εισαγγελέα και πέτυχε την αναβολή εκτελέσεως της ποινής του, κατ' αρ. 556 περ. δ' ΚΠΔ, μέχρι τις 9-9-1999. Εν τω μεταξύ, όμως, στις 14-7-1999, προσέφυγε στον Άρειο Πάγο, υποβάλλοντας αίτηση αναίρεσης εναντίον των τριών (3) σε βάρος του καταδικαστικών αποφάσεων. Επί της αιτήσεως αυτής, ο επιληφθείς Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου πρότεινε την απόρριψή της, λόγω εκπρόθεσμης άσκησης και ιδίως, διότι οι εν λόγω καταδικαστικές αποφάσεις, αν και είχαν επιδοθεί, ήδη, από τις 22-3-1995, εντούτοις προσβλήθηκαν με αίτηση αναίρεσης, που υποβλήθηκε τέσσερα (4) έτη και έξι (6) μήνες αργότερα, χωρίς ο προσφεύγων να μνημονεύει κάποιο λόγο, που να είναι επιδεκτικός ενδεχόμενης απαλλαγής του από το σεβασμό της σχετικής προθεσμίας ασκήσεως. Είχαν, επομένως, κατατεθεί καθ' υπέρβαση της προθεσμίας του αρ. 473 παρ. 1 ΚΠΔ. Ο προσφεύγων, αφού έλαβε γνώση της εισαγγελικής πρότασης, υπέβαλε ενώπιον του Αρείου Πάγου, στις 29-10-1999, τρία συμπληρωματικά υπομνήματα, με τα οποία αντέκρουε την εισαγγελική πρόταση, προβάλλοντας επιχειρήματα, που υποστήριζαν το εμπρόθεσμο των αιτήσεών του. Την 1^η-2-2000, ο Άρειος Πάγος, σε Συμβούλιο, απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως ως απαράδεκτες, για άλλο λόγο, ήτοι διότι ασκήθηκαν κατά παράβαση της διάταξης του αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ. Με άλλα λόγια, ο ΑΠ δέχθηκε πως, παρότι κατ' αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ, η αίτηση αναιρέσεως εκείνου που καταδικάστηκε σε μία ποινή στερητική της ελευθερίας τότε μόνο είναι δεκτή, όταν αυτός αποδείξει, μέχρι τη συζήτηση της αναιρέσεως, με πιστοποιητικό του διευθυντή της φυλακής, ότι κρατούνταν όταν άσκησε την αναίρεση, στην προκειμένη περίπτωση ο προσφεύγων δεν προσκόμισε, έως και την ημέρα συζητήσεως των αιτήσεών του (16-11-1999), πιστοποιητικό του διευθυντή των φυλακών, που να βεβαιώνει ότι μετά τη λήξη της αναβολής της εκτέλεσης, κρατείται σ' αυτές προς έκτιση της ποινής του. Έτσι, το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου έκρινε πως ο προσφεύγων ήταν υποχρεωμένος, κατ' αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ, να υποβληθεί, πρώτα, στην εκτέλεση της ποινής που του είχε επιβληθεί. Η υποχρέωσή του δε αυτή αποτελούσε προϋπόθεση του παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης, που είχε υποβάλει. Ελλείπει τέτοιας (αποδεδειγμένης) υποβολής στην

εκτέλεση της ποινής, που του είχε επιβληθεί, ελλείπει η προϋπόθεση του αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ και η σχετική αίτηση αναίρεσης τυγχάνει απορριπτέα, ως απαράδεκτη.

Το ΕΔΔΑ, από την πλευρά του, αφού επανέλαβε την κεφαλαιώδη σημασία, που αποδίδει στην εμφάνιση και παρουσία του κατηγορουμένου, λόγω, αφενός μεν του δικαιώματος ακροάσεως και αφετέρου της αναγκαιότητας ελέγχου της ακρίβειας των ισχυρισμών του και της αντιπαραβολής αυτών με τα λεγόμενα του θύματος, συμπέρανε πως ο εκάστοτε εθνικός νομοθέτης πρέπει, καταρχήν, να ρυθμίζει το δικαίωμα της πρόσβασης στη δικαιοσύνη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποθαρρύνει τις αδικαιολόγητες απουσίες¹¹⁷. Περαιτέρω, όμως, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι *«αυτή η εξουσία, που αναγνωρίζεται στο νομοθέτη μέσα στα πλαίσια του στόχου να εγγυηθεί την εμφάνιση του κατηγορουμένου, δεν θα πρέπει να προσβάλλει την ίδια την ουσία του δικαιώματος σ' ένα δικαστήριο. Έτσι, στα πλαίσια ενός ορισμένου αριθμού υποθέσεων, το Δικαστήριο έχει θεωρήσει ότι η άρνηση να εξετασθεί ένα ένδικο μέσο αναιρέσεως, για το λόγο ότι ο κατηγορούμενος δεν είχε υποβληθεί σε εκτέλεση της απόφασής πριν το ακροατήριο, συνιστούσε ένα υπερβολικό εμπόδιο στο δικαίωμα της προσβάσεως σ' ένα δικαστήριο και επομένως στο δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη»*. Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ δράττεται της ευκαιρίας να υπενθυμίσει πως έχει ήδη δεχθεί ότι *«το απαράδεκτο μιας αιτήσεως αναιρέσεως, θεμελιούμενο αποκλειστικά στο γεγονός ότι ο αναιρεσείων δεν φυλακίσθηκε σε εκτέλεση της δικαστικής απόφασής που είναι το αντικείμενο της αναιρέσεως, εξαναγκάζει τον ενδιαφερόμενο να υποβληθεί αυτός ο ίδιος εκ των προτέρων στη στέρηση της ελευθερίας, που συνεπάγεται η προσβαλλόμενη απόφαση, έστω κι αν η απόφαση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως τελειωτική, ενόσω δεν έχει εκδικασθεί η αναίρεση ή δεν παρήλθε η προθεσμία ασκήσεώς της»* και ότι έτσι *«προσβάλλεται η ίδια η ουσία του δικαιώματος ασκήσεως των ενδίκων μέσων, με το να επιβάλλεται στον αιτούντα μία δυσανάλογη κύρωση, καταλύοντας τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υπάρχει μεταξύ, αφενός μεν της θεμιτής μέριμνας εξασφαλίσεως της εκτελέσεως των δικαστικών αποφάσεων και αφετέρου του δικαιώματος προσβάσεως στο Ακυρωτικό Δικαστήριο και ασκήσεως των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως»*¹¹⁸. Κρίνοντας, έτσι, υπό το φως των παραδοχών αυτών, που είχαν στηριχθεί σε πολλές προγενέστερες αποφάσεις του, το ΕΔΔΑ δεν είχε κανένα λόγο *«να καταλήξει σε ένα*

¹¹⁷ «Van Geysseghem κατά Βελγίου» της 21-1-1999, §33, «Medenica κατά Ελβετίας» της 14-6-2001, §54.

¹¹⁸ Αποφάσεις «Omar κατά Γαλλίας» και «Guérin κατά Γαλλίας», της 29-7-1998, §40 και §43 αντίστοιχα, απόφαση «Khalfaoui κατά Γαλλίας», της 14-12-1999, §49, απόφαση «Krombach κατά Γαλλίας», της 12-7-1982, §§82-91, απόφαση «Goedhart κατά Βελγίου», της 20-3-2001, §§ 31-33.

διαφορετικό συμπέρασμα από εκείνο που υιοθετήθηκε με τις προαναφερθείσες αποφάσεις του» και τελικά να καταδικάσει τη χώρα μας.

3) ΠΡΟΓΕΝΕΣΤΕΡΗ ΣΥΝΑΦΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΑ

Το θέμα και η όλη προβληματική του ήταν στοιχεία διόλου άγνωστα για το ΕΔΔΑ, καθώς είχε προηγηθεί πλούσια σχετική νομολογία του. Παραπλήσιες ρυθμίσεις μ' αυτή του αρ. 508 ΚΠΔ περιείχαν οι εθνικές νομοθεσίες κ' άλλων κρατών, όπως π.χ. η διάταξη του αρ. 583 του γαλλικού ΚΠΔ¹¹⁹ ή αυτή του αρ. 421 του βελγικού ΚΠΔ, επί των οποίων, μάλιστα, είχαν εκδοθεί σχετικές αποφάσεις και των αντίστοιχων εθνικών ακυρωτικών δικαστηρίων. Ως σημαντικότερες πρέπει να μνημονευτούν οι εξής αποφάσεις του Δικαστηρίου:

Α) «Omar κατά Γαλλίας» της 29-7-2008: Αφορούσε σε καταδίκη του Αλγερινού υπηκόου Cheniti Omar και των δύο υιών του Kamal και Hassane Omar σε ποινές φυλακίσεως πέντε (5) ετών για νομιμοποίηση εσόδων, που προέρχονταν από πράξεις εμπορίας ναρκωτικών. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου, με μειοψηφία τριών μελών του, δέχθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ εξαιτίας της, βάσει του άρθρου 583 του Γαλλικού ΚΠΔ, απορρίψεως της ασκηθείσας αναιρέσεως ως απαράδεκτης για το λόγο ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν υποβληθεί σε εκτέλεση της ως άνω αποφάσεως. Όπως ρητά αναφέρεται στο σκεπτικό της τελευταίας αποφάσεως *«το δικαίωμα προσβάσεως σ' ένα δικαστήριο, με την έννοια της προσφυγής σ' αυτό, δεν είναι απόλυτο: είναι δυνατό να υπόκειται σε περιορισμούς που συναρτώνται με τις ειδικότερες προϋποθέσεις παραδεκτού του ενδίκου μέσου. Οι προϋποθέσεις, όμως, αυτές δεν θα πρέπει να περιορίζουν την άσκηση του δικαιώματος κατά τέτοιο τρόπο ή σε τέτοιο σημείο, ώστε να θίγουν την ίδια την ουσία του δικαιώματος. Θα πρέπει να εξυπηρετούν ένα νόμιμο σκοπό, καθώς και να υφίσταται μία εύλογη σχέση αναλογίας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέτρων και του επιδιωκόμενου μ' αυτά σκοπού»*. Με το σκεπτικό αυτό, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η ειδική προϋπόθεση παραδεκτού της αναιρέσεως, που καθιερώνεται με τη ρύθμιση του άρθρου 583 του Γαλλικού ΚΠΔ, θίγει τον πυρήνα του δικαιώματος ασκήσεως του παραπάνω ενδίκου μέσου, αφού επιβάλλει μία δυσανάλογη επιβάρυνση για τον καταδικασθέντα και διαταράσσει την ισορροπία που θα πρέπει να υφίσταται ανάμεσα

¹¹⁹ Η διάταξη αυτή του άρθρου 583 του γαλλικού ΚΠΔ ήδη καταργήθηκε με το άρθρο 121 του Ν. 2000-516 της 15ης Ιουνίου 2000.

στο εύλογο ενδιαφέρον της Πολιτείας να εξασφαλίσει την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων από τη μια μεριά και στο δικαίωμα προσβάσεως στο Ακυρωτικό δικαστήριο και στην πραγματική ενάσκηση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως από την άλλη. Τονίζεται μάλιστα στην απόφαση ότι, σε αντίθεση με την υπόθεση «Poitrimol κατά Γαλλίας», όπου ο προσφεύγων είχε διαφύγει μαζί με τα παιδιά του εκτός γαλλικής επικράτειας, κανένας από τους προσφεύγοντες δεν προσπάθησε να αποφύγει την εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως ούτε καν μετέβαλαν τη διεύθυνση εργασίας ή κατοικίας. Ήταν παρόντες σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, από τον πρώτο κίολας βαθμό δικαιοδοσίας και απλώς δεν παρακολούθησαν την εκφώνηση της καταδικαστικής αποφάσεως του Εφετείου, στο μέτρο μάλιστα, που από καμία διάταξη του Γαλλικού ΚΠΔ δεν επιβάλλεται τέτοια υποχρέωση στον κατηγορούμενο, οι δε αστυνομικές αρχές είχαν τη δυνατότητα να τους συλλάβουν ανά πάσα στιγμή, πράγμα που τελικά έγινε με τον Cheniti Omar, ο οποίος συνελήφθη στον τόπο εργασίας του.

Β) «Guérin κατά Γαλλίας» της 29-7-1998: Αφορούσε σε καταδίκη από δευτεροβάθμιο γαλλικό δικαστήριο του γάλλου αστυνομικού Yves Guérin σε ποινή φυλακίσεως δύο (2) ετών για παθητική δωροδοκία και απόρριψη από το γαλλικό Ακυρωτικό της μετέπειτα ασκηθείσας αναιρέσεως ως απαράδεκτης, εξαιτίας της μη υποβολής του αναιρεσειόντος σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Στην υπόθεση αυτή, το ΕΔΔΑ επανέλαβε στην απόφασή του την ίδια ακριβώς αιτιολογία με την προηγούμενη απόφαση επί της υποθέσεως «Omar κατά Γαλλίας». Πρόσθετο πραγματικό στοιχείο, που στάθηκε μάλιστα αφορμή για τη σχεδόν ομόφωνη διαπίστωση της παραβιάσεως του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, υπήρξε το γεγονός ότι ο προσφεύγων κατά τη διάρκεια της προθεσμίας ασκήσεως της αναιρέσεως είχε νοσηλευθεί σε ψυχιατρική κλινική και συνεπώς αδυνατούσε αποδεδειγμένα να υποβληθεί οικειοθελώς σε εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

Γ) «Khalifaoui κατά Γαλλίας» της 14-12-1999¹²⁰: Στην υπόθεση αυτή ο προσφεύγων αλγερινός ιατρός Faouzi Khalifaoui είχε καταδικασθεί από γαλλικό εφετείο σε ποινή φυλακίσεως τεσσάρων (4) ετών για σεξουαλική παρενόχληση μιας ασθενούς του, στην οποία είχε επιτεθεί κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Εναντίον της αποφάσεως άσκησε αναίρεση και από την Τυνησία, όπου είχε μεταβεί και διέμενε μόνιμα ήδη από την έκδοση της πρωτοβάθμιας καταδικαστικής

¹²⁰ ΠοινΔ/νη 2000.165 επ. (παρουσίαση-παρατηρήσεις Μ. Παπίδα).

αποφάσεως, υπέβαλε αίτηση στο Εφετείο με την οποία ζητούσε να απαλλαγεί από την κατ' άρθρο 583 του Γαλλικού ΚΠΔ υποχρέωσή του να υποβληθεί σε εκτέλεση της ως άνω αποφάσεως. Στην αίτηση αυτή είχε επικαλεσθεί σοβαρά προβλήματα υγείας (φυματίωση), τα οποία δεν επέτρεπαν τον εγκλεισμό του στις φυλακές. Το Εφετείο απέρριψε την παραπάνω αίτησή του και, στη συνέχεια, το γαλλικό Ακυρωτικό απέρριψε την αναίρεσή του ως απαράδεκτη για το λόγο ότι δεν είχε υποβληθεί σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε, καταρχήν, ότι το ενδιαφέρον μιας Πολιτείας για την εξασφάλιση της εκτελέσεως των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων της είναι αυτό καθ' εαυτό θεμιτό. Ωστόσο, οι αρμόδιες αρχές έχουν στη διάθεσή τους και άλλα μέσα, με τα οποία μπορούν να συλλάβουν τον αναιρεσιόντα πριν ή μετά τη συζήτηση της αναιρέσεως. Η υποχρέωση δε του αναιρεσιόντα για υποβολή του σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως στοχεύει ουσιαστικά στην αντικατάσταση των διαδικασιών, που αφορούν στην άσκηση των αστυνομικών αρμοδιοτήτων, επί ποινή μάλιστα απώλειας του δικαιώματος ασκήσεως της αναιρέσεως. Εξάλλου, η υποχρέωση αυτή δε δικαιολογείται από τις ιδιαιτερότητες της αναιρετικής διαδικασίας, η οποία είναι έγγραφη, αφορά στην εξέταση νομικών μόνο λόγων και δεν προϋποθέτει την αυτοπρόσωπη εμφάνιση του αναιρεσιόντος στο ακροατήριο. Έτσι, το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τη σπουδαιότητα του αναιρετικού ελέγχου, ιδίως ως προς εκείνους τους κατηγορουμένους, που μπορεί να έχουν καταδικασθεί σε μεγάλης διάρκειας ποινές φυλακίσεως, έκρινε, με αντίθετη μειοψηφία ενός μόνου μέλους του, ότι η ρύθμιση του άρθρου 583 του Γαλλικού ΚΠΔ εισάγει μία ιδιαίτερα σκληρή κύρωση σε σχέση με το δικαίωμα προσβάσεως στο δικαστήριο, που εγγυάται το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

Δ) «Krombach κατά Γαλλίας» της 13-2-2001¹²¹: Αφορούσε σε ερήμην καταδίκη του γερμανού υπηκόου Dieter Krombach από γαλλικό κακούργιοδικείο σε ποινή καθείρξεως δεκαπέντε (15) ετών για θανατηφόρα σωματική βλάβη. Προηγουμένως είχε απορριφθεί από το δικαστήριο το αίτημα που υπέβαλαν οι συνήγοροί του για να τον εκπροσωπήσουν στη σχετική διαδικασία. Το ΕΔΔΑ έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι η απαίτηση του Γαλλικού ΚΠΔ (άρθρα 636 και 639) για υποβολή του ερήμην καταδικασθέντος στην εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως ως προϋπόθεση

¹²¹ Πρβλ. ΠΧ 2001.736 (με επιμέλεια Πυρομάλλη) και ΝοΒ 2002.491 με εκτενείς αναφορές Αναγνωστόπουλου.

παραδεκτού του ενδίκου μέσου της αιτήσεως αναιρέσεως αντιβαίνει στο άρθρο 2 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.

Ε) «Stroek κατά Βελγίου» της 20-3-2001: Αφορούσε σε καταδίκη από βελγικό Εφετείο των αδελφών Laurentius και Cornelius Stroek, Ολλανδών υπηκόων, σε ποινή καθείρξεως οκτώ (8) ετών και χρηματική ποινή 2.250.000 βελγικών φράγκων για συμμετοχή τους, μαζί με άλλα 24 πρόσωπα, στην εισαγωγή και μεταφορά μιας ποσότητας ινδικής καννάβεως που υπερέβαινε μάλιστα τους σαράντα τόνους και απόρριψη από το βελγικό Ακυρωτικό ως απαράδεκτων των αναιρέσεων, που άσκησαν οι προσφεύγοντες, εξαιτίας της μη υποβολής αυτών σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου, παρά το γεγονός ότι η βελγική κυβέρνηση δήλωσε ότι δεν προτίθεται να αμφισβητήσει τη διαμορφωθείσα νομολογία του επί των υποθέσεων «Omar και Guerin κατά Γαλλίας» και ότι ήδη πραγματοποιήθηκε μεταστροφή της νομολογίας του βελγικού Ακυρωτικού προς την κατεύθυνση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, προχώρησε σε ομόφωνη διαπίστωση της παραβιάσεως του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, επαναλαμβάνοντας αυτολεξεί την άποψη που είχε διατυπώσει στις δύο πιο πάνω γαλλικές υποθέσεις και αναφέροντας ότι δεν υφίσταται κανένας λόγος να καταλήξει σε διαφορετική λύση στην υπό κρίση υπόθεση.

ΣΤ) «Goedhart κατά Βελγίου» της 20-3-2001¹²²: Τις ίδιες ακριβώς θέσεις διατύπωσε ομόφωνα το ΕΔΔΑ και σ' αυτή την υπόθεση, που αφορούσε στον ολλανδό υπήκοο Dirk Goedhart, ο οποίος επίσης είχε καταδικασθεί για τη συμμετοχή του στις πράξεις εισαγωγής και μεταφοράς ναρκωτικών ουσιών σε ποινή καθείρξεως επτά (7) ετών και χρηματική ποινή 1.500.000 βελγικών φράγκων.

Ζ) «Poitrimol κατά Γαλλίας» της 23-11-1993¹²³: Αφορούσε σε καταδίκη του γάλλου υπηκόου Bernard Poitrimol σε ποινή φυλακίσεως ενός (1) έτους στα πλαίσια τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας δίκης. Κατά την εκδίκαση της υποθέσεώς του στο Εφετείο, ο κατηγορούμενος δεν είχε εμφανισθεί αυτοπροσώπως, αλλά είχε ζητήσει την εκπροσώπησή του από συνήγορο, καθώς ο ίδιος διέφευγε στην Τουρκία. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε το αίτημά του και, αφού δίκασε την υπόθεση χωρίς την παρουσία συνηγόρου, επικύρωσε την πρωτοβάθμια καταδίκη επιβάλλοντας σε βάρος του την ίδια ποινή. Το γαλλικό Ακυρωτικό, όπου προσέφυγε

¹²² Πρβλ. τμήματα αυτής σε Σαρμά, ΠΛογ. 2001.265.

¹²³ Πρβλ. Μυλωνά, «Η πρόσφατη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», 1995, σελ. 129 επ.

στη συνέχεια ο Poitrimoi, απέρριψε ως απαράδεκτη την αναίρεσή του με το σκεπτικό ότι δεν είχε υποβληθεί σε εκτέλεση της αναιρεσιβληθείσας αποφάσεως. Το ΕΔΔΑ, με οριακή πλειοψηφία (5-4), διαπίστωσε στην παραπάνω περίπτωση παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ θεωρώντας ότι η απόρριψη της αναίρεσεως ως απαράδεκτης, λόγω μη υποβολής του αναιρεσειόντος σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, αποτελεί δυσανάλογη κύρωση ενόψει των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως και της αρχής της νομιμότητας, τα οποία θα πρέπει να διασφαλίζονται σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Η) «Van Pelt κατά Γαλλίας» της 23-5-2000: Αφορούσε σε καταδίκη από γαλλικό δικαστήριο του ολλανδού υπηκόου Leonardus Van Pelt σε ποινή καθείρξεως δεκαοκτώ (18) ετών για μία ολόκληρη σειρά πράξεων που σχετίζονταν με διεθνές εμπόριο ναρκωτικών (εισαγωγή, εξαγωγή, παραγωγή κ.ά.). Επιπρόσθετα, ο προσφεύγων είχε θεωρηθεί υπεύθυνος, ως οργανωτής και χρηματοδότης, της εισαγωγής στην Αγγλία μιας ποσότητας ινδικής καννάβεως διακοσίων κιλών. Το γαλλικό Ακυρωτικό απέρριψε την ασκηθείσα αναίρεση ως απαράδεκτη, λόγω του ότι ο αναιρεσειών δεν είχε υποβληθεί σε εκτέλεση της αποφάσεως. Το ΕΔΔΑ, παρά τη διαβεβαίωση της γαλλικής κυβερνήσεως ότι το γαλλικό Ακυρωτικό, μετά τις αλληπάλληλες καταδίκες της Γαλλίας, μετέβαλε, ήδη από το έτος 1999, τη σχετική με το άρθρο 583 του Γαλλικού ΚΠΔ νομολογία του, διαπίστωσε, με μειοψηφία ενός μέλους του, την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, επαναλαμβάνοντας απλώς τη θέση που είχε διατυπώσει στις αποφάσεις «Guerin και Khalfaoui κατά Γαλλίας».

Θ) «Goth κατά Γαλλίας» της 16-5-2002: Αφορούσε σε καταδίκη από γαλλικό εφετείο του γάλλου Christian Goth, ως υπευθύνου μιας εταιρείας, για ένα αδίκημα απατηλής- παραπλανητικής διαφημίσεως σε ποινή φυλακίσεως δύο (2) ετών με τριετή αναστολή, χρηματική ποινή 30.000 γαλλικών φράγκων και στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων για τρία χρόνια. Ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση εναντίον της παραπάνω καταδικαστικής αποφάσεως και ζήτησε από το Εφετείο, κατ' εφαρμογή της προβλέψεως του άρθρου 583 του Γαλλικού ΚΠΔ, να απαλλαγεί από την υποχρέωση να υποβληθεί στην εκτέλεσή της. Μαζί με τη σχετική αίτησή του προσκόμισε διάφορα ιατρικά πιστοποιητικά, από τα οποία προέκυπτε ότι η κατάσταση της υγείας του ήταν ιδιαίτερα εύθραυστη και εγκυμονούσε κινδύνους για τη ζωή του σε περίπτωση εγκλεισμού του στις φυλακές. Συγκεκριμένα, ένα απρόβλεπτο ατύχημα στο παρελθόν του είχε προξενήσει σημαντικά νευρολογικά και

ψυχολογικά προβλήματα, μία αναπηρία άνω των 60%, μία κρίση επιληψίας και μία κατάθλιψη που απαιτούσε την υποβολή του σε ψυχοθεραπεία τρεις φορές την εβδομάδα. Η αίτησή του αυτή απορρίφθηκε από το Εφετείο και, ακολούθως, το γαλλικό Ακυρωτικό απέρριψε την αναίρεση ως απαράδεκτη λόγω του ότι δεν είχε υποβληθεί σε εκτέλεση της αναιρεσιβληθείσας αποφάσεως και δεν είχε επιτύχει την απαλλαγή του από την παραπάνω υποχρέωση. Το ΕΔΔΑ, παρά τη διαβεβαίωση της γαλλικής κυβέρνησεως ότι η διάταξη του άρθρου 583 του Γαλλικού ΚΠΔ ήδη καταργήθηκε, αφού υπενθύμισε τις θέσεις του στις υποθέσεις «Omar, Guerin και Klalfaoui κατά Γαλλίας», διαπίστωσε ομόφωνα, ενόψει του ότι τα γεγονότα ήταν προγενέστερα, την παραβίαση στη συγκεκριμένη περίπτωση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Ι) «Ραρον κατά Γαλλίας» της 25-7-2002: Η απόφαση αυτή είχε σημείο αναφοράς τη -γνωστή από τα μέσα μαζικής ενημερώσεως- καταδίκη από γαλλικό κακουργιοδικείο του γάλλου Maurice Raron σε ποινή καθείρξεως δέκα (10) ετών και δεκαετή στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων για τη συμμετοχή του, με την ιδιότητα του γενικού γραμματέα της νομαρχίας της Gironde, σε παράνομες συλλήψεις και αυθαίρετες δημεύσεις περιουσιών, πράξεις που τελέσθηκαν σε βάρος εβραίων οι οποίοι είχαν εγκλεισθεί σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως κατά την περίοδο Ιουλίου, Αυγούστου, Οκτωβρίου 1942 και Ιανουαρίου 1944 και είχαν το χαρακτήρα εγκλημάτων σε βάρος της ανθρωπότητας. Και στην υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων, μετά από την άσκηση αναιρέσεως, ζήτησε από το αρμόδιο Συμβούλιο Εφετών του Μπορντώ την απαλλαγή του, κατ' άρθρο 583 του Γαλλικού ΚΠΔ, από την υποχρέωση υποβολής σε εκτέλεση της αναιρεσιβληθείσας αποφάσεως επικαλούμενος το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, την ηλικία του (89 ετών) και την κατάσταση της υγείας του. Η αίτησή του αυτή, όμως, απορρίφθηκε και, ενώ, στο μεταξύ, ο Ραρον εγκατέλειψε τη Γαλλία προκειμένου να προσπαθήσει να βρει καταφύγιο στην Ελβετία, το γαλλικό Ακυρωτικό απέρριψε την αναίρεσή του ως απαράδεκτη λόγω μη υποβολής του σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου για άλλη μια φορά, αφού επανέλαβε τις θέσεις που είχε διατυπώσει σε όλες σχεδόν τις προηγούμενες γαλλικές υποθέσεις που το απασχόλησαν, έκρινε ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να καταλήξει στην εξεταζόμενη υπόθεση σε διαφορετικό συμπέρασμα και διαπίστωσε, με αντίθετη μειοψηφία ενός μέλους του, την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

4) ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ-
ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ
«ΣΚΟΝΔΡΙΑΝΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Με βάση τα παραπάνω, η απόφαση «Σκονδριάνος κατά Ελλάδος» απλά σηματοδότησε την (προ πολλού αναμενόμενη) πρώτη, χρονικά, καταδίκη της χώρας μας για παράβαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, εξαιτίας της αυστηρής και πιστής στο γράμμα του νόμου εφαρμογής της διάταξης του αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ, ως προϋπόθεσης του παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης, δηλαδή, της απαίτησης ο αιτών να έχει, αποδεδειγμένα, υποβληθεί σε εκτέλεση της ποινής ή σε εξαγορά της μετατραπείσας σε χρέυμα ποινής, της οποίας αιτείται την αναίρεση.

Όπως ήδη αναλυτικά καταγράφηκε, από την πρώτη στιγμή, που το ΕΔΔΑ βρέθηκε αντιμέτωπο με το ερώτημα της συμβατότητας ρύθμισης της εθνικής νομοθεσίας, παρόμοιου ή παραπλήσιου περιεχομένου μ' αυτή του αρ. 508 παρ. 1 ΚΠΔ, έδωσε στερεότυπα και πιστά την απάντηση ότι μια τέτοια ρύθμιση παραβιάζει τον πυρήνα του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ως προς την επιμέρους έκφραση του δικαιώματος του κατηγορουμένου για πρόσβαση στο αρμόδιο δικαστήριο. Με άλλα λόγια, η απόρριψη της αιτήσεως αναίρεσεως ως απαράδεκτης, λόγω μη υποβολής του ανααιρεσείοντος σε εκτέλεση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, συνιστά μία δυσανάλογη κύρωση, η οποία καταλύει τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υπάρχει μεταξύ αφενός μεν της θεμιτής μέριμνας της Πολιτείας για εξασφάλιση της εκτελέσεως των δικαστικών αποφάσεων και αφετέρου του δικαιώματος προσβάσεως στο Ακυρωτικό και της ασκήσεως των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως. Έτσι, επί της υποθέσεως «Σκονδριάνος κατά Ελλάδος», η μόνη πραγματική καινοτομία, που είχε να αντιμετωπίσει το Δικαστήριο ήταν ότι η επιλήψιμη εθνική ρύθμιση αποτελούσε μέρος της ελληνικής νομοθεσίας, μιας έννομης τάξης, δηλαδή, που δεν είχε απασχολήσει, έως τότε, γι' αυτό το θέμα. Με τα δεδομένα αυτά, το Δικαστήριο δε δίστασε να αποφανθεί, εκ νέου, κατά τον ίδιο τρόπο, χρησιμοποιώντας αυτολεξεί τα επιχειρήματα, που είχε χρησιμοποιήσει, και κατά το παρελθόν, στις αποφάσεις του «Omar κατά Γαλλίας», «Guérin κατά Γαλλίας», «Khalfaoui κατά Γαλλίας», «Krombach κατά Γαλλίας» και «Goedhart κατά Βελγίου».

5) ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ-
ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΜΕΤΑ
ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ «ΣΚΟΝΔΡΙΑΝΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Η ως άνω καταγραφείσα καταδίκη της χώρας μας, επ' ευκαιρία της απόφασης «Σκονδριάνος κατά Ελλάδος», όπως ήταν επόμενο, επηρέασε τις εσωτερικές νομολογιακές εξελίξεις, όσον αφορά, ιδίως, στην κατεύθυνση, που έλαβε έκτοτε η νομολογία του Ακυρωτικού μας. Είναι γεγονός, πάντως, πως, κατά κανόνα, η κυρίαρχη νομολογιακή γραμμή του Αρείου Πάγου δε μεταβλήθηκε σημαντικά. Έτσι, μετά την καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, μπορούν να διακριθούν δύο βασικές τάσεις, που κυριάρχησαν στη νομολογία του Ακυρωτικού μας:

Α) Η πρώτη, που, κατ' ουσία, επαναλαμβάνει, σχεδόν *mutatis mutandis*, τις προγενέστερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις για τη διάταξη του αρ. 508 ΚΠΔ. Κατά την τάση αυτή, που δεν έπαψε να είναι δεσπόζουσα και κυρίαρχη, ο Άρειος Πάγος, σε πρώτο επίπεδο, εξακολουθεί να δέχεται, ως κανόνα, την αυστηρή και πιστή εφαρμογή της διάταξης του αρ. 508 ΚΠΔ και τη μη εναντίωση της διάταξης αυτής στο αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και τα αρ. 20 και 25 του ελληνικού Συντάγματος. Εξακολουθεί, έτσι, να επιζητά, ως προϋπόθεση του παραδεκτού του ένδικου μέσου, τη διαπίστωση ότι ο αιτών έχει υποβληθεί σε εκτέλεση της ποινής, που του επιβλήθηκε. Περαιτέρω, σε δεύτερο επίπεδο, ο Άρειος Πάγος συνεχίζει να εξετάζει με φειδώ και μεγάλη περίσκεψη εάν κάθε συγκεκριμένη υπόθεση, που φέρεται ενώπιον του, πληροί τα κριτήρια της αναλογικότητας, όπως αυτά είχαν καθοριστεί, κατά την προγενέστερη (προ της καταδίκης του ΕΔΔΑ) νομολογία του, ήτοι το «ώψος της επιβληθείσας ποινής», η «απαξία του εγκλήματος για το οποίο καταδικάσθηκε ο αναιρεσείων» και η «ευχέρεια ή μη του τελευταίου να αποτίσει την επιβληθείσα σε βάρος του ποινή με καταβολή του αντίστοιχου ποσού της μετατροπής της». Στη μεγάλη δε πλειοψηφία των περιπτώσεων, εξακολουθεί να αποφαινεται ότι ακόμη και για στερητικές της ελευθερίας ποινές, που επιβλήθηκαν για μικρής ή μεσαίας απαξίας πλημμελήματα (πολλώ δε μάλλον για κακουργήματα), ο αιτών έχει την υποχρέωση να υποβληθεί σε εκτέλεση της ποινής του, χωρίς η υποχρέωση αυτή να παραβιάζει τα κριτήρια της αναλογικότητας. Όπως, ήδη, σημειώθηκε, η τάση αυτή της

αρεοπαγитικής νομολογίας υπήρξε κυρίαρχη¹²⁴, κατά τα έτη 2004 και 2005, όταν το ζήτημα βρισκόταν στο προσκήνιο και στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος.

Β) Η δεύτερη τάση φάνηκε να ασπάζεται τις παραδοχές της απόφασης «Σκονδριάνος κατά Ελλάδος» και να επιχειρεί μια αρκετά δειλή στην αρχή και πιο θαρραλέα στη συνέχεια μεταστροφή της νομολογίας του Ακυρωτικού μας. Πρέπει να αναφερθούν οι αποφάσεις ΑΠ 1963/2005, ΑΠ 1783/2005¹²⁵, ΑΠ 481/2005¹²⁶, ΑΠ 346/2005¹²⁷ και ΑΠ 1018/2005¹²⁸, που αποτέλεσαν χαρακτηριστικά δείγματα της τάσης αυτής μεταστροφής της αρεοπαγитικής νομολογίας. Αν και με αντίθετες εισαγγελικές προτάσεις, οι ανωτέρω αποφάσεις δέχθηκαν στο σκεπτικό τους ότι «... η οριζόμενη ως προϋπόθεση του παραδεκτού της αιτήσεως αυτής απόδειξη, με βεβαίωση του διευθυντή της φυλακής, ότι ο κατηγορούμενος κρατείται σε εκτέλεση του βουλεύματος αυτού κατά τον χρόνο ασκήσεως της αναιρέσεως, προσκρούει στην υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, καθώς και στις διατάξεις των άρθρων 20 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. τελευταίο του Συντάγματος. Τούτο δε διότι με την απόρριψη ως απαράδεκτης της αναιρέσεως, σύμφωνα με τις προεκτεθείσες διατάξεις του ΚΠΔ προσβάλλεται η ίδια η ουσία του δικαιώματος της ασκήσεως των ενδίκων μέσων και ειδικότερα της αναιρέσεως, με το να επιβάλλεται στον αναιρεσείοντα κατηγορούμενο μια δυσανάλογη κύρωση, η οποία καταλύει την δίκαιη ισορροπία, που πρέπει να υπάρχει, μεταξύ αφενός της θεμιτής μέριμνας προς εξασφάλιση της εκτελέσεως των παραπεμπτικών βουλευμάτων και αφετέρου του δικαιώματος προσβάσεως στο Ακυρωτικό Δικαστήριο και ασκήσεως των δικαιωμάτων υπερασπίσεως».

Συμπερασματικά, η εξέλιξη, που έλαβαν τα πράγματα, σε επίπεδο εθνικής νομολογίας, την επαύριο της ελληνικής καταδίκης από το ΕΔΔΑ, αποτύπωνε, ξεκάθαρα μια σαφή τάση εμμονής στο status quo ante. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, απ' τη μια η διάταξη του αρ. 508 ΚΠΔ εξακολούθησε να υπάρχει και να διχάζει σοβαρά θεωρία και νομολογία, ενώ απ' την άλλη, η θύρα ήταν και παρέμεινε

¹²⁴ Αντί πολλών άλλων ΑΠ 389/2005, ΑΠ 100/2005, 299/2005, ΑΠ 400/2005 όλες δημοσιευμένες σε Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ», ΑΠ 319/2005 ΠΛογ. 2005.330, ΑΠ 549/2005 ΠΛογ. 2005.504, ΑΠ 1574/2005 ΠΛογ. 2005.1399, ΑΠ 25/2004 ΠΛογ. 2004.50, ΑΠ 251/2004 ΠΛογ. 2004.285, ΑΠ 1103/2004 ΠΛογ. 2004.1380, ΑΠ 262/2004 ΠΛογ. 2004.310, ΑΠ 1118/2004 ΠΛογ. 2004.1387, ΑΠ 1460/2004 ΠΛογ. 2004.1762, ΑΠ 1512/2004 ΠΛογ. 2004.1851, ΑΠ 1574/2004 ΠΛογ. 2004.1975, ΑΠ 1585/2004 ΠΛογ. 2004.1997, ΑΠ 1641/2004 ΠΛογ. 2004.2144, ΑΠ 1944/2004 ΠΛογ. 2004.2350, ΑΠ 2109/2004 ΠΛογ. 2004.2602.

¹²⁵ Οι δύο πρώτες δημοσιευμένες σε Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ».

¹²⁶ ΠΛογ. 2005.448.

¹²⁷ ΠΛογ. 2005.337.

¹²⁸ Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ».

ορθάνοιχτη για την ύπαρξη κ' άλλων καταδικών της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, για την ίδια αιτία. Τελικά, η λύση δόθηκε με τη νομοθετική κατάργηση της επίμαχης διάταξης. Πράγματι, το αρ. 508 ΚΠΔ καταργήθηκε κ' έπαυσε να ισχύει από τις 17-6-2005, δυνάμει του αρ. 18 παρ. 3 του Ν. 3346/2005¹²⁹.

6) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «ΕΛΙΑΖΕΡ ΚΑΤΑ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ»

ΤΗΣ 16-10-2001-

ΠΑΡΟΜΟΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΑΦΕΤΗΡΙΑ

Παρόμοια προβληματική, που αναπτύχθηκε παραπάνω σχετικά με τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της υποβολής του κατηγορουμένου σε εκτέλεση της επιβληθείσας ποινής, ως προϋπόθεση για το παραδεκτό της αίτησης αναίρεσης κατά της σε βάρος του καταδικαστικής απόφασης, αποτέλεσε την αφορμή για την απόφαση του ΕΔΔΑ «Eliazer κατά Ολλανδίας». Αν και στην προκειμένη περίπτωση το Δικαστήριο δε διαπίστωσε παράβαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, εντούτοις κρίνεται σκόπιμη η παράθεση και ανάλυση της απόφασης, καθώς και της αντιπαράθεσης των επιχειρημάτων, που οδήγησαν στην απόρριψη της προσφυγής.

Τα πραγματικά περιστατικά, εν συντομία: Ο κ. Eliazer κατηγορήθηκε για κατοχή ναρκωτικών (ενός κιλού κοκαΐνης) και παραπέμφθηκε για να δικάσσει στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο των Ολλανδικών Αντιλλών. Σε πρώτο βαθμό, ο κατηγορούμενος αθώωθηκε, πλην όμως η εισαγγελική αρχή προσέβαλε με έφεση την απόφαση, παραπέμποντας, έτσι, την υπόθεση ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου των Ολλανδικών Αντιλλών. Ο κατηγορούμενος δεν παραστάθηκε αυτοπροσώπως, κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, αλλά, ως είχε το δικαίωμα, εκπροσωπήθηκε από το συνήγορό του. Στις 23-1-1996, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, θεωρώντας απόντα (παριστάμενο δια συνηγόρου) τον κατηγορούμενο, τον δίκασε με βάση τις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας για τους κατηγορουμένους «in absentia» και τον έκρινε ένοχο, επιβάλλοντάς του ποινή φυλάκισης δύο (2) ετών. Εν συνεχεία, ο κατηγορούμενος άσκησε αναίρεση κατά της καταδικαστικής απόφασης του

¹²⁹ Αναγνωστόπουλου, ΝοΒ 2002,491 επ., του ίδιου, ΠΧ 2001,799 επ., Αργυρόπουλου, ΝοΒ 2001,462, Ζαχαριάδη, ΠοινΔικ 2002,926 επ., του ίδιου, Αρμεν. 2003,1663 επ., Καρρά, ΠΛογ 2003,12 επ., Μακρή/Τιμαγένη, Δ 2003,891, Μαργαρίτη, ΠοινΔικ 2002,507, Μητσόπουλου, ΠΧ 2002,208 επ., Μυλωνά, ΠΛογ 2001,835 επ., του ίδιου, ΠΛογ 2001,2230, Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, 2002, σελ. 529-530, του ίδιου, ΠοινΔικ 2002,732.

δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, πλην όμως το Ακυρωτικό Δικαστήριο, με απόφασή, που εξέδωσε στις 27-5-1997, την απέρριψε ως απαράδεκτη, διότι σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία δεν επιτρέπεται η άσκηση αναίρεσης από κατηγορούμενο, που δικάστηκε και καταδικάστηκε «in absentia». Αντ' αυτού, η εθνική νομοθεσία προέβλεπε ότι ο κατηγορούμενος, που δικάστηκε και καταδικάστηκε «in absentia», οφείλει να απευθυνθεί, εκ νέου, στο δικαστήριο, που εξέδωσε την καταδικαστική απόφαση και να αιτηθεί να δικαστεί απ' αυτό αντιμωλία. Κατ' αυτό τον τρόπο, η υπόθεση θα αναβίωνε και θα ξαναδικαζόταν, στο σύνολό της, τόσο, ως προς τα πραγματικά περιστατικά, όσο και τα ως προς τα τυχόν νομικά της ζητήματα. Ο προσφεύγων θεώρησε ότι η απόφαση αυτή του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, καθώς και οι αντίστοιχες διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας παραβίαζαν τις διατάξεις των αρ. 6 παρ. 1 και 14 της ΕΣΔΑ και ιδίως το δικαίωμά του να αποκτήσει πρόσβαση στο Ακυρωτικό Δικαστήριο. Η βάση της προσφυγής του στηρίχθηκε, κατά κύριο λόγο, στον ισχυρισμό ότι η εθνική νομοθεσία τού παρείχε το δικαίωμα είτε να παρίσταται αυτοπροσώπως, είτε να εκπροσωπείται από συνήγορο, κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, χωρίς να επαπειλείται κάποια δικονομική βλάβη, σε περίπτωση ερημοδικίας. Με άλλα λόγια, η ολλανδική νομοθεσία παρείχε στον προσφεύγοντα την ευχέρεια, είτε να παρασταθεί αυτοπροσώπως, είτε να εκπροσωπηθεί από συνήγορο, κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του. Παρ' όλα αυτά, όμως, ο μη παραστάς αυτοπροσώπως κατηγορούμενος δεν είχε δικαίωμα πρόσβασης, για κανένα λόγο, στο Ακυρωτικό Δικαστήριο, αλλά αντίθετα, ήταν υποχρεωμένος να απευθυνθεί, εκ νέου, στο δικαστήριο, που τον δίκασε εν τη απουσία του, να αιτηθεί την εξ υπαρχής εκδίκαση της υπόθεσής του και στα πλαίσια αυτά να εκθέσει όλα του τα (πραγματικά και νομικά) επιχειρήματα.

Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι δεν υπήρχε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης στο Ακυρωτικό δικαστήριο, χρησιμοποιώντας μη απολύτως πειστική επιχειρηματολογία. Ειδικότερα, δέχθηκε ότι οι κρίσιμες ρυθμίσεις της εθνικής νομοθεσίας εκπορεύονται από την επιθυμία να εξασφαλίζεται η, κατά το δυνατό μεγαλύτερη, εκδίκαση των υποθέσεων κατ' αντιμωλία. Ήτοι, η ratio του νόμου αφορά στην επιδίωξη διεξαγωγής ποινικών δικών με την παρουσία του κατηγορουμένου και όχι εν τη απουσία του. Με βάση την παραδοχή αυτή, το ΕΔΔΑ δέχεται ως συμβατή με το αρ. 6 της ΕΣΔΑ την εθνική ρύθμιση, που εξαρτά τη δυνατότητα προσφυγής στο Ακυρωτικό Δικαστήριο από την, κατ' αντιμωλία, ολική επανεκδίκαση της υπόθεσης. Με τις σκέψεις αυτές, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι κρίσιμες

εθνικές ρυθμίσεις δεν εγκαθίδρυναν άδικο ή αντισυμβατικό καθεστώς, ούτε παρέβλαψαν τα συμβατικά δικαιώματα του προσφεύγοντος. Ως εκ τούτων, απέρριψε την προσφυγή.

Στην μειοψηφία δύο δικαστών, όμως, ορθά και εύστοχα επισημαίνεται ότι άσχετα από τον επιδιωκόμενο σκοπό των υπό κρίση εθνικών ρυθμίσεων, δεν πρέπει να παραβλέπεται πως παρέχεται στον κατηγορούμενο μια δικονομική δυνατότητα (η δια πληρεξουσίου εκπροσώπηση και παράσταση), η επιλογή της οποίας, όμως, συνεπάγεται, ταυτόχρονα, την αποστέρηση της δυνατότητας απευθείας προσφυγής στο Ακυρωτικό Δικαστήριο. Πώς, όμως, γίνεται το εθνικό δίκαιο, από τη μια, να παρέχει στον κατηγορούμενο μια δικονομική δυνατότητα, προσκαλώντας τον, εάν το επιθυμεί, να τη χρησιμοποιήσει, κ' από την άλλη να τον «τιμωρεί», ακριβώς επειδή την επέλεξε; Κατά την άποψη της μειοψηφίας, εν προκειμένω υπήρξε παραβίαση όχι μόνο του δικαιώματος πρόσβασης στο Ακυρωτικό Δικαστήριο, αλλά και του αρ. 14 της ΕΣΔΑ, λόγω αναιτιολόγητης δυσμενούς και διακριτικής μεταχείρισης.

Ως ύστατο σχόλιο μπορεί να κατατεθεί η προσωπική γνώμη του υπογράφοντος, ότι η άποψη της μειοψηφίας παρουσιάζει περισσότερο συγκροτημένα και πειστικά επιχειρήματα απ' αυτά της πλειοψηφίας: Πράγματι, ο σκοπός, που προφανώς επιδιώκεται, μέσω των οικείων εθνικών ρυθμίσεων, είναι όχι μόνο θεμιτός, αλλά και συμβατός με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ. Όσο, όμως, θεμιτός ή σεβαστός κ' αν είναι ο επιδιωκόμενος σκοπός, τα μέσα υπηρέτησής του δε μπορούν να φτάνουν έως την αποστέρηση δικονομικών δικαιωμάτων, όταν μάλιστα η ίδια η εθνική ρύθμιση επιτρέπει τη δικονομική συμπεριφορά, που ακολουθήθηκε.

**Γ) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΓΙΑ ΛΟΓΟ ΑΝΑΓΟΜΕΝΟ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΣΕ
ΠΑΡΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡ. 6 ΤΗΣ ΕΣΔΑ**

1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Στην ελληνική έννομη τάξη, τυχόν παραβάσεις του αρ. 6 της ΕΣΔΑ δεν ήταν πάντα αυτονόητο πως μπορούν να θεμελιώσουν αυτοτελώς λόγους αναίρεσης, ενόψει ιδίως του κλειστού και πεπερασμένου αριθμού των αναιρετικών λόγων, που καθιερώνει ο ΚΠΔ. Το Ακυρωτικό μας παγίως αρνούνταν να δεχθεί και να εξετάσει, ως αυτοτελή αναιρετικό λόγο, την παραβίαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, με το σκεπτικό ότι δεν προβλέπεται, ως τέτοιος, από το νόμο. Αντίθετα, για να κριθεί ως παραδεκτός ένας τέτοιος αναιρετικός λόγος θα έπρεπε να συνδυάζεται με κάποιον από τους λόγους αναιρέσεως, που καθιερώνει ρητά ο ΚΠΔ. Η όλη ανακύπτουσα προβληματική αφορά σ' ένα θέμα, το οποίο, όπως θα καταδειχθεί, δεν είναι ούτε απλό, ούτε δεκτικό μονοσήμαντων απαντήσεων, δεδομένου ότι καλείται να επιλύσει τη σύγκρουση δύο αντίρροπων τάσεων: από τη μια την παραδοχή ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί αυξημένης τυπικής ισχύος διεθνές νομοθετικό κείμενο, αναγνωριζόμενο ως τέτοιο από το ίδιο το Σύνταγμα κ' από την άλλη την αναγνωρισμένη -ως σύμφωνη με την ΕΣΔΑ- πρακτική των κρατών να περιορίζουν και να συγκεκριμενοποιούν τους λόγους άσκησης ενδίκων μέσων, ιδίως δε εκείνων, που απευθύνονται προς το Ακυρωτικό Δικαστήριο. Με άλλα λόγια, είναι σαφές πως τυχόν αναγόρευση της παραβίασης του αρ. 6 της ΕΣΔΑ και όλων των επιμέρους συνιστωσών του, αυτοτελώς, σε αναιρετικό λόγο, ουσιαστικά αναγορεύει σε λόγο αναίρεσης κάθε παράβαση υπερασπιστικού δικαιώματος του κατηγορουμένου, μετατρέποντας έτσι τον Άρειο Πάγο από Ακυρωτικό σε τριτοβάθμιο δικαστήριο ουσίας. Επί της προβληματικής αυτής κλήθηκε να γνωματεύσει το ΕΔΔΑ στις αποφάσεις του «Perlala κατά Ελλάδος» και «Καραβελατζής κατά Ελλάδος», που παρατίθενται κατωτέρω.

**2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «PERLALA ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»
ΤΗΣ 22-2-2007**

Ο προσφεύγων, στις 15-1-1999, μετείχε σε διαδήλωση διαμαρτυρίας επί προβλημάτων του εκπαιδευτικού συστήματος, οπότε συνελήφθη από τις αστυνομικές

αρχές, με την κατηγορία της κατοχής αυτοσχέδιων βομβών (βομβών «μολότοφ») και συμμετοχής σε επεισόδια, που προκλήθηκαν μεταξύ Αστυνομίας και διαδηλωτών και είχαν, ως αποτέλεσμα το σοβαρό τραυματισμό ενός αστυνομικού. Δικάστηκε, σε πρώτο βαθμό, από το ΜΟΔ Αθηνών, που τον έκρινε ένοχο, κατά πλειοψηφία, για τις πράξεις της κατοχής εκρηκτικής βόμβας, επικίνδυνης σωματικής βλάβης, εμπρησμού, και διαταράξεως της κοινής ησυχίας, επιβάλλοντάς του ποινή κάθειρξης οκτώ (8) ετών και έξι (6) μηνών με αναστολή. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση κατά της πρωτοβάθμιας καταδίκης του. Δικάστηκε, σε δεύτερο βαθμό, από το ΜΟΕ Αθηνών, που επικύρωσε, κατά πλειοψηφία, την ενοχή του, αλλά μείωσε την ποινή του σε φυλάκιση δύο (2) ετών και έξι (6) μηνών με αναστολή (απόφαση 38, 39, 40 και 46/2002). Έπειτα, ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση, παραπονούμενος, μεταξύ άλλων, για παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, παραθέτοντας πλείστα, επ' αυτού, επιχειρήματα. Στις 4-11-2003 ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αρ. 2050/2003 απόφασή του, απέρριψε την αίτηση αναίρεσεως, με το σκεπτικό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν επαρκώς αιτιολογημένη και ότι δεν υπήρχε καμία παράλειψη των δικονομικών εγγυήσεων του ελληνικού δικαίου. Σε ότι αφορά στον αναιρετικό λόγο από το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ο Άρειος Πάγος τον κήρυξε απαράδεκτο, με το επιχείρημα ότι η παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, που διασφαλίζει η εν λόγω διάταξη, δεν συνιστά αυτοτελή αναιρετικό λόγο. Απλώς, ο αιτών μπορούσε να επικαλεστεί το άρθρο 6 «σε συνδυασμό με ένα εκ των αναιρετικών λόγων από τους περιοριστικώς αριθμούμενους στο άρθρο 510 παρ. 1 ΚΠΔ», πράγμα που δεν συνέβαινε στη συγκεκριμένη περίπτωση. Μετά ταύτα, ο κ. Perjala προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, παραπονούμενος, μεταξύ άλλων, και για παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, λόγω της ανωτέρω απόρριψης από τον Άρειο Πάγο της αίτησης αναίρεσής του, στο βαθμό, που μ' αυτήν επικαλείτο παραβίαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ, από την πλευρά του, αφού διαπίστωσε πως «... σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη που εγγυάται το άρθρο 6 της Σύμβασης δεν αποτελεί ιδιαίτερο λόγο αναίρεσης», εν συνεχεία υπενθύμισε ότι «... δυνάμει του ελληνικού Συντάγματος, η Σύμβαση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού νομικού συστήματος και υπερισχύει από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη του εσωτερικού δικαίου». Ως εκ τούτου, «... παρόλο που ο προσφεύγων επικαλέστηκε στην αίτηση αναίρεσής του παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης, ο Άρειος Πάγος κήρυξε απαράδεκτο τον λόγο αυτό με την αιτιολογία ότι η διάταξη αυτή δεν ήταν άμεσα

εφαρμοστέα στην προκειμένη περίπτωση και ότι, προκειμένου να ληφθεί υπόψη, ο προσφεύγων έπρεπε να την έχει επικαλεστεί σε συνδυασμό με κάποιον από τους λόγους αναίρεσης που προβλέπονται περιοριστικώς από τον κώδικα ποινικής δικονομίας». Η πρακτική, όμως, αυτή του ελληνικού Ακυρωτικού κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι αποτελεί «τέχνασμα» και ότι «... αποδυναμώνει σε σημαντικό βαθμό την προστασία των δικαιωμάτων των διοικούμενων ενώπιον του ανώτατου ελληνικού δικαστηρίου». Συμπερασματικά, «... το Δικαστήριο εκτιμά ότι η απόφαση περί απαραδέκτου του λόγου του ελκόμενου από το άρθρο 6 της Σύμβασης με την πιο πάνω αναφερόμενη αιτιολογία εντάσσεται σε μία υπερβολικά τυπολατρική προσέγγιση, η οποία εμπόδισε τον προσφεύγοντα να δει τον Άρειο Πάγο να κρίνει τη διεξαγωγή της διαδικασίας υπό το πρίσμα της εν λόγω διάταξης. 28. Πράγματι, η άρνηση του Αρείου Πάγου να εξετάσει, αν η αξιολόγηση του αποδεικτικού υλικού έγινε σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ επιτρέπει στο Δικαστήριο να συμπεράνει πως οι εγγυήσεις που προβλέπει η εν λόγω διάταξη δεν ελήφθησαν υπόψη, ούτε εφαρμόστηκαν ... 30. Τα στοιχεία αυτά είναι επαρκή για το Δικαστήριο προκειμένου να συμπεράνει, ότι ο Άρειος Πάγος δεν εξασφάλισε για τον προσφεύγοντα το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ... 31. Συνεπώς, το Δικαστήριο ... συμπεραίνει την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 της Σύμβασης».

3) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «ΚΑΡΑΒΕΛΑΤΖΗΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

ΤΗΣ 16-4-2009

Στις 6-11-2003, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Ρόδου, με την υπ' αρ. 3537/2003 απόφασή του, κήρυξε τον προσφεύγοντα κ. Καραβελατζή ένοχο για απάτη και τον καταδίκασε σε ποινή φυλάκισης δέκα (10) μηνών με αναστολή. Στη συνέχεια, ο προσφεύγων άσκησε έφεση κατά της απόφασης αυτής. Στις 16-7-2004, το Τριμελές Εφετείο Δωδεκανήσου, τον κήρυξε, εκ νέου, ένοχο μειώνοντας την ποινή του σε φυλάκιση επτά (7) μηνών με αναστολή. Στις 13-1-2005, ο προσφεύγων άσκησε αναίρεση, παραπονούμενος, μεταξύ άλλων, για παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο εγγυάται το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ λόγω των δημοσιεύσεων στον τύπο σχετικά με την εμπλοκή του στην επίδικη υπόθεση. Στις 10-3-2007, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αρ. 411/2007 απόφασή του, απέρριψε την αναίρεση, επισημαίνοντας, ειδικότερα, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν επαρκώς αιτιολογημένη και ότι δεν υπήρχε καμία παράλειψη σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις οι οποίες προβλέπονται από το εσωτερικό δίκαιο. Ως προς τον λόγο δε τον

βασιζόμενο στο άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, ο Άρειος Πάγος κήρυξε αυτόν απαράδεκτο, επαναλαμβάνοντας την πάγια σχετική νομολογία του, ότι δηλαδή «η παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης που καθιερώνεται με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δεν δημιουργεί ιδιαίτερο λόγο αναιρέσεως της αποφάσεως».

Το ΕΔΔΑ αφού κατέγραψε, για μια ακόμη φορά, ότι «... σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα, η Σύμβαση συνιστά αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού νομικού συστήματος και υπερισχύει οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης του εσωτερικού δικαίου ...», στη συνέχεια διαπίστωσε ότι «... ο Άρειος Πάγος, παρά το γεγονός ότι ο προσφεύγων επικαλέστηκε στην αναίρεσή του παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης, δεν έκανε δεκτό το λόγο αυτό, με την αιτιολογία ότι η διάταξη αυτή δεν είναι άμεσα εφαρμοστέα στη συγκεκριμένη περίπτωση. Πράγματι, για να τη λάβει υπόψη του ο Άρειος Πάγος, ο προσφεύγων θα έπρεπε να την είχε επικαλεστεί σε συνδυασμό με έναν εκ των προβλεπομένων λόγων αναίρεσης οι οποίοι διατυπώνονται περιοριστικά από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας». Ωστόσο, το Δικαστήριο εκτίμησε «... ότι η ερμηνεία αυτή αποτελεί τέχνασμα και αποδυναμώνει σε σημαντικό βαθμό τη προστασία των δικαιωμάτων των προσφευγόντων ενώπιον του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου. Ακόμη και αν αναγνωρίζει ότι οι προϋποθέσεις όσον αφορά το παραδεκτό της αναίρεσης μπορεί να είναι αυστηρότερες σε σχέση με την έφεση ..., το Δικαστήριο εκτιμά ότι το να μη κάνει δεκτό το λόγο, που στηρίζεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης, για την αιτία που εκτέθηκε παραπάνω, συνιστά άκρως τυπολατρική προσέγγιση, η οποία παρεμπόδισε τον προσφεύγοντα να διαπιστώσει ότι ο Άρειος Πάγος αποφαίνεται για τη διεξαγωγή της διαδικασίας υπό το πρίσμα της διάταξης αυτής». Έτσι, το ΕΔΔΑ καταλήγει πως «... το αναιρετικό Δικαστήριο δεν εξασφάλισε στον προσφεύγοντα το δικαίωμα του σε δίκαιη δίκη», διότι ένα τέτοιο συμπέρασμα «... το απαλλάσσει από το να εξετάσει το ιδιαίτερο παράπονο το οποίο ήγειρε ο προσφεύγων στη συγκεκριμένη περίπτωση ως προς το άρθρο 6 παρ. 2 της Σύμβασης».

4) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Οι ανωτέρω παρατεθείσες αποφάσεις «Perlala κατά Ελλάδος» και «Καραβελατζής κατά Ελλάδος» έφεραν στο προσκήνιο της νομολογίας του ΕΔΔΑ, μεταξύ άλλων, την άποψη, που υιοθετούσε πάγια το Ακυρωτικό μας, ότι, δηλαδή, η τυχόν παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν εγκαθιδρύει αυτοτελή λόγο αναιρέσεως, παρά μπορεί, μόνον, να επικληθεί προς ενίσχυση μιας άλλης

πλημμέλειας, που συνιστά έναν αναιρετικό λόγο, εκ των περιοριστικά απαριθμούμενων στα άρθρα 484 παρ. 1 και 510 παρ. 1 ΚΠΔ¹³⁰. Για την πάγια αυτή θέση της νομολογίας του Ακυρωτικού μας υπήρξε έντονη διχογνωμία. Από τη μια, οι επικριτές της υποστηρίζουν, ότι η παραπάνω θέση δύσκολα μπορεί να γίνει, κατ' απόλυτο τρόπο, δεκτή, ιδίως, σε ό,τι αφορά σε επιμέρους διατάξεις του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, που καθιερώνουν αυτοτελή υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορούμενου, όπως π.χ. το αρ. 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ, αφού η παραβίαση υπερασπιστικού δικαιώματος εγκαθιδρύει, στην ελληνική έννομη τάξη, λόγο απόλυτης ακυρότητας (κατ' αρ. 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ¹³¹), η οποία συνιστά αυτοτελή λόγο αναίρεσης ερευνώμενο ακόμη και αυτεπαγγέλτως (αρ. 510 παρ. 1 περ. α' και 511 ΚΠΔ). Απ' την άλλη, η αντίθετη γνώμη θεωρεί την άποψη αυτή δικαιολογημένη, με κύριο επιχείρημα ότι εάν γινόταν δεκτή η άποψη της νομολογίας του ΕΔΔΑ, όπως αυτή διατυπώθηκε στις εξεταζόμενες αποφάσεις «Perlala κατά Ελλάδος» και «Καραβελατζής κατά Ελλάδος», τότε αυτόματα, λόγω της ευρύτητας του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, η παραβίαση όλων, σχεδόν, των διατάξεων του ΚΠΔ, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί, ως αυτοτελής λόγος αναίρεσης. Έτσι, θα φθάναμε στο άτοπο ο Άρειος Πάγος να μετατραπεί, ουσιαστικά, από Ακυρωτικό δικαστήριο, όπως είναι ο θεσμικός του ρόλος και προορισμός, σε (τριτοβάθμιο) δικαστήριο ουσίας. Επίσης, δεν πρέπει να παροράται η διαπίστωση πως το ΕΔΔΑ, στις εξεταζόμενες αποφάσεις του «Perlala κατά Ελλάδος» και «Καραβελατζής κατά Ελλάδος», δέχθηκε, ότι κάθε παραβίαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ μπορεί να αποτελέσει αυτοτελή λόγο αναίρεσης ενώπιον του εκάστοτε εθνικού Ακυρωτικού δικαστηρίου και ότι ο αναιρεσιών δύναται να επικαλεστεί κάθε τέτοια παραβίαση, χωρίς να υποχρεούται να τη συνδυάσει με κάποιον από τους περιοριστικά προβλεπόμενους από την εθνική νομοθεσία λόγους αναίρεσης. Είναι σαφές, όμως, πως αυτή η παραδοχή έρχεται σε αντίφαση με τη θέση, που έχει διατυπώσει το ΕΔΔΑ σε πλήθος άλλων αποφάσεών του, ότι δηλαδή οι λόγοι αναίρεσης πρέπει να είναι περιορισμένοι και συγκεκριμένοι,

¹³⁰ Ενδεικτικά ΟΛΑΠ 464/1992 ΕΔΚΑ 1993.443, ΑΠ 1426/2010 Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ», ΑΠ 204/2005 ΠΧ 2005.926 και ΠΛογ. 2005.274, ΑΠ 708/2002 ΠΛογ. 2002.791, ΑΠ 304/2002 ΠοινΔ/νη 2002.852 και ΠΛογ. 2002.499, ΑΠ 1133/1999 ΠΧ 2000.545, ΑΠ 561/1995 ΠΧ 1995.893, ΑΠ 359/1994 αδημ.

¹³¹ Η σημερινή διατύπωση του αρ. 171 ΚΠΔ (απόλυτη ακυρότητα), όπως το στ. δ' αντικαταστάθηκε από το άρθρο 11 παρ. 2 του Ν 3904/2010, έχει, κατά το εδώ ενδιαφέρον ζήτημα, ως εξής: «Ακυρότητα που λαμβάνεται και αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη προκαλείται: 1. Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: α) τη σύνθεση του δικαστηρίου ... δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορούμενου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. ...».

σε αντίθεση με τους λόγους της έφεσης, που πρέπει να διακρίνονται από μεγαλύτερη ευρύτητα. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ, αφού έχει αναγνωρίσει σε σειρά αποφάσεών του την αρχή του πεπερασμένου των λόγων αναιρέσεων, που μπορούν και πρέπει να καθορίζονται περιοριστικά από την εθνική νομοθεσία, στη συγκεκριμένη απόφαση έρχεται να ακυρώσει, κατά τρόπο πλάγιο, αυτή του την παραδοχή, αναγορεύοντας, κατ' ουσία, κάθε παραβίαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ σε αυτοτελή λόγο αναίρεσης. Το ΕΔΔΑ είναι προφανές ότι αντιλαμβάνεται αυτή την αντίφαση, καθώς αν και την καταγράφει ρητά στο σκεπτικό του¹³², εντούτοις δεν εισφέρει κάτι επιπλέον προς άρση ή αποσαφήνισή της, παρά μόνο αρκείται στη διαπίστωση πως, παρόλα αυτά, *«εκτιμά ότι το να μη κάνει δεκτό το λόγο, που στηρίζεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης, για την αιτία που εκτέθηκε παραπάνω, συνιστά άκρως τυπολατρική προσέγγιση»*. Πέραν του (ασυνήθιστου για τη νομολογία του ΕΔΔΑ) λογικού κενού ανάμεσα στην καταγραφή μιας πολλακώς καταγεγραμμένης νομολογιακής παραδοχής του Δικαστηρίου και στο χαρακτηρισμό της στάσης του ελληνικού Ακυρωτικού ως *«τυπολατρικής προσέγγισης»*, είναι σαφές πως ελλείπει μια σαφής οριοθέτηση, την οποία το ΕΔΔΑ αποφεύγει να θέσει. Έτσι, αφήνει έωλο και αναπάντητο το εύλογο ερώτημα, που ανακύπτει για το πού, πώς και πότε πρέπει να κριθεί ότι η (αναγνωρισμένη από το ΕΔΔΑ) αρχή του πεπερασμένου των αναιρετικών λόγων δίνει τη θέση της στην αναγόρευση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, ως γενικού αναιρετικού λόγου, ήτοι για την παραβίαση κάθε πτυχής του και κάθε επιμέρους δικαιώματος, που αυτό περικλείει. Με άλλα λόγια, είναι προφανές ότι και οι δύο ανωτέρω παραδοχές είναι αδύνατο να συμβαδίζουν παράλληλα. Για να μην αλληλοαναιρούνται είναι ανάγκη να τεθούν σαφή και ευδιάκριτα κριτήρια, που θα τις εξειδικεύουν και θα τις οριοθετούν.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως το ζήτημα, που αποτέλεσε τη βάση της προσφυγής του κ. Perlala και του κ. Καραβελατζή ενώπιον του ΕΔΔΑ (η παραβίαση των δικαιωμάτων εμφάνισης, εκπροσώπησης και υπεράσπισης του κατηγορουμένου, που απορρέουν από το αρ. 6 της ΕΣΔΑ, ως αυτοτελής αναιρετικός λόγος) επιλύθηκε, εν τω μεταξύ, με νομοθετική παρέμβαση. Έτσι, το αρ. 11 παρ. 2 του Ν. 3904/2010 τροποποίησε το στοιχείο δ' του αρ. 171 ΚΠΔ (απόλυτη ακυρότητα), ώστε πλέον *«Ακυρότητα που λαμβάνεται και αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε*

¹³² Πρβλ. §22 της απόφασης «Καραβελατζής κατά Ελλάδος», όπου το Δικαστήριο δέχεται ότι *«... ακόμη και αν αναγνωρίζει ότι οι προϋποθέσεις όσον αφορά το παραδεκτό της αναίρεσης μπορεί να είναι αυστηρότερες σε σχέση με την έφεση ...»*.

στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη προκαλείται: 1. Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: α) τη σύνθεση του δικαστηρίου ... δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. ...». Έτσι, μετά την ανωτέρω τροποποίηση του στοιχείου δ' του αρ. 171 ΚΠΔ, κάθε παραβίαση ενός εκάστου εκ των επιμέρους δικαιωμάτων εμφάνισης, εκπροσώπησης και υπεράσπισης του κατηγορουμένου, που απορρέουν από το αρ. 6 της ΕΣΔΑ και των σχετικών διατάξεων του ΔΣΑΠΔ, αποτελεί λόγο απόλυτης ακυρότητας (άρα και αναίρεσης), που εξετάζεται (και) αυτεπάγγελτα, σε κάθε φάση ή στάδιο της διαδικασίας και από κάθε δικαιοδοσίας δικαστήριο και από τον Άρειο Πάγο.

**Δ) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΛΟΓΩ ΤΥΠΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ**

**1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-
ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ**

Σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 465 ΚΠΔ: «1. Ο διάδικος μπορεί να ασκήσει το ένδικο μέσο που του ανήκει, είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω αντιπροσώπου που έχει εντολή κατά τους όρους του άρθρου 96 παρ. 1. Το πληρεξούσιο ή το επικυρωμένο αντίγραφο του προσαρτάται στη σχετική έκθεση (...). 2. Το ένδικο μέσο κατά της καταδικαστικής απόφασης που παρέχεται σε εκείνον που καταδικάστηκε μπορεί να ασκηθεί για λογαριασμό του και από το συνήγορο που είχε παραστεί στη συζήτηση (...)». Από το συνδυασμό των παραπάνω διατάξεων συνάγεται ότι είναι απαράδεκτο το ένδικο μέσο της αναίρεσης που ασκήθηκε από πληρεξούσιο δικηγόρο, ο οποίος δεν είχε παραστεί ως συνήγορος στη συζήτηση κατά την οποία είχε εκδοθεί η προσβαλλόμενη απόφαση και εκείνος που καταδικάστηκε ήταν παρών κατά την απαγγελία της, αν δεν προσαρτάται στη σχετική έκθεση πληρεξούσιο έγγραφο ή επικυρωμένο αντίγραφο του.

Ο Άρειος Πάγος, ερμηνεύοντας το παραπάνω άρθρο, παγίωσε, κατά τα τελευταία ιδίως χρόνια, τη δική του αντίληψη περί της «τεκμαιρόμενης πληρεξουσιότητας» του παρασταθέντος κατ' αρ. 465 παρ. 2 ΚΠΔ συνηγόρου. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, όταν το ένδικο μέσο της αναίρεσης ασκείται υπό του παρασταθέντος κατ' αρ. 465 παρ. 2 ΚΠΔ συνηγόρου, χωρίς όμως να προσαρτάται το πληρεξούσιο ή το επικυρωμένο αντίγραφο του στη δήλωση ασκήσεως του ενδίκου μέσου, το ασκηθέν ένδικο μέσο απορρίπτεται ως απαράδεκτο, εφόσον δεν αναφέρεται στην έκθεση ασκήσεώς του η προβλεπόμενη από το άρθρο 465 παρ. 2 ΚΠΔ, ιδιότητα του παρασταθέντος συνηγόρου, διότι χωρίς τη συγκεκριμένη μνεία ο παρασταθείς συνήγορος δε μπορεί να επικαλείται «τεκμαιρόμενη πληρεξουσιότητα»¹³³. Πιστός στην ανωτέρω νομολογιακή αντίληψη

¹³³ Ενδεικτικά ΑΠ 417/2007 ΠΛογ. 2007.323, ΑΠ 724/2007 ΠΧ 2008.224, ΑΠ 614/2004 ΠοινΔ/νη 2004.886, ΑΠ 536/2001 ΠΛογ. 2001.590. Ιδίως η ΑΠ 1358/2010 Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ» δέχθηκε ότι «... Στην προκειμένη περίπτωση, η κρινόμενη, από 20 Νοεμβρίου 2009 αίτηση αναιρέσεως του Χ2 κατά των

του, ο Άρειος Πάγος, στην ΑΠ 724/2007¹³⁴ απόφασή του, που έμελλε να ελεγχθεί κατόπιν από το ΕΔΔΑ, ως προς τη συμβατότητα με το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, απέρριψε την ασκηθείσα από τον δευτεροβαθμώς παρασταθέντα συνήγορο αναίρεση κατά της απόφασης του Τριμελούς Εφετείου Κερκύρας, που είχε καταδικάσει τον ανααιρεσίοντα σε 8 μήνες φυλάκιση για συκοφαντική δυσφήμιση ως απαράδεκτη, διότι στο ανααιρετήριο δε γινόταν μνεία της πραγματικά συντρέχουσας κατ' αρ. 465 παρ. 2 ΚΠΔ ιδιότητας του ασκήσαντος το ένδικο μέσο συνηγόρου, ώστε να μπορεί αυτός να επικαλείται «τεκμαιρόμενη πληρεξουσιότητα»¹³⁵.

2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

ΤΗΣ 13-1-2011

Στις 22-3-1999, ο Γ.Α. κατέθεσε μήνυση κατά του κ. Ευαγγέλου για ηθική αυτουργία σε συκοφαντική δυσφήμιση. Αυθημερόν, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών Κέρκυρας άσκησε ποινική δίωξη κατά του προσφεύγοντος και ύστερα από το πέρας της παραγγελθείσας προανάκρισης, τον παρέπεμψε στο αρμόδιο δικαστήριο. Στις 3-2-2005, το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Κέρκυρας, με την με υπ' αρ. 248/2005 απόφασή του, κήρυξε ένοχο τον κατηγορούμενο και τον καταδίκασε σε ποινή φυλάκισης οκτώ (8) μηνών με αναστολή. Στις 14-2-2005 ο προσφεύγων άσκησε έφεση, επί της οποίας το Τριμελές Εφετείο Κέρκυρας επιβεβαίωσε την πρωτοβάθμια καταδικαστική απόφαση. Εν συνεχεία, ο προσφεύγων άσκησε αίτηση αναίρεσης, μέσω του παρασταθέντος ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, συνηγόρου του.

υπ' αρ. 2194/2009 και 3739/2009 αποφάσεων του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, ασκήθηκε με δήλωση που επιδόθηκε στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου στις 23.11.2009 από τον δικηγόρο Αθηνών Κ.Α. του Χ., με την ιδιότητα του πληρεξουσίου δικηγόρου του ανααιρεσίοντος Χ2, χωρίς να προσαρτάται το σχετικό πληρεξούσιο ή επικυρωμένο αντίγραφο του στη δήλωση αναίρεσεως. Έτσι, όμως, η αίτηση αναίρεσεως χωρίς την τήρηση της εν λόγω διατυπώσεως, είναι απαράδεκτη και ως εκ τούτου απορριπτέα για το λόγο αυτό. Η έλλειψη αυτή δεν καλύπτεται εκ του ότι ο ως άνω συνήγορος ήταν ο παραστάς συνήγορος του ανααιρεσίοντος κατά τη συζήτηση επί της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, όπως προκύπτει από την επισκόπηση αυτής διότι η ιδιότητα αυτή έπρεπε να αναφέρεται στο ανααιρετήριο, ώστε να επικαλείται τεκμαιρόμενη πληρεξουσιότητα».

¹³⁴ ΠΧ 2008.224, ΠΛογ. 2007.2453, με παρατηρήσεις Σ. Χούρσογλου.

¹³⁵ Η απόφαση δέχθηκε, κατά το κρίσιμο μέρος, στο σκεπτικό της ότι «... Στην προκειμένη περίπτωση, η κρινόμενη, από 19 Δεκεμβρίου 2006 αίτηση αναίρεσεως κατά της υπ' αριθμ. 377/2006 αποφάσεως του Τριμελούς Εφετείου Κερκύρας ασκήθηκε ενώπιον του γραμματέως του Εφετείου Κερκύρας από τον δικηγόρο Κερκύρας Σ.Ν., με την ιδιότητα του πληρεξουσίου δικηγόρου του ανααιρεσίοντος ... χωρίς να προσαρτάται το σχετικό πληρεξούσιο ή επικυρωμένο αντίγραφο του στη δήλωση αναίρεσεως. Έτσι, όμως, η αίτηση αναίρεσεως χωρίς την τήρηση της εν λόγω διατυπώσεως, είναι απαράδεκτη και ως εκ τούτου απορριπτέα για το λόγο αυτό. Η έλλειψη αυτή δεν καλύπτεται εκ του ότι ο ως άνω συνήγορος ήταν ο παραστάς συνήγορος του ανααιρεσίοντος κατά τη συζήτηση επί της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, όπως προκύπτει από την επισκόπηση αυτής διότι η ιδιότητα αυτή έπρεπε να αναφέρεται στο ανααιρετήριο, ώστε να επικαλείται τεκμαιρόμενη πληρεξουσιότητα».

Στις 2-4-2007, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αρ. 724/2007 απόφασή του, απέρριψε την αίτηση αναίρεσης ως απαράδεκτη, κάνοντας δεκτά τα κάτωθι: «Στην προκειμένη περίπτωση, η κρινόμενη ... αίτηση αναίρεσης ... ασκήθηκε ενώπιον του γραμματέως του Εφετείου Κέρκυρας από τον δικηγόρο Κέρκυρας Σ.Ν. με την ιδιότητα του πληρεξούσιου δικηγόρου του αναιρεσείοντος χωρίς να προσαρτάται το σχετικό πληρεξούσιο ή επικυρωμένο αντίγραφο του στη δήλωση αναιρέσεως. Έτσι, όμως, η αίτηση αναιρέσεως χωρίς την τήρηση της εν λόγω διατυπώσεως είναι απαράδεκτη και ως εκ τούτου απορριπτέα για το λόγο αυτό. Η έλλειψη αυτή δεν καλύπτεται εκ του ότι ο ως άνω συνήγορος ήταν ο παραστάς συνήγορος του αναιρεσείοντος κατά τη συζήτηση επί της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, όπως προκύπτει από την επισκόπηση αυτής, διότι η ιδιότητα αυτή έπρεπε να αναφέρεται στο αναιρετήριο, ώστε να επικαλείται τεκμαιρόμενη πληρεξουσιότητα». Ακολούθως ο κ. Ευαγγέλου προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, επικαλούμενος παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, διότι, μεταξύ άλλων, η κατά τα ανωτέρω απόρριψη της αναιρέσεώς του ως απαράδεκτης παραβίασε το δικαίωμα πρόσβασής του στο ελληνικό Ακυρωτικό Δικαστήριο.

Το ΕΔΔΑ, καταρχάς, υπενθύμισε πως, κατά την πάγια νομολογία του, το δικαίωμα στην παροχή δικαιοδοτικής προστασίας (“right to a court”, “droit á un tribunal”), του οποίου ιδιαίτερη έκφανση συνιστά το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο, «... δεν είναι απόλυτο αλλά υπόκειται σε περιορισμούς, που εξυπακούονται ιδίως σε ό,τι αφορά στο παραδεκτό των ένδικων μέσων, καθόσον το ως άνω δικαίωμα χρήζει, εκ της ίδιας της φύσεώς του, ενός ρυθμιστικού-κανονιστικού πλαισίου τιθέμενου από το Κράτος, το οποίο και απολαμβάνει ως προς αυτό ενός εθνικού περιθωρίου εκτίμησης (“marge nationale d’appréciation”). Εντούτοις, οι εν λόγω περιορισμοί δεν θα πρέπει να εμποδίζουν την ελεύθερη πρόσβαση στο δικαστήριο, θίγοντας έτσι το εν λόγω δικαίωμα (πρόσβασης στο δικαστήριο) στον πυρήνα του. Τέλος, οι ενδεχόμενοι περιορισμοί δεν είναι συμβατοί με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, παρά μόνο εφόσον επιδιώκουν έναν νόμιμο σκοπό και στο βαθμό που υφίσταται μια εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και στον επιδιωκόμενο σκοπό». Ακολούθως, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι «... εάν η άσκηση των ένδικων μέσων υπόκειται σε νόμιμες δικονομικές προϋποθέσεις, τα δικαστήρια οφείλουν, κατά την εφαρμογή των εν λόγω δικονομικών κανόνων να αποφεύγουν, αφενός μεν, έναν άκαμπτο φορμαλισμό ο οποίος θα παραβίαζε τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας, αφετέρου δε, μια υπερβολική ελαστικότητα (ευκαμψία), η οποία και θα

κατέτεινε στην κατάργηση των τιθεμένων από την εθνική νομοθεσία προϋποθέσεων για την άσκηση των ενδίκων μέσων ... γιατί το δικαίωμα πρόσβασης σε ένα δικαστήριο παραβιάζεται στο βαθμό που το κανονιστικό του πλαίσιο σταματά να εξυπηρετεί τις αρχές της ασφάλειας του δικαίου και τις ανάγκες της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και καθίσταται εμπόδιο ως προς το να επιληφθεί της επίδικης υπόθεσης το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο».

Επί της προκειμένης υποθέσεως, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι «... η υποχρέωση απόδειξης της νόμιμης πληρεξουσιότητας εξυπηρετεί καταρχάς την ασφάλεια του δικαίου και τις ανάγκες της ορθής απονομής της Δικαιοσύνης. ...». Πλην όμως, «... η υποχρέωση αναφοράς της ιδιότητας του παρασταθέντος δικηγόρου στην έκθεση ασκήσεως του ένδικου μέσου δε βρίσκει έρεισμα στο άρθρο 465 παρ. 2 ΚΠΔ, ή ... σε κάποια άλλη σχετική διάταξη του εθνικού δικαίου. Υιοθετήθηκε από το Ακυρωτικό στο πλαίσιο της υπ' αριθ. 724/2007 απόφασής του. Από την οποία όμως επίσης προκύπτει, ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Εφετείου Κέρκυρας ευρίσκετο εν προκειμένω συνημμένη στην έκθεση ασκήσεως του ενδίκου μέσου και ότι το Ακυρωτικό αφενός μεν είχε προβεί στην επισκόπησή της, αφετέρου δε, είχε επιβεβαιώσει το γεγονός ότι ο Σ.Ν. ήταν ο παρασταθείς δικηγόρος του προσφεύγοντος ενώπιον του Εφετείου Κέρκυρας». Υπό τα δεδομένα αυτά, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι «... το να αξιώνεται η αναφορά της ιδιότητας του παρασταθέντος συνηγόρου ενώπιον του Εφετείου Κέρκυρας και επί της έκθεσης ασκήσεως του ενδίκου μέσου συνιστά, στα μάτια του (Ευρωπαϊκού) Δικαστηρίου, μια υπερβολικά φορμαλιστική (τυπολατρική) προσέγγιση, η οποία δεν συμβαδίζει με τις απαιτήσεις του δικαιώματος πρόσβασης στο (Ακυρωτικό) Δικαστήριο ...». Συμπερασματικά, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η εν λόγω απόφαση του ελληνικού Ακυρωτικού προκάλεσε στον προσφεύγοντα «... μια δυσανάλογα επαχθή κύρωση, η οποία καταλύει τη δίκαιη ισορροπία που πρέπει να υφίσταται ανάμεσα στο σεβασμό των δικονομικών απαιτήσεων που περιβάλλουν την άσκηση του ένδικου μέσου της αναίρεσης, και στο δικαίωμα πρόσβασης στο (Ακυρωτικό) Δικαστήριο Συνεπώς, ενόψει της κεφαλαιώδους σημασίας του δικαιώματος στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης σε μια δημοκρατική κοινωνία, στην εν λόγω υπόθεση υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ».

Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ εστιάζοντας, αφενός στο ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Εφετείου Κερκύρας ευρίσκετο προσηρτημένη στη δικογραφία, αφετέρου δε και κυρίως στο ότι το Ακυρωτικό είχε επισκοπήσει την εν λόγω απόφαση και επομένως είχε επαληθεύσει το γεγονός ότι ο ασκήσας το ένδικο μέσο

συνήγορος είχε όντως παρασταθεί ενώπιον του Εφετείου Κερκύρας, επισήμανε ότι, υπό αυτές τις συνθήκες, η απαίτηση ρητής αναφοράς της πραγματικά συντρέχουσας ως άνω ιδιότητας του παρασταθέντος συνηγόρου στην έκθεση ασκήσεως του ενδίκου μέσου συνιστά μια υπερβολικά τυπολατρική προσέγγιση, η οποία δε συνάδει με το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο. Πράγματι, η απόρριψη της αναίρεσης ως απαράδεκτης στερούσε από τον αναιρεσιόντα την ουσιαστική πρόσβασή του στο Ακυρωτικό Δικαστήριο, προσβάλλοντας έτσι την ουσία του δικαιώματος πρόσβασής του σε δικαστήριο. Επιπλέον, η εν λόγω προσβολή του δικαιώματος πρόσβασής του σε δικαστήριο δε μπορούσε να δικαιολογηθεί υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και των κριτηρίων της, όπως το ΕΔΔΑ τα αντιλαμβάνεται και τα εφαρμόζει σε κάθε παρόμοια περίπτωση. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας οι επιβαλλόμενοι από το νόμο περιορισμοί δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει να είναι αφενός μεν αναγκαίοι, υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει άλλος πρόσφορος τρόπος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, αφετέρου δε να τελούν σε σχέση αρμόζουσας αναλογικότητας, έτσι ώστε οι συνέπειες που προκαλούνται στον θιγόμενο φορέα του δικαιώματος να μην είναι υπέρμετρα επαχθείς. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση, η συνεπαγόμενη της απόρριψης του αναιρετικού ενδίκου μέσου προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, πέραν του ότι δεν έβρισκε έρεισμα σε καμία διάταξη του ΚΠΔ, δεν ήταν αναγκαία ούτε υπό το πρίσμα της ασφάλειας του δικαίου, ούτε υπό το πρίσμα της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, διότι, όπως εύστοχα επεσήμανε το ΕΔΔΑ, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Εφετείου Κέρκυρας βρισκόταν προσηρτημένη στη δικογραφία και μάλιστα το Ακυρωτικό την είχε, ήδη -καθ' ομολογία του- επισκοπήσει. Επομένως, το Ακυρωτικό είχε και την ευχέρεια και τη δυνατότητα να επαληθεύσει το γεγονός ότι ο συνήγορος, που άσκησε το ένδικο μέσο είχε πράγματι παρασταθεί ενώπιον του Εφετείου Κέρκυρας, ως πληρεξούσιος δικηγόρος του προσφεύγοντος. Τέλος, πέραν του ότι η επελθούσα προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο υπερακόντιζε το σκοπό και το γράμμα του άρθρου 465 παρ. 2 ΚΠΔ, χωρίς να έχει τίποτε να εισφέρει, είτε προς την κατεύθυνση της ασφάλειας του δικαίου, είτε προς την κατεύθυνση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, είχε για τον αναιρεσιόντα και υπέρμετρα επαχθείς συνέπειες, διότι, απορρίπτοντας την αναίρεσή του ως απαράδεκτη, το Ακυρωτικό ουσιαστικά «θυσίαζε» την έσχατη δυνατότητά του να αμυνθεί κατά της εκδοθείσας σε βάρος του καταδικαστικής απόφασης του Εφετείου Κερκύρας στο βωμό ενός άκαμπτου φορμαλισμού, καταλύοντας έτσι τη δίκαιη ισορροπία, που θα έπρεπε να

υφίσταται ανάμεσα στη θεμιτή μέριμνα για τη διασφάλιση των δικονομικών προϋποθέσεων που περιβάλλουν την άσκηση των ενδίκων μέσων και στο δικαίωμα πρόσβασης στο Ακυρωτικό δικαστήριο. Για τους λόγους αυτούς το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

3) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Αντί άλλης κριτικής, θα μπορούσε, καταρχήν, να καταγραφεί η παρατήρηση, ότι η συγκεκριμένη καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ απλά επιβεβαιώνει, για μια ακόμη φορά και διατρανώνει την πάγια νομολογιακή γραμμή του ΕΔΔΑ, που δεν παραλείπει να την επικαλείται, εν είδει πρόσκλησης, σε κάθε συναφή απόφασή του: Εφόσον η εθνική έννομη τάξη έχει θεσπίσει κανόνες και προϋποθέσεις, που διέπουν την άσκηση ενδίκων μέσων, τα εθνικά δικαστήρια «... οφείλουν, κατά την εφαρμογή των εν λόγω δικονομικών κανόνων να αποφεύγουν, αφενός μεν, έναν άκαμπτο φορμαλισμό ο οποίος θα παραβίαζε το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας, αφετέρου δε, μια υπερβολική ελαστικότητα, η οποία θα κατέτεινε στην κατάργηση των τιθεμένων από την εθνική νομοθεσία προϋποθέσεων για την άσκηση των ενδίκων μέσων¹³⁶». Αναφορικά στη χώρα μας, εξ αφορμής (και) της συγκεκριμένης καταδίκης δύο βασικές επισημάνσεις μπορούν να καταγραφούν: α) Η επιβεβαίωση κ' εκ νέου καταγραφή, για μια εισέτι φορά και για διαφορετική αφορμή, μιας συχνά άκαμπτα φορμαλιστικής προσέγγισης, που επιδεικνύουν τα ελληνικά δικαστήρια και ιδίως το Ακυρωτικό μας, κατά την ερμηνεία διατάξεων του νόμου, που έχουν τεθεί για να διέπουν την ενάσκηση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων. β) Η εμπέδωση της ανάγκης μεταστροφής κατεύθυνσης της νομολογίας του Ακυρωτικού μας, ως προς την ερμηνεία του αρ. 465 ΚΠΔ (απαράδεκτο της ασκηθείσας εκ του παρασταθέντος κατ' άρθρο 465 παρ. 2 ΚΠΔ συνηγόρου, όταν από την επισκόπηση των εγγράφων της δικογραφίας το δικαστήριο έχει την ευκαιρία και την ευχέρεια να επιβεβαιώσει την πραγματικά συντρέχουσα αλλά μη αναφερόμενη στην έκθεση ασκήσεως του ενδίκου ως άνω ιδιότητα του παρασταθέντος συνηγόρου). Η απόφαση «Ευαγγέλου κατά Ελλάδος» κατέγραψε το μεγάλο κόστος, που επιφέρει στο διάδικο η φορμαλιστική προσέγγιση των οικείων διατάξεων, καθώς συνεπάγεται την, εν τοις πράγμασι,

¹³⁶ Ενδεικτικά και μεταξύ πληθώρας συναφών «Βαμβακάς κατά Ελλάδος» της 16-10-2008, §29, «Αλβανός κατά Ελλάδος» της 20-3-2008, §25, «Walchli κατά Γαλλίας» της 26-7-2007, §29.

ακύρωση του δικαιώματός του για πρόσβαση στο αρμόδιο δικαστήριο, προς όφελος μιας δυσεξήγητης και μάλιστα παντελώς αχρείαστης τυπολατρίας.

Ε) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΟΥ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΗΚΑΝ ΕΡΗΜΗΝ
ΚΑΙ ΚΛΗΤΕΥΤΗΚΑΝ ΩΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-
ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ
«ΕΛΥΑΣΙΝ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΚΑΙ «ΡΟΡΟΝΙΤΣΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Elyasin κατά Ελλάδος» της 28-5-2009 και «Ρορονitsi κατά Ελλάδος» της 14-1-2010, που θα αναλυθούν εκτενώς κατωτέρω είχαν τεράστια νομολογιακή σημασία και ήταν επόμενο να προκαλέσουν σοβαρούς εσωτερικούς τριγμούς, καθώς άπτονταν ενός ζητήματος, με άμεση και καθημερινή πρακτική δικαστηριακή εφαρμογή. Είναι παγκοίμως γνωστό, ότι τα δικαστήρια της ουσίας, συχνότατα, αντιμετώπιζαν κ' αντιμετώπιζουν το δύσκολο και ακανθώδες ζήτημα των «αγνώστου διαμονής» κατηγορουμένων, οι οποίοι δικάζονται ερήμην και καταδικάζονται σε στερητικές της ελευθερίας ποινές. Μεταγενέστερα ή ακόμη και πολύ μεταγενέστερα της καταδίκης τους, συχνά συλλαμβανόμενοι από τις αρχές, σε εκτέλεση αυτής της (ερήμην τους εκδοθείσας) καταδικαστικής απόφασης κ' ενώ δηλώνουν ότι -καλόπιστα- ουδέποτε κλητεύτηκαν, ούτε άλλως πληροφορήθηκαν την εναντίον τους κατηγορία, προβαίνουν σε άσκηση είτε αίτησης ακύρωσης διαδικασίας ή απόφασης (αρ. 341 και 430 ΚΠΔ), είτε εκπρόθεσμης έφεσης. Συχνά, μάλιστα, έχει παρέλθει τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα από την έκδοση της ερήμην καταδικαστικής απόφασης (πολλώ δε μάλλον από το χρόνο τέλεσης της πράξης) έως το χρόνο άσκησης των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων ή βοηθημάτων, ώστε να έχουν παρέλθει τα χρονικά περιθώρια αποκατάστασης των όποιων αβλεψιών, που είχαν, τυχόν, παρεισφρήσει. Απ' την άλλη, είναι, εξίσου, αναμφίβολο, πως οι αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων, που προσβλήθηκαν και ελέγχθηκαν από το ΕΔΔΑ, κατά την έκδοση των ανωτέρω αποφάσεών του, αποτύπωναν, την κυρίαρχη τάση, που τηρούσαν (και εν πολλοίς ακόμη τηρούν) τα ελληνικά δικαστήρια, τόσο της ουσίας, όσο και το Ακυρωτικό. Η νομολογιακή αυτή στάση συνοψίζεται, βασικά, στον έλεγχο, που ασκεί το δικαστήριο, στην εγκυρότητα του αποδεικτικού επίδοσης, χωρίς, όμως, να εκτείνεται σε έλεγχο της ακρίβειας ή της βασιμότητας των

γεγονότων, που βεβαιώνονται (ότι, π.χ., το όργανο της επίδοσης, καίτοι αναζήτησε το συγκεκριμένο πρόσωπο στη διεύθυνση διαμονής του, βεβαιώθηκε ότι τυγχάνει άγνωστος ή ότι έχει μετοικήσει σε άγνωστη νέα διεύθυνση, με αποτέλεσμα να θεωρείται και να κλητεύεται, ως πρόσωπο «άγνωστης διαμονής»). Η απόφαση «Elyasin κατά Ελλάδος» καταδίκασε τη χώρα μας γι' αυτήν ακριβώς την πρακτική των δικαστηρίων της ουσίας, διότι θεώρησε ότι το δικαστήριο, που έκρινε την (εκπρόθεσμη) έφεση του κατηγορουμένου, όφειλε να ελέγξει και να προβληματιστεί επί της ακρίβειας του γεγονότος, που είχε βεβαιώσει ο δικαστικός επιμελητής (ότι αναζήτησε και δεν ανήυρε τον προς τον η επίδοση στη διεύθυνση κατοικίας του), απ' τη στιγμή, μάλιστα, που ο εκκαλών προσκόμιζε στοιχεία (έγγραφα και μάρτυρες), που αποδείκνυαν ότι ουδέποτε, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, είχε μετοικήσει ή μεταβάλει τον τόπο διαμονής του. Επιπλέον, στην απόφαση «Porovitsi κατά Ελλάδος», το ΕΔΔΑ προχώρησε κ' ένα βήμα παραπέρα, καθώς έκρινε ότι ανυπαίτια και συγγνωστά ο κατηγορούμενος δεν επιμελείται να δηλώσει στην αρμόδια Εισαγγελία τυχόν μεταβολή του τόπου διαμονής του, αφής δε γνωρίζει και δε δύναται να γνωρίζει την ύπαρξη κάποιας σε βάρος του ποινικής εκκρεμότητας. Η παραδοχή αυτή έρχεται σε αντίθεση με την ακολουθούμενη νομολογιακή πρακτική, κατά την οποία ως τόπος «γνωστής διαμονής» νοείται ο «γνωστός στην Εισαγγελία» τόπος διαμονής, ασχέτως εάν ο εμπλεκόμενος είχε δηλώσει σε άλλες κρατικές αρχές ή ακόμη και σε άλλες Εισαγγελίες την πραγματική ή υπαρκτή διαμονή του. Αμφότερες οι ως άνω πρακτικές, που είχαν αποτυπωθεί στα σκεπτικά των αποφάσεων των ελληνικών δικαστηρίων, που ελέγχθηκαν από το ΕΔΔΑ, κρίθηκαν ως ασύμβατες με τις απαιτήσεις του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ήτοι ως παραβιάζουσες το δικαίωμα του κατηγορουμένου να έχει ή να αποκτήσει πρόσβαση σ' ένα πλήρους δικαιοδοσίας δικαστήριο, που θα τον δικάσει, αφού τον ακούσει κ' αφού εξετάσει την υπερασπιστική του γραμμή και τα επιχειρήματά του.

Ύστερα από την καταδίκη της χώρας μας, δυνάμει των ανωτέρω αποφάσεων του ΕΔΔΑ, όπως ήταν επόμενο, οι έως τότε κρατούσες απόψεις της εθνικής νομολογίας άρχισαν πλέον να κλονίζονται. Αυτό δε, αποτυπώθηκε, μετ' ολίγο, και στις αποφάσεις του Ακυρωτικού μας. Σε πρώτη φάση, η υπ' αρ. 455/2013 απόφαση του Ζ' Τμήματος του Αρείου Πάγου αναγνώρισε ομόφωνα ότι το ζήτημα «... είναι εξαιρετικής σημασίας και παρουσιάζει γενικότερο ενδιαφέρον ... ενόψει της μέχρι τώρα κρατούσας νομολογίας των ελληνικών δικαστηρίων και της αντίθετης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», παραπέμποντας το στην κρίση της

Ολομέλειας. Η δε Ολομέλεια του Αρείου Πάγου επιλήφθηκε του ζητήματος με την υπ' αρ. ΟΛΑΠ 2/2014 απόφασή της.

2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΑ «ELYASIN ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΤΗΣ 28-5-2009

Ο προσφεύγων, Σύρος υπήκοος κ. Elyasin συνελήφθη, στις 20-2-2000, στον τόπο εργασίας του (εστιατόριο τύπου «φαστ-φουντ», επί της οδού Φαβιέρου 3, Αθήνα), για κλοπή και δωροδοκία δημοσίου υπαλλήλου. Τα έγγραφα σχετικά με τη σύλληψη ανέφεραν ότι ο προσφεύγων είχε δηλώσει, ως τόπο κατοικίας του, την οδό Ρόδου 5, Αθήνα. Εν συνεχεία, ο προσφεύγων παραπέμφθηκε σε δίκη, χωρίς, όμως, κατά τους ισχυρισμούς του, να του επιδοθεί ή να λάβει σχετική κλήση. Στις 13-11-2002, ο προσφεύγων δικάστηκε ερήμην από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών, που δέχθηκε, αφού ήλεγξε το αποδεικτικό επίδοσης της κλήτευσης, ότι ο κατηγορούμενος είχε κλητευθεί νομότυπα για τη συγκεκριμένη δικάσιμο. Έτσι, δίκασε ερήμην τον κατηγορούμενο «σαν να ήταν παρών», τον έκρινε ένοχο και τον καταδίκασε σε ποινή φυλάκισης δύο (2) ετών, μετατραπείσα σε χρηματική ποινή. Στις 18-6-2004, ο δικαστικός επιμελητής μετέβη στην οδό Ρόδου 5, που είχε δηλώσει ο προσφεύγων, ως τόπο διαμονής του, για να του επιδώσει την καταδικαστική απόφαση, αλλά δεν τον ανηύρε. Στις 21-6-2004, ο ίδιος δικαστικός επιμελητής μετέβη, εκ νέου, στην ανωτέρω διεύθυνση αλλά δεν ανηύρε, ούτε τον προσφεύγοντα, ούτε κάποιο από τα πρόσωπα, που αναφέρονται στο άρθρο 156 παρ. 1 ΚΠΔ, στα οποία θα μπορούσε να επιδώσει την απόφαση. Θεωρώντας ότι ο προσφεύγων ήταν πρόσωπο «αγνώστου διαμονής», ο δικαστικός επιμελητής επέδωσε την απόφαση στο αρμόδιο δημαρχείο, σύμφωνα με το άρθρο 156 παρ. 2 ΚΠΔ. Στις 19-8-2005, ο προσφεύγων άσκησε έφεση κατά της καταδικαστικής απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, υποστηρίζοντας ότι η έφεσή του είχε ασκηθεί εντός της νόμιμης προθεσμίας, διότι η καταδικαστική απόφαση κακώς του είχε επιδοθεί ως αγνώστου διαμονής, καθώς ήταν γνωστής, αφού δεν είχε πάψει ποτέ να διαμένει στην οδό Ρόδου 5. Κατά την ενώπιον του Εφετείου διαδικασία προσκόμισε έγγραφα (μισθωτήριο της κατοικίας του κ.ά.) κ' εξέτασε μάρτυρα, που επιβεβαίωναν τον ισχυρισμό του, ότι, δηλαδή, ουδέποτε είχε πάψει να διαμένει στην εν λόγω διεύθυνση. Ωστόσο, στις 10-10-2005, το Εφετείο Αθηνών απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη (εκπροθέσμως ασκηθείσα), με το σκεπτικό ότι δεν προέκυψε, ούτε ο εκκαλών επικαλέστηκε κάποιο λόγο, που να αιτιολογεί την εκπρόθεσμη άσκηση του

εν λόγω ένδικου μέσου και ότι από το φάκελο δεν προέκυπτε καμία περίπτωση, που να αιτιολογεί την εκπρόθεσμη άσκηση της έφεσης. Έτσι, το δικαστήριο δέχθηκε ότι δεν πείστηκε πως λόγοι ανωτέρας βίας εμπόδισαν τον κατηγορούμενο να ασκήσει έφεση πριν την εκπνοή της νόμιμης προθεσμίας. Εν συνεχεία, ο προσφεύγων άσκησε αίτηση αναίρεσης, την οποία, στις 27-6-2006, απέρριψε ο Άρειος Πάγος, εκτιμώντας ότι το εφετείο είχε αιτιολογήσει επαρκώς την απόφασή του.

Ακολούθως, ο προσφεύγων κατέφυγε στο ΕΣΔΑ, παραπονούμενος, μεταξύ άλλων, για παραβίαση του δικαιώματος του πρόσβασης σε δικαστήριο, διότι, όπως υποστήριξε, λόγω των ανωμαλιών που μεσολάβησαν κατά την κοινοποίηση της σε βάρος του καταδικαστικής απόφασης, δεν μπόρεσε να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες, που του είχαν αποδοθεί.

Το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε τις κλασσικές και επανειλημμένες διαπιστώσεις του για τη φύση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, κατέληξε ότι οι όποιοι περιορισμοί τίθενται σ' αυτό, βάσει ρυθμίσεων της εθνικής νομοθεσίας «... δε θα μπορούσαν να περιορίσουν την ανοικτή πρόσβαση ενός διοικούμενου κατά τρόπο ή σε βαθμό ώστε το δικαίωμα του σε δικαστήριο να θιγεί στην ίδια την ουσία του» και ότι «δε συμβιβάζονται με το άρθρο 6 παρ. 1, παρά μόνον αν τείνουν προς θεμιτό σκοπό και αν υφίσταται εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού». Περαιτέρω, το Δικαστήριο αφού υπογράμμισε την ιδιαίτερη σημασία, που αποδίδει στην κατ' αντιμωλία¹³⁷ διεξαγωγή της δίκης, δέχθηκε ότι «μία διαδικασία που διεξάγεται απουσία του κατηγορουμένου δεν είναι αφ' εαυτής συμβατή προς το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, αν μπορεί να επιτύχει μεταγενέστερα το να αποφανθεί εκ νέου ένα δικαστήριο, αφού θα τον έχει εξετάσει, επί του βασίμου των ισχυρισμών όσον αφορά τόσο τα πραγματικά περιστατικά, όσο και το νομικό μέρος ...». Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ σημείωσε, αφενός έλλειψη της δέουσας ταχύτητας στις ενέργειες των οργάνων της επίδοσης κ' αφετέρου την παράλειψή τους να αναζητήσουν τον κατηγορούμενο, όχι μόνο στη διεύθυνση κατοικίας του, αλλά και σ' αυτήν του τόπου εργασίας του, όπως άλλωστε όφειλαν να πράξουν, κατά τη ρητή πρόβλεψη του σχετικού άρθρου του ΚΠΔ. Εν συνεχεία, δέχθηκε ότι «... το εφετείο επέδειξε βέβαιη αυστηρότητα κηρύσσοντας εκπρόθεσμη την έφεση του προσφεύγοντος», παρότι ο τελευταίος «... είχε προσκομίσει

¹³⁷ Διότι «η εμφάνιση ενός κατηγορουμένου στο ακροατήριο αποκτά τεράστια σημασία λόγω τόσο του δικαιώματος αυτού να ακουστεί όσο και της ανάγκης ελέγχου της ακρίβειας των ισχυρισμών του και αντιπαράθεσης τους προς τα λεγόμενα του θύματος, του οποίου πρέπει να προστατευθούν τα συμφέροντα, καθώς και προς τα λεγόμενα των μαρτύρων»

έγγραφα προς στήριξη των ισχυρισμών του και είχε ζητήσει την ακρόαση ενός μάρτυρα προκειμένου να αποδείξει ότι κατοικούσε στη διεύθυνση που είχε δηλώσει ενώπιον των αρχών». «Ωστόσο, το εφετείο περιορίστηκε να απορρίψει την αίτηση του προσφεύγοντος βασιζόμενο μόνο στο πρακτικό της επίδοσης και σε όσα είχαν γραφεί σε αυτό χωρίς να αναρωτηθεί περί της ακρίβειας και εγκυρότητας τους Η προσέγγιση αυτή μοιάζει αρκετά αυστηρή κυρίως στο μέτρο που ο προσφεύγων, ο οποίος καταδικάστηκε ερήμην σε πρώτο βαθμό, δεν είχε, σε κανένα στάδιο της διαδικασίας, την ευκαιρία να προβάλει επιχειρήματα για την υπεράσπιση του. Προκύπτει ότι η εφαρμογή του καθεστώτος της επίδοσης σε άτομα “αγνώστου διαμονής” στην προκειμένη περίπτωση και η αυστηρότητα με την οποία το εφετείο απέρριψε την έφεση του προσφεύγοντος θέτουν κάποιο πρόβλημα υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της Σύμβασης». Με τις σκέψεις αυτές, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι εν προκειμένω υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος για πρόσβαση σε δικαστήριο και καταδίκασε τη χώρα μας, για παράβαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

3) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «ΡΟΡΟΝΙΤΣΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» ΤΗΣ 14-1-2010

Σε βάρος της προσφεύγουσας κας Ρορονίτσι, στις 26-2-2002, υποβλήθηκε μήνυση από έναν αιγύπτιο υπήκοο, όπου την κατηγορούσε ότι είχε κλέψει από την οικία του, στην Αθήνα, χρήματα και κοσμήματα αξίας. Επί τη βάση της μήνυσης αυτής, ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βάρος της προσφεύγουσας για το αδίκημα της κλοπής και παραπέμφθηκε για να δικαστεί ενώπιον του αρμόδιου Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών. Κατά τη συζήτηση της υπόθεσης, τόσο η κατηγορουμένη όσο και ο μηνυτής ήταν απόντες, καθώς δεν είχαν ανευρεθεί στις διευθύνσεις, όπου τα όργανα της επίδοσης τους είχαν αναζητήσει κ' έτσι θεωρήθηκαν πρόσωπα «αγνώστου διαμονής», με αποτέλεσμα οι σχετικές κλήσεις να επιδοθούν στο δημαρχείο Αθηνών, σύμφωνα με το άρθρο 156 ΚΠΔ. Στις 17-2-2006, το δικαστήριο εκδίκασε την υπόθεση ερήμην της κατηγορουμένης, η οποία είχε, όπως διαπίστωσε, κλητευθεί κανονικά να εμφανιστεί ενώπιον του. Καθώς ο μηνυτής ήταν ομοίως απών, το δικαστήριο ανέγνωσε τη μήνυσή του κ' αφού περάτωσε την αποδεικτική διαδικασία, έκρινε ότι η ενοχή της προσφεύγουσας είχε αποδειχθεί, την έκρινε ένοχη για κλοπή και της επέβαλε ποινή φυλάκισης έξι (6) μηνών μετατραπέισα σε χρηματική ποινή. Η καταδικαστική απόφαση επιδόθηκε, στις 15-6-2007, στο δημαρχείο Αθηνών, διότι οι αρχές συνέχιζαν να θεωρούν την προσφεύγουσα ως

πρόσωπο «αγνώστου διαμονής». Έχοντας, εν τω μεταξύ, εγκατασταθεί στην Αθήνα, η προσφεύγουσα υποστήριξε πως έλαβε, το πρώτον, γνώση της καταδίκης της στις 20-7-2007, κατά τη διαδικασία ανανέωσης της άδειας παραμονής και εργασίας της στην Ελλάδα. Τα δύο αυτά έγγραφα ανέφεραν ότι η προσφεύγουσα κατοικούσε στην οδό Ιφικράτους 26, στην Αθήνα. Η προσφεύγουσα υποστήριξε πως, όταν κατέθεσε τα δικαιολογητικά της για τις άδειες παραμονής και εργασίας, κατοικούσε σε αυτή τη διεύθυνση και ότι, στη συνέχεια, μετακόμισε στην οδό Χίου 13, στην Καισαριανή. Στις 23-7-2007, κ' ενώ οι προθεσμίες για την άσκηση των τακτικών ενδίκων μέσων είχαν παρέλθει, η προσφεύγουσα κατέθεσε ενώπιον του Πλημμελειοδικείου Αθηνών αίτηση ακύρωσης της απόφασης, κατ' αρ. 430 ΚΠΔ, υποστηρίζοντας ότι η κοινοποίηση που της είχε γίνει ως ατόμου αγνώστου διαμονής ήταν άκυρη, διότι, κατά τον χρόνο της επίδοσης, διέμενε σε γνωστή διεύθυνση, ήτοι στην οδό Χίου 13, Καισαριανή, σύμφωνα με μισθωτήριο τριών ετών που είχε υπογραφεί στις 25-11-2004. Αυθημερόν, το δικαστήριο απέρριψε την αίτησή της, για τον λόγο ότι *«κατά το χρόνο της επίδοσης, η Εισαγγελία Αθηνών δε γνώριζε τη διεύθυνση της κατηγορουμένης»*. Εναντίον της απόφασης αυτής, η προσφεύγουσα δεν είχε, κατά νόμο, την ευχέρεια να στραφεί με κάποιο ένδικο βοήθημα.

Η προσφεύγουσα κατέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, παραπονούμενη, μεταξύ άλλων, ότι η καταχρηστική χρήση της διαδικασίας επίδοσης σε πρόσωπο «αγνώστου διαμονής», η οποία οδήγησε στην ερήμην καταδίκη της καθώς και η αυθαίρετη απόρριψη της αίτησής της για την ακύρωση αυτής της καταδίκης, την αποστέρησαν από το δικαίωμα πρόσβασής της σε δικαστήριο πλήρους δικαιοδοσίας, το οποίο θα συνεδρίαζε παρουσία της.

Το Δικαστήριο σημείωσε, πως η αιτιολογία απόρριψης της αίτησης ακύρωσης της (ερήμην της εκδοθείσας) απόφασης, που άσκησε, κατ' αρ. 430 ΚΠΔ, για μόνο το λόγο ότι *«κατά το χρόνο της επίδοσης, η Εισαγγελία Αθηνών δε γνώριζε τη διεύθυνση της κατηγορουμένης»*, κρίνεται ότι *«δε στηρίζεται σε κανένα αντικειμενικό στοιχείο, πολύ περισσότερο αφού από τον φάκελο δεν προκύπτει καμία προσπάθεια των αρχών να εντοπίσουν την προσφεύγουσα»*. Το Δικαστήριο υπενθύμισε *«... ότι η προσφεύγουσα θεωρήθηκε αμέσως άτομο αγνώστου διαμονής και ότι η εισαγγελία δεν προσπάθησε καν να της επιδώσει το κλητήριο θέσπισμα στη διεύθυνση που αναγραφόταν στις άδειες παραμονής και εργασίας της ...»*. Στην ακολουθία των σκέψεών του το Δικαστήριο «δεν αντιλαμβάνεται ... για ποιο λόγο οι πολίτες, όταν δεν έχουν καμία γνώση των σε βάρος τους κατηγοριών, υποχρεούνται να ενημερώνουν από

μόνοι τους την εισαγγελία για κάθε αλλαγή διεύθυνσης». Επιπλέον, εκτιμήθηκε ότι και το δικαστήριο, που εξέτασε την αίτηση του αρ. 430 ΚΠΔ «... δε θεράπευσε την επικαλούμενη παραβίαση, στερώντας έτσι οριστικά από την προσφεύγουσα τη δυνατότητα να είναι παρούσα και να υπερασπιστεί τον εαυτό της σε μία νέα δίκη» και ότι «η κατάσταση αυτή δε συμβαδίζει με την επιμέλεια που τα συμβαλλόμενα Κράτη οφείλουν να επιδεικνύουν για να διασφαλίζουν την πραγματική και όχι θεωρητική ή απατηλή απόλαυση των δικαιωμάτων που εγγυάται το άρθρο 6 ...». Και καταλήγει ότι «... ακόμα κι αν το εθνικό δίκαιο πρόσφερε στην προσφεύγουσα ένα μέσο για να επιτύχει τη διεξαγωγή μίας νέας δίκης, η αναιτιολόγητη άρνηση του πλημμελειοδικείου να κηρύξει άκυρη την καταδικαστική απόφαση φαίνεται προδήλως δυσανάλογη προς την εξέχουσα θέση που το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατέχει σε μία δημοκρατική κοινωνία με την έννοια της Σύμβασης». Εν κατακλείδι, το ΕΔΔΑ συμπέρανε ότι «τα εθνικά δικαστήρια δε διασφάλισαν για την προσφεύγουσα όλες τις εγγυήσεις ως προς τις απαιτήσεις της δίκαιης δίκης και του σεβασμού των δικαιωμάτων υπεράσπισης» και ότι, ως εκ τούτου υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 3 της ΕΣΔΑ.

4) Η ΥΠ' ΑΡ. 2/2014 ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Η απόφαση ΟΛΑΠ 2/2014 αποφάνθηκε επί των εξής πραγματικών περιστατικών: Ο αναιρεσείων καταδικάστηκε, με την υπ' αρ. 51959/2001 απόφαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, για το αδίκημα της μη έγκαιρης καταβολής εργοδοτικών και εργατικών εισφορών στο ΙΚΑ (παρ. αρ. 1 παρ. 1,2 του ΑΝ 86/1967), σε συνολική ποινή φυλακίσεως σαράντα οκτώ (48) μηνών, μετατραπέισα σε χρηματική, και χρηματική ποινή ενός εκατομμυρίου διακοσίων πενήντα χιλιάδων (1.250.000) δρχ. Στις 28-5-2008 συνελήφθη, σε εκτέλεση της απόφασης αυτής και στις 6-6-2008 άσκησε (εκπρόθεσμη) έφεση, η οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, δυνάμει της αναιρεσιβαλλόμενης υπ' αρ. 42137/2011 απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, λόγω (αδικαιολόγητης) εκπρόθεσμης ασκήσεώς της. Στην έφεσή του αυτή ο κατηγορούμενος, προκειμένου να δικαιολογήσει το εκπρόθεσμο της ασκήσεώς της, είχε προβάλει ότι «... ουδέποτε έλαβε γνώση αυτής, ως τις 28.5.2008 οπότε και συνελήφθη, καθώς αναζητήθηκε στην οδό ..., από όπου είχε μετοικήσει, με αποτέλεσμα η απόφαση που προσβάλλεται να του έχει επιδοθεί ως αγνώστου διαμονής, μολονότι αυτός είχε μόνιμη διαμονή στην οδό ...

στην ..., η οποία ήταν γνωστή στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Αθηνών, καθώς προκύπτει και από άλλα κλητήρια θεσπίσματα που του επιδόθηκαν το ίδιο διάστημα». Με άλλα λόγια, ο αναιρεσείων είχε προβάλει, με την έφεσή του, ακυρότητα της επιδόσεως της εκκαλούμενης αποφάσεως ως «άγνωστης διαμονής». Κατά τη συζήτηση της έφεσής του, ο εκκαλών είχε προτείνει τον ισχυρισμό ότι η επίδοση σ' αυτόν της εκκαλουμένης αποφάσεως ως άγνωστης διαμονής ήταν άκυρη, γιατί, κατά τον κρίσιμο χρόνο της επιδόσεως, είχε γνωστή διαμονή, προς απόδειξη δε του ισχυρισμού του αυτού είχε προσκομίσει διάφορα δημόσια έγγραφα, καθώς και την από 30-11-2001 προανακριτική του κατάθεση (επί άλλης υποθέσεως) ενώπιον της Πταισματοδίκου Πειραιώς, όπου είχε δηλώσει την ως άνω διεύθυνσή του, η οποία αναγράφεται και στην έκθεση εφέσεως και στην οποία του επιδόθηκε το υπ' αρ. 6243/23-11-2002 κλητήριο θέσπισμα της Εισαγγελίας Πλημμελειοδικών Πειραιώς για να παραστεί στο Μονομελές Πλημμελειοδικείο Πειραιώς στις 4-3-2003. Το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών δε δέχθηκε τον ισχυρισμό του και, στη συνέχεια, απέρριψε την έφεσή του ως εκπρόθεσμη, με το σκεπτικό ότι, ως «γνωστής» ή «άγνωστης διαμονής» πρόσωπο, νοείται αυτό, που η διεύθυνσή κατοικίας του, τυγχάνει, αντίστοιχα, γνωστή ή άγνωστη στην αρμόδια Εισαγγελία, ότι η νέα διεύθυνση διαμονής του αναιρεσείοντος είχε γνωστοποιηθεί σε άλλη Εισαγγελία και όχι στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών, η οποία ουδέποτε έλαβε και δε θα μπορούσε να λάβει γνώση αυτής, ενώ, τέλος, το δικαστήριο δέχθηκε ότι η ιδιότητα ενός προσώπου, ως «άγνωστης διαμονής» δεν αίρεται από το γεγονός ότι έχει δηλώσει τη διεύθυνση διαμονής του, είτε σε άλλη δημόσια αρχή, είτε σε άλλη Εισαγγελία¹³⁸.

¹³⁸ «... η υπ' αρ. 51959/2001 ερήμην απόφαση ... επιδόθηκε ως αγνώστου διαμονής ..., διότι ο κατηγορούμενος απουσίαζε από τον τόπο της κατοικίας του σε άγνωστο μέρος για την Εισαγγελία Αθηνών, που είχε παραγγείλει την επίδοσή της, μετά την άκαρπη αναζήτηση των αναφερόμενων στη διάταξη του άρθρου 156 παρ. 1 εδ. α' προσώπων. ... Προβάλλει ... ακυρότητα της επιδόσεως, ως αγνώστου διαμονής ενόψει του ότι κατά τον χρόνο επίδοσης της εκκαλούμενης ήταν γνωστής τοιαύτης. ... Ο ανωτέρω ισχυρισμός είναι απορριπτέος ως ουσιαστικά αβάσιμος, καθότι ... ανεξαρτήτως του ότι αποδείχθηκε ότι ο κατηγορούμενος κατά την επίδοση της εκκαλούμενης αποφάσεως δεν διατηρούσε πλέον κατοικία επί της οδού ..., δεν προέκυψε ότι αυτό ήταν γνωστό στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Αθηνών. Τούτο διότι ο κατηγορούμενος ουδόλως είχε καταστήσει γνωστή στην ανωτέρω Εισαγγελική Αρχή, που είχε παραγγείλει την επίδοση της εκκαλούμενης αποφάσεως στην κατά τα άνω διεύθυνση της κατοικίας του επί της οδού ..., ούτε αποδείχθηκε ότι η διεύθυνση αυτή είχε περιέλθει, κατά κάποιο άλλο τρόπο σε γνώση της εισαγγελικής αρχής, που παράγγειλε την επίδοση. Βέβαια ο κατηγορούμενος προκειμένου να αποδείξει ότι ήταν γνωστής διαμονής επικαλείται και προσκομίζει κατ' αρχήν έγγραφα συναλλαγών του με διάφορες δημόσιες αρχές ..., πλην όμως, ... ως άγνωστης διαμονής θεωρείται εκείνος που απουσιάζει από τον τόπο της κατοικίας του και η διαμονή του είναι άγνωστη για τη δικαστική αρχή που έχει εκδώσει το προοριζόμενο για την επίδοση έγγραφο ή έχει παραγγείλει την επίδοσή του, έστω και αν αυτή είναι γνωστή σε τρίτους. Ομοίως, η από τον εκκαλούντα προσκομιδή του με αρ. 6243/23.11.2002 κλητηρίου θεσπίσματος του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Πειραιά καθώς και

Η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου αναίρεσε την ανωτέρω απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, καθώς δέχθηκε ότι δεν περιείχε ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Στο σκεπτικό της η απόφαση δέχεται ότι «... στην περίπτωση που δεν έχει ενεργηθεί προανάκριση ή ο κατηγορούμενος δεν εμφανίστηκε κατ' αυτήν και δεν έχει δηλώσει διεύθυνση κατοικίας, κατά το άρθρο 273 του ΚΠΔ, δεν μπορεί άνευ ετέρου να θεωρείται ως άγνωστης διαμονής, από μόνο το γεγονός ότι αναζητήθηκε στην αναγραφόμενη στην έγκληση ή τη μήνυση διεύθυνση κατοικίας, από την οποία και απουσίαζε, διότι, διαφορετικά, ενδέχεται η γνωστοποιηθείσα από το μηνυτή διεύθυνση της κατοικίας του κατηγορουμένου να είναι εσφαλμένη, με συνέπεια ο τελευταίος να αγνοεί τη σε βάρος του ποινική διαδικασία, η οποία έτσι διεξάγεται ερήμην του, κατά παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης που θεσπίζει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ Τα παραπάνω ισχύουν και όταν δεν έχει ενεργηθεί προανάκριση ή ο κατηγορούμενος δεν εμφανίστηκε κατ' αυτήν, και, σε περίπτωση μεταβολής της κατοικίας του, αυτός δεν δήλωσε στην Εισαγγελική Αρχή που έχει εκδώσει το προς επίδοση έγγραφο τη νέα διεύθυνση της κατοικίας του. Δηλαδή και στην τελευταία περίπτωση ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως άγνωστης διαμονής από μόνο το γεγονός ότι αναζητήθηκε στην αναγραφόμενη στην έγκληση ή τη μήνυση διεύθυνση κατοικίας, από την οποία και απουσίαζε. Συνακόλουθα, ... το Εφετείο έχει την υποχρέωση να ερευνήσει κατ' ουσία τον εν λόγω ισχυρισμό, αξιολογώντας και συνεκτιμώντας όλα τα προσκομιζόμενα από τον κατηγορούμενο στοιχεία (έγγραφα, καταθέσεις μαρτύρων κ.λπ.) από τα οποία προκύπτει η κατά τον κρίσιμο χρόνο διεύθυνση του κατηγορουμένου και να μη βασισθεί μόνο στο αποδεικτικό επιδόσεως της απόφασης. Η θέση αυτή συμπορεύεται και προς τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ), το οποίο με τις από 14.1.2010 και 28.5.2009 αποφάσεις του, στις υποθέσεις *Popovitsi κατά Ελλάδα* και *Elyasin κατά Ελλάδα*, αντίστοιχα, αποφάνθηκε ότι, εφόσον το Εφετείο, που απέρριψε την έφεση του κατηγορουμένου, ως εκπρόθεσμη, βασίστηκε μόνο στο αποδεικτικό επιδόσεως της

της από 30.11.2001 αίτησής του προς την Πταισματοδίκη Πειραιά δεν αναιρεί το γεγονός ότι αυτός θεωρείται ως άγνωστης διαμονής, εφόσον, ... δεν αρκεί, προκειμένου να θεωρηθεί γνωστής διαμονής, η κατοικία του να είναι γνωστή σε άλλη Εισαγγελική Αρχή, όπως εν προκειμένω είναι η Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Πειραιά, ή σε άλλη Αστυνομική Αρχή. Γνωστής διαμονής θα ήταν ο κατηγορούμενος και η επίδοση θα έπασχε ακυρότητα, μόνον εάν η κατοικία του ήταν γνωστή στην Αρχή που παρήγγειλε την επίδοση της απόφασης, ήτοι στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Αθηνών. ... Σημειωτέον ότι ενόψει του ότι η επίδοση της εκκαλουμένης έγινε πριν από μια επταετία, δεν μπορεί να υιοθετηθεί η άποψη ότι η Εισαγγελία Αθηνών όφειλε να γνωρίζει τη νέα διεύθυνση κατοικίας του εκκαλούντος από άλλες εισαγγελικές ή δημόσιες αρχές της χώρας, αφού δεν υπήρχε τέτοια εξέλιξη της μηχανογράφησης ούτε on-line σύνδεση υπηρεσιών».

εκκαλούμενης απόφασης ως άγνωστης διαμονής, χωρίς να συνεκτιμήσει τα προσκομιζόμενα ενόπιον του στοιχεία από τα οποία προέκυπτε η κατά τον κρίσιμο χρόνο διεύθυνση του κατηγορουμένου, παραβιάζεται η διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, ενόψει μάλιστα του ότι, όταν οι πολίτες δεν έχουν καμία γνώση των σε βάρος τους κατηγοριών, δεν συντρέχει λόγος για τον οποίο πρέπει να ενημερώνουν από μόνοι τους την Εισαγγελία για κάθε αλλαγή της διεύθυνσης κατοικίας τους». Κατ' ακολουθία αυτών, η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας δέχθηκε ότι το δικαστήριο της ουσίας παρέλειψε «να αξιολογήσει, όπως έπρεπε, ... αν από τα αποδεικτικά μέσα και μάλιστα από τα έγγραφα που είχε προσκομίσει ο ίδιος ... προέκυπτε ή όχι ότι αυτός, κατά τον κρίσιμο χρόνο της επιδόσεως της εκκαλούμενης αποφάσεως, είχε γνωστή διαμονή διάφορη από εκείνη, στην οποία αναζητήθηκε και δεν βρέθηκε, αρκεσθέν στην αιτιολογία ότι η Εισαγγελική Αρχή, που είχε παραγγείλει την επίδοση, δεν γνώριζε την επικαλούμενη από αυτόν ως γνωστή κατοικία του, ..., επειδή ο ίδιος δεν την είχε γνωστοποιήσει». Η αιτιολογία αυτή, όμως, κρίνεται ως ελλιπής, καθώς «... σ' αυτήν, δεν υπάρχει παραδοχή ότι ο κατηγορούμενος γνώριζε ότι έχει ασκηθεί σε βάρος του ποινική δίωξη, ή ότι έχει εκδοθεί σε βάρος του καταδικαστική απόφαση, ώστε να έχει υποχρέωση να προβεί σε γνωστοποίηση της διεύθυνσης της κατοικίας του στην ανωτέρω Εισαγγελική Αρχή». Ωστόσο, η απόφαση της Ολομέλειας καταλήγει δεχόμενη, έμμεσα, ότι ο αναιρεσείων-κατηγορούμενος είχε λάβει γνώση της εναντίον του κατηγορίας, εξαιτίας της παρουσίας του κατά τις (προηγούμενες) δικασίμους 23-2-1999, 18-2-2000, 16-5-2000 και 1-11-2000, οπότε αναβλήθηκε η υπόθεσή του, πλην όμως η παραδοχή αυτή δεν περιελήφθη από το δικαστήριο της ουσίας στην αιτιολογία του κ' έτσι, δεν ήταν δυνατή η συμπλήρωση του σκεπτικού της απόφασης από τον Άρειο Πάγο. Με τις σκέψεις αυτές, κατά την πλειοψηφούσα άποψη, που επικράτησε, κρίθηκε ότι το δικαστήριο της ουσίας (Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών) υπερέβη αρνητικά την εξουσία του και προκάλεσε απόλυτη ακυρότητα στο ακροατήριο, συνιστάμενη στη στέρηση από τον αναιρεσείοντα-κατηγορούμενο του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη, που του παρέχεται από το υπερνομοθετικής ισχύος (άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος) άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, καθώς με την απόφασή του δέχθηκε ως παραδεκτή την επίδοση στον κατηγορούμενο της εκκαλουμένης αποφάσεως ως «άγνωστης διαμονής» και, μετά ταύτα, απέρριψε την ασκηθείσα έφεση, ως εκπρόθεσμη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει, ωστόσο και η μειοψηφία τεσσάρων (4) μελών του δικαστηρίου, η οποία έκρινε ότι έπρεπε να απορριφθεί η αίτηση αναίρεσης, διότι η

προσβαλλόμενη απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών ήταν επαρκώς αιτιολογημένη. Η κύρια βάση της άποψης της μειοψηφίας στηρίχθηκε στην παραδοχή, που έκανε και η πλειοψηφούσα άποψη, ότι δηλαδή, ο αναιρεσείων είχε λάβει γνώση της εναντίον του κατηγορίας, όπως αυτό αποδεικνύεται, ιδίως, από την αυτοπρόσωπη παρουσία του στο ακροατήριο, σε τέσσερις (4) προηγούμενες δικασίμους (23-2-1999, 18-2-2000, 16-5-2000 και 1-11-2000), κατά τις οποίες αναβλήθηκε η εκδίκαση της υπόθεσης, για λόγους αναγόμενους στο πρόσωπο του συγκεκριμένου κατηγορουμένου ή συγκατηγορουμένων του. Η μειοψηφία επισημαίνει ιδιαίτερα το γεγονός, ότι ο αναιρεσείων είτε ήταν παρών, είτε εκπροσωπήθηκε από πληρεξούσιο δικηγόρο και στις τέσσερις (4) προηγούμενες δικασίμους, μολονότι κλητεύτηκε (για όλες) ως πρόσωπο άγνωστης διαμονής. Επομένως, εκ της παρουσίας του στο δικαστήριο, κατά τις προηγούμενες δικασίμους, εύλογα εξάγεται το συμπέρασμα ότι αναμφίβολα είχε λάβει γνώση της εναντίον του κατηγορίας και της συναφούς δικαστικής του εκκρεμότητας. Ως εκ τούτου, είχε την υποχρέωση να δηλώσει στην Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Αθηνών κάθε επιγενόμενη μεταβολή του τόπου διαμονής του. Κατά συνέπεια, η μειοψηφία δέχθηκε ότι «... η δικονομική βλάβη που υπέστη οφείλεται σε δικές του παραλείψεις και όχι της Εισαγγελίας ή του Δικαστηρίου, δεν μπορεί να προταθεί από τον ίδιο (άρθρο 173 παρ. 3 ΚΠΔ), αλλά ούτε και να κηρυχθεί από το Δικαστήριο του Αρείου Πάγου έστω και στο πλαίσιο αυτεπάγγελτης έρευνας». Ως σχόλιο θα μπορούσε να καταγραφεί η διαπίστωση πως η επιχειρηματολογία της μειοψηφίας είναι αρκούντως πειστική. Πράγματι, πώς μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι ο κατηγορούμενος δεν έχει λάβει γνώση της εναντίον του κατηγορίας, όταν αυτός είχε παρασταθεί και στις τέσσερις (4) προηγούμενες δικασίμους, κατά τις οποίες η εκδίκαση της υπόθεσης αναβλήθηκε και μάλιστα, όταν το επικαλείται, το πρώτον, επτά (7) έτη μετά την πρώτη καταδίκη κ' αφού έως τότε δεν έχει προβεί σε καμία ενέργεια ενδιαφέροντος ή έστω αναζήτησης της πορείας της υπόθεσής του; Η διαπίστωση αυτή, η οποία είναι τόσο κομβική, ώστε να παραλλάσσει εντελώς τα δεδομένα και την τελική απάντηση του δικαστηρίου, ασφαλώς, δε διέλαθε της προσοχής της πλειοψηφίας της Ολομέλειας, η οποία ρητώς την κατέγραψε στο σκεπτικό της, με την εξίσου εύστοχη, ωστόσο, παρατήρηση ότι το επιχείρημα αυτό δεν επισημάνθηκε, ούτε περιελήφθη στο σκεπτικό της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Επομένως -δέχθηκε η πλειοψηφία- αφού η σκέψη αυτή δεν περιελήφθη, ούτε καν καθ' υποφορά, στο σκεπτικό της πληττόμενης απόφασης, είναι προφανές ότι δεν συνέβαλε, ως επιχείρημα, στο

σηματισμό της δικανικής πεποίθησης του δικάσαντος δικαστηρίου. Άρα, δεν είναι δυνατό να προστεθεί, ως σκέψη ή ως επιχείρημα, κατά το στάδιο του αναιρετικού ελέγχου της απόφασης από τον Άρειο Πάγο.

5) ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ-ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η απόφαση ΟΛΑΠ 2/2014 υπήρξε κομβικής σημασίας και έταμε, σε μεγάλο βαθμό, τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων επί του ζητήματος. Πράγματι, είναι γεγονός ότι η ΟΛΑΠ 2/2014, σε μεγάλο βαθμό, καθόρισε κ' αποσαφήνισε, με το κύρος μιας απόφασης της Ολομέλειας του Ακυρωτικού μας, τα δεδομένα, αλλά και τα ζητούμενα, που πρέπει να ερευνώνται από τα δικαστήρια της ουσίας, όταν εκδικάζεται ενώπιον τους είτε εκπρόθεσμη έφεση, είτε ένδικο βοήθημα των αρ. 341 ή 430 ΚΠΔ, που έχουν ασκηθεί από κατηγορούμενο, ο οποίος, είτε κλητεύθηκε ως πρόσωπο άγνωστης διαμονής, είτε η επίδοση της πρωτοβάθμιας καταδικαστικής απόφασης έγινε σ' αυτόν, ως πρόσωπο άγνωστης διαμονής. Τα κρίσιμα αυτά προς διερεύνηση μεγέθη αφορούν α) στο εάν τηρήθηκαν με ακρίβεια από τα όργανα της επίδοσης οι διατάξεις του ΚΠΔ, σχετικά με τους όρους και τις τυπικές προϋποθέσεις της επίδοσης, τα πρόσωπα, στα οποία έγινε ή έπρεπε ή μπορούσε να είχε γίνει η επίδοση, καθώς και για τις τυχόν (περισσότερες της μιας) γνωστές στην Εισαγγελία διευθύνσεις, όπου έπρεπε να είχε αναζητηθεί ο κατηγορούμενος, β) (σε περίπτωση εναντίωσης του κατηγορουμένου στην βεβαίωση του οργάνου της επίδοσης) στο εάν ο κατηγορούμενος, πράγματι, δε διέμενε, κατά τον κρίσιμο χρόνο, στη συγκεκριμένη διεύθυνση διαμονής, όπου βεβαιώθηκε από το όργανο της επίδοσης ότι δεν ανευρέθηκε ή ότι τυγχάνει άγνωστος και γ) στο εάν ο κατηγορούμενος έλαβε γνώση, καθ' οιονδήποτε τρόπο, της συγκεκριμένης εναντίον του εκκρεμούσας ποινικής κατηγορίας, κ' ακόμη εάν μπορούσε ή όφειλε να έχει ή να αποκτήσει τέτοια γνώση. Είναι αναμφίβολο, πως πρόδρομοι της ΟΛΑΠ 2/2014 υπήρξαν οι δύο (2) καταδικαστικές για τη χώρα μας αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Elyasin κατά Ελλάδος» και «Poronitsi κατά Ελλάδος», διότι έφεραν, για πρώτη φορά, αντιμέτωπη την ελληνική νομολογία, στο θέμα της κλήτευσης των «άγνωστης διαμονής» προσώπων, με τις απαιτήσεις, που θέτει το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, για την ύπαρξη μια δίκαιης δίκης. Οι δε εξελίξεις, σε επίπεδο εθνικής νομολογίας, ύστερα από την έκδοση της ΟΛΑΠ 2/2014 υπήρξαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες κ' ενθαρρυντικές: Είναι γεγονός, πως κατά το χρονικό διάστημα, που μεσολάβησε από την έκδοση των δύο (2) προπαρατεθεισών

καταδικαστικών για τη χώρα μας αποφάσεων του ΕΔΔΑ έως την έκδοση της ΟΛΑΠ 2/2014, υπήρξε ταλάντευση κ' -εν πολλοίς- αμηχανία του Ακυρωτικού μας. Παρόλα αυτά, κατά τα έτη 2013 και 2014, η πλειοψηφία της σχετικής νομολογίας του Αρείου Πάγου¹³⁹ έτεινε, μάλλον, στην απόρριψη αιτήσεων αναίρεσεως, που είχαν ως αντικείμενο την απόρριψη από τα δικαστήρια της ουσίας εκπρόθεσμων εφέσεων, που ασκήθηκαν από κατηγορουμένους, που είχαν κλητευθεί ως «άγνωστης διαμονής» πρόσωπα. Το ζήτημα, όμως, και η συζήτηση για τη μεγάλη προβληματική, που κρυβόταν πίσω απ' αυτό, είχε ανοίξει. Ήταν, απλά, θέμα χρόνου να παραπεμφθεί, ως μείζονος σημασίας, στην Ολομέλεια προς επίλυση, όπως και συνέβη, δυνάμει της ΑΠ 455/2013. Προηγήθηκαν ή επακολούθησαν αποφάσεις Τμημάτων του Αρείου Πάγου¹⁴⁰, που υιοθετούσαν την ίδια ή παρεμφερή επιχειρηματολογία και κατέληγαν, κατ' αποτέλεσμα, σε παρόμοια συμπεράσματα, μ' αυτά, που δέχθηκε η Ολομέλεια του Ακυρωτικού μας. Η τάση αυτή φαίνεται ότι αποκρυσταλλώθηκε κατά το έτος 2015¹⁴¹. Ήταν δε, επόμενο κ' αναμενόμενο η μεταβολή αυτή να επηρεάσει σημαντικά και τη νομολογία των δικαστηρίων της ουσίας. Πράγματι, είναι, πλέον, καταγεγραμμένη και σαφής η τάση μεταστροφής των κριτηρίων, υπό τα οποία κρίνονται τα συναφή δικονομικά ζητήματα από τα δικαστήρια της ουσίας, χρησιμοποιώντας, εν πολλοίς -και πάντως, αναμφίβολα, πολύ συχνότερα και πολύ πιο βασανιστικά απ' ό,τι στο παρελθόν- πολλά από τα κριτήρια, που διατύπωσε το ΕΔΔΑ και υιοθέτησε η απόφαση ΟΛΑΠ 2/2014, ήτοι αυτά, που υπαγορεύουν οι απαιτήσεις ενός ορθολογικά δομημένου και άρτια αναγνωρισμένου και απονεμόμενου δικαιώματος πρόσβασης στο αρμόδιο δικαστήριο, ως επιμέρους έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, υπό την έννοια του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Εν κατακλείδι, πρέπει να σημειωθεί πως η άποψη, που υποστηρίχθηκε από το ΕΔΔΑ, φαίνεται ότι πλέον υιοθετείται και από τα ελληνικά δικαστήρια. Ωστόσο, πολλά ακόμη μένουν να ειπωθούν και να διευκρινιστούν από τη νομολογία, όσον αφορά στην εξειδίκευση των κριτηρίων, που έθεσε η νομολογία του ΕΔΔΑ και ιδίως αυτών, που ελέγχουν το εάν ο κατηγορούμενος έλαβε, πράγματι, γνώση της σε βάρος του κατηγορίας ή εάν όφειλε, αυτεπάγγελτα, να μεριμνήσει και να ενημερωθεί γι' αυτήν. Ήτοι, πέρα από το ερώτημα εάν έλαβε πράγματι γνώση της σε βάρος εκκρεμούς

¹³⁹ ΑΠ 621/2015, ΑΠ 367/2013, ΑΠ 402/2013, ΑΠ 405/2013, ΑΠ 433/2013, ΑΠ 556/2013, ΑΠ 557/2013, ΑΠ 564/2013, όλες δημοσιευμένες σε Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ».

¹⁴⁰ ΑΠ 102/2014, ΑΠ 490/2014, ΑΠ 1275/2014, ΑΠ 436/2013, δημοσιευμένες σε Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ».

¹⁴¹ ΑΠ 34/2015, ΑΠ 64/2015, ΑΠ 76/2015, ΑΠ 92/2015, δημοσιευμένες σε Τ.Ν.Π. «ΝΟΜΟΣ», ΑΠ 275/2015 Αρμεν. 2015.852

ποινικής κατηγορίας, το οποίο αντιμετωπίζεται πιο εύκολα, επί τη βάσει πραγματικών περιστατικών, η μελλοντική πραγματικά ενδιαφέρουσα συζήτηση, που, κατά τη γνώμη μας, θα υπάρξει, αφορά στην εξειδικευμένη και κατά περίπτωση ανάλυση του πότε, πώς και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι ο κατηγορούμενος είναι υποχρεωμένος να ενημερώνεται για την ύπαρξη και την πορεία μιας ποινικής υπόθεσης ή εκκρεμούς κατηγορίας σε βάρος του. Με άλλα λόγια, πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις το δικαστήριο μπορεί να του καταλογίσει, ως υπαίτια και ασύγγνωστη παραβίαση ενός δικού του καθήκοντος επιμελείας, την παράλειψή του να ενημερωθεί για την ποινική του εκκρεμότητα και να γνωστοποιήσει ο ίδιος τη διεύθυνση διαμονής του στην αρμόδια Εισαγγελία. Έχουμε τη γνώμη ότι το θέμα, το οποίο, αναπόδραστα, θα ανακύψει, κατά τα προσεχή χρόνια, στις αίθουσες των ελληνικών δικαστηρίων, παρουσιάζει μεγάλο θεωρητικό, αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον. Ως τέτοιο είναι πιθανό να αποτελέσει το επόμενο πραγματικό πεδίο αντιπαράθεσης θέσεων κ' επιχειρημάτων, επί της οποίας, ίσως, κληθεί να γνωματεύσει και το ΕΔΔΑ, τοποθετώντας την επόμενη «ψηφίδα στο μωσαϊκό» των αποφάσεων «Elyasin κατά Ελλάδος» και «Popovitsi κατά Ελλάδος».

ΣΤ) ΜΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΛΟΓΩ ΑΣΑΦΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΠΡΟΘΕΣΜΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

1) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Σημαντική κατηγορία υποθέσεων, που απασχόλησαν τη νομολογία του ΕΔΔΑ άπτονταν της προβληματικής των περί προθεσμιών δικονομικών κανόνων και των εξ αυτών τυχόν παραγόμενων παρεμποδίσεων πρόσβασης του κατηγορούμενου στο δικαστήριο. Ενώ, δηλαδή, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει ρητά ως θεμιτή τη θέσπιση δικονομικών κανόνων, που διέπουν και ρυθμίζουν την άσκηση των προβλεπόμενων, από το εθνικό δίκαιο, ενδίκων μέσων ή βοηθημάτων, ως στοιχείο σύμφυτο με την ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης, είναι, απ' την άλλη, απαραίτητο οι δικονομικοί αυτοί κανόνες να είναι επαρκώς σαφείς και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εξασφαλίζεται ότι δεν προκαλούν ή επαπειλούν σύγχυση ή αμφισβήτηση, ως προς την ερμηνεία τους. Μια τέτοια χαρακτηριστική (και λίαν πρόσφατη) περίπτωση από τη νομολογία του ΕΔΔΑ αποτελεί η απόφαση «Meggi Calla κατά Πορτογαλίας» της 2-2-2016, που σηματοδότησε την καταδίκη της Πορτογαλίας εξ αφορμής μιας υπόθεσης, που άπτεται ζητημάτων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μεγάλη πρακτική εφαρμογή, ακόμη και σε εγχώριο επίπεδο.

2) Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ «MEGGI CALLA ΚΑΤΑ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ» ΤΗΣ 2-2-2016

Τα πραγματικά περιστατικά, εν συντομία, έχουν, ως εξής:

Ο προσφεύγων, πορτογάλος υπήκοος κ. Meggi Calla ήταν και παραμένει έγκλειστος στην πορτογαλική φυλακή της Carregueira à Belas. Καταδικάστηκε, σε πρώτο βαθμό, από δικαστήριο της Λισαβόνας σε ποινή φυλάκισης 15 ετών. Ακολούθως, ο συνήγορός του κ. «R.», που τον υπερασπίστηκε, κατά την εκδίκαση της υπόθεσης σε πρώτο βαθμό, άσκησε έφεση κατά της καταδικαστικής απόφασης. Το Εφετείο της Λισαβόνας, με απόφαση, που εξέδωσε στις 21-9-2010 κ' αφού επανεξέτασε το σύνολο της υπόθεσης, έκρινε, εκ νέου, ένοχο τον κατηγορούμενο, καταδικάζοντάς τον σε ποινή φυλάκισης 14 ετών. Η απόφαση αυτή του Εφετείου επιδόθηκε στο συνήγορο του προσφεύγοντος κ. «R.», στις 24-9-2010. Εκείνος, αν και

προφορικά ισχυρίστηκε ότι διαβίβασε στον προσφεύγοντα την καταδικαστική απόφαση του Εφετείου, εντούτοις δεν προσκόμισε κανένα γραπτό, προς τούτο πειστήριο. Στις 2-11-2010, επιδόθηκε στον προσφεύγοντα διάταξη του δικαστηρίου του Λισαβόνας, που τον ενημέρωνε για τις δυνατότητες, που του παρέχονταν, κατά το στάδιο εκτέλεσης της ποινής του. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι τότε (στις 2-11-2010) έλαβε γνώση, το πρώτον, της καταδικαστικής απόφασης του Εφετείου της Λισαβόνας. Αυθημερόν δε, απηύθυνε σχετική αίτηση, σε συνέχεια της οποίας, στις 9-11-2010 η δευτεροβάθμια καταδικαστική απόφαση επιδόθηκε και στον ίδιο. Στις 14-11-2010, ο προσφεύγων ανακάλεσε την εντολή του προς τον πρώτο συνήγορό του, ενώ, στις 25-11-2010, προσέλαβε έτερο συνήγορο, τον κ. V. Carreto Ribeiro. Έπειτα, στις 29-11-2010, ο προσφεύγων άσκησε, δια του νέου συνηγόρου του, αίτηση αναίρεσης κατά της δευτεροβάθμιας καταδικαστικής απόφασης, όπου, βασικά, ισχυριζόταν ότι ουδέποτε είχε λάβει γνώση αυτής, προ της 9^{ης}-11-2010, διότι ο πρώην συνήγορός του δεν τον είχε ενημερώσει σχετικά. Ισχυρίστηκε, επίσης, ότι βάσει του αρ. 113 παρ. 9 του πορτογαλικού ΚΠΔ, πρέπει να επιδίδεται στον κατηγορούμενο, προσωπικά, κάθε σε βάρος του δικαστική απόφαση κ' έτσι, εν προκειμένω, η προθεσμία προσβολής με αναίρεση της απόφασης του Εφετείου της Λισαβόνας ξεκίνησε όταν η εφετειακή απόφαση επιδόθηκε στον ίδιο (στις 9-11-2010) και όχι νωρίτερα. Άρα, δεν προσέφυγε εκπρόθεσμα ενώπιον του Ακυρωτικού. Ωστόσο, το πορτογαλικό Ακυρωτικό Δικαστήριο, στις 17-2-2011, απέρριψε την αίτηση αναίρεσης του προσφεύγοντος, ως εκπρόθεσμη. Κατόπιν, ο προσφεύγων άσκησε προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, ισχυριζόμενος ότι η ερμηνεία, που δόθηκε από το πορτογαλικό Ακυρωτικό και οδήγησε στην απόρριψη της αίτησης αναίρεσής του, παραγνώρισε και τελικά παραβίασε το δικαίωμα του να αποκτήσει πρόσβαση σ' αυτό, όπως το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ το εγγυάται. Με άλλα λόγια, ο ισχυρισμός του προσφεύγοντος εστίαζε στο ότι η ερμηνευτική εκδοχή, που υιοθέτησε το Ακυρωτικό Δικαστήριο της χώρας του, σχετικά με το χρονικό σημείο, απ' το οποίο άρχιζε η προθεσμία προσβολής της απόφασης του Εφετείου με αίτηση αναίρεσης, τον αποστέρησε, αθέμιτα και κατά παράβαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, από το δικαίωμά του να προσφύγει και να εκθέσει τις απόψεις του ενώπιον του Ακυρωτικού, ζητώντας την αναίρεση της σε βάρος του καταδικαστικής απόφασης.

Το ΕΔΔΑ, από την πλευρά του, καταρχάς παρατήρησε ότι η σχετική διάταξη του εθνικού δικαίου (αρ. 425 παρ. 6 του πορτογαλικού ΚΠΔ) προβλέπει μεν την υποχρέωση επίδοσης των αποφάσεων των ανώτερων δικαστηρίων (ήτοι των

Εφετείων και του Ακυρωτικού) στον προσφεύγοντα, χωρίς, όμως, να εξειδικεύει εάν η επίδοση πρέπει να γίνεται στον ίδιο προσωπικά ή στο συνήγορο υπεράσπισης. Το ΕΔΔΑ, αφού εξέτασε την προγενέστερη σχετική νομολογία των ανώτατων εθνικών δικαστηρίων (Ακυρωτικού και Συνταγματικού Δικαστηρίου), κατέληξε στο συμπέρασμα πως η ερμηνευτική εκδοχή, που είχε προκριθεί από τα ανώτατα εθνικά δικαστήρια, ως ισχύουσα, ήταν εκείνη, που δεχόταν ότι η προθεσμία άρχιζε από την επίδοση στον αντίκλητο του κατηγορουμένου, αρκεί να προκύπτει ότι τηρήθηκε επαρκώς και προσηκόντως το καθήκον επικοινωνίας του τελευταίου με τον εντολέα του. Ήτοι, το ΕΔΔΑ αποσαφήνισε πως η κρατούσα τάση της νομολογίας των ανώτατων δικαστηρίων της χώρας δεχόταν, ότι αρκεί η επίδοση στον συνήγορο για να ξεκινήσει η προθεσμία άσκησης της αναίρεσης, αρκεί ο συνήγορος να υπήρξε αρκούντως επιμελής, ως προς την υποχρέωσή του να γνωστοποιήσει την επίδοση στον κατηγορούμενο. Επιπλέον, τα ανώτατα εθνικά δικαστήρια είχαν δεχθεί, στη νομολογία τους, ότι σε αντίθετη περίπτωση, εάν δηλαδή, για οποιοδήποτε λόγο, ο συνήγορος δεν ενημέρωσε, ως όφειλε, τον εντολέα του, τυχόν περιορισμός δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορούμενου είναι απαράδεκτος, ως αντιβαίνων στο αρ. 32 του πορτογαλικού Συντάγματος. Επομένως, η απάντηση στο κρίσιμο ζήτημα, που αναφύεται στην προκείμενη υπόθεση, αφορά στο εάν ο τότε συνήγορος του προσφεύγοντος τον ενημέρωσε ή όχι για την εφετειακή καταδικαστική απόφαση, που του επιδόθηκε. Στο ερώτημα αυτό, όμως, είναι σαφές ότι υπάρχει διχογνωμία, καθώς ο μεν συνήγορος ισχυρίστηκε ότι (άτυπα) κοινοποίησε αυθημερόν την απόφαση στον εντολέα του, ενώ ο τελευταίος το αρνείται. Το ΕΔΔΑ, εν συνεχεία, επισήμανε, ότι το πορτογαλικό Ακυρωτικό, επ' αυτής της αντιγνωμίας, απέρριψε τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος, ότι ουδέποτε είχε λάβει γνώση της απόφασης, με μόνη αιτιολογία ότι ο τότε συνήγορός του είχε ισχυριστεί το αντίθετο. Έτσι, υποστηρίζει το ΕΔΔΑ, το πορτογαλικό Ακυρωτικό προέκρινε και αποδέχθηκε τη διαβεβαίωση του συνηγόρου έναντι αυτής του εντολέα-κατηγορουμένου, χωρίς να υπάρχει κανένα άλλο συγκεκριμένο και από αποδεικτικό στοιχείο. Επικαλούμενο, εν συνεχεία προγενέστερες αποφάσεις του πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, το ΕΔΔΑ δέχεται πως, εν αμφιβολία, το βάρος της απόδειξης φέρει ο συνήγορος και όχι ο κατηγορούμενος. Εντούτοις, το πορτογαλικό Ακυρωτικό είχε δεχθεί, σε προγενέστερη νομολογία του, ότι ο προσφεύγων είναι εκείνος, που οφείλει να αποδείξει τον ισχυρισμό του, ότι δεν είχε λάβει γνώση για την ύπαρξη της προσβαλλόμενης απόφασης. Η παραδοχή αυτή αποδοκιμάζεται από το ΕΔΔΑ, το

οποίο θεωρεί ότι, κατ' ουσία, ο κατηγορούμενος καλείται να αποδείξει ένα αρνητικό γεγονός, κάτι, που συχνά είναι, εν τοις πράγμασι, εξαιρετικά δύσκολο ή και αδύνατο. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ θεώρησε ότι η ως άνω ερμηνευτική εκδοχή, που υιοθετήθηκε από το Ακυρωτικό Δικαστήριο, όχι μόνο αγνόησε την κρατούσα νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου (στηριζόμενο σε αντίθετες, πλην όμως μεμονωμένες αποφάσεις του), αλλά, επιπλέον, ελέγχεται ως ιδιαίτερα αυστηρή («particulièrement rigoureuse»). Εν κατακλείδι, το ΕΔΔΑ, αφού επανέλαβε ότι η ΕΣΔΑ εγγυάται τα δικαιώματα, που κατοχυρώνει, σε πρακτικό και συγκεκριμένο επίπεδο, κ' όχι απλά θεωρητικά, κατέληξε ότι η ιδιαίτερα συσταλτική ερμηνεία («interprétation particulièrement restrictive») της κρίσιμης διάταξης της εθνικής νομοθεσίας, που υιοθετήθηκε, εν προκειμένω, από το πορτογαλικό Ακυρωτικό, καθώς και η μη τήρηση της οικείας εθνικής νομολογίας επέφεραν αθέμιτα απώλεια του δικαιώματος του προσφεύγοντος να αποκτήσει πρόσβαση στο Ακυρωτικό Δικαστήριο της χώρας του, κ' έτσι παραβιάστηκε το αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

3) ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εν είδει σχολίου, αξίζει να καταγραφεί η παρατήρηση ότι η συγκεκριμένη απόφαση του ΕΔΔΑ, αν εξεταστεί σε συνδυασμό με την επίσης πρόσφατη (επί αστικής υποθέσεως) απόφαση «Raihani κατά Βελγίου» της 15-12-2015¹⁴², είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα της στάσης, που υιοθετεί το Δικαστήριο, ως προς το καθεστώς, που πρέπει να διέπει την πρόσβαση του κατηγορουμένου στα ανώτερα εθνικά δικαστήρια (Εφετεία και Ακυρωτικό). Παρότι -όπως έχει πολλάκις και διαχρονικά επαναλάβει το ΕΔΔΑ στη νομολογία του- το αρ. 6 της ΕΣΔΑ δεν επιβάλλει στα κράτη την υποχρέωση να συστήσουν δευτεροβάθμια ή ακυρωτικά

¹⁴² Παρόμοιου περιεχομένου υπήρξε η επίσης πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ «Raihani κατά Βελγίου» της 15-12-2015. Αν και αστικού ενδιαφέροντος, η ως άνω απόφαση καταδίκασε το Βέλγιο, λόγω της ασάφειας, που κρίθηκε ότι προκαλούν οι διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας, που ρυθμίζουν το δικαίωμα του εναγομένου να εφεσιβάλλει μια εναντίον του (αστική) απόφαση (εν προκειμένω οικογενειακής φύσεως). Κατ' αποτέλεσμα, στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων (τρόφιμος σωφρονιστικού καταστήματος) δεν κατάφερε να αποκτήσει πρόσβαση στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, όπου είχε καταφύγει, καθώς το τελευταίο απέρριψε την έφεσή του, ως απαράδεκτη (εκπρόθεσμη). Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ διέκρινε ασάφεια του εθνικού νομοθετικού πλαισίου, ως προς το εναρκτήριο της προθεσμίας προς άσκηση έφεσης γεγονός, επί των εξής δύο (2) σημείων: α) ο προσδιορισμός του εναρκτήριου της προθεσμίας γεγονότος γίνεται με βάση μία εκτίμηση, που μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικά συμπεράσματα, όπως, άλλωστε, έχει συμβεί και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, κατά το παρελθόν και β) κατά την ημέρα, που λήφθηκε ως εναρκτήριο σημείο της προθεσμίας, είναι εξαιρετικά αμφίβολο ότι ο κ. Raihani έλαβε, πράγματι, γνώση της σε βάρος του απόφασης και του δικαιώματός του να την εφεσιβάλλει.

δικαστήρια, εντούτοις, αν τα κράτη αποφασίσουν να τα θεσμοθετήσουν, οφείλουν να εγγυηθούν ότι οι όροι και οι προϋποθέσεις πρόσβασης σ' αυτά θα είναι σύμφωνες με το γράμμα, και κυρίως το πνεύμα, της διάταξης του αρ. 6 της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, όπως, επίσης, έχει γίνει κατ' επανάληψη δεκτό από το ΕΔΔΑ στη νομολογία του, παρότι τα κράτη μέλη μπορούν, θεμιτά, να θεσπίζουν κανόνες και προϋποθέσεις για την πρόσβαση των διαδίκων ενώπιον των ανωτέρων δικαστηρίων, ωστόσο, οι κανόνες αυτοί δε θα πρέπει να περιορίζουν την πρόσβαση κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να πλήττουν τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης σ' αυτά. Ο δε πυρήνας του δικαιώματος αυτού, όπως τον αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ, μπορεί να αποτυπωθεί σχηματικά, ως μια γενική, κατά κανόνα, ελευθερία του κάθε πολίτη να προσφύγει στο (οποιοδήποτε βαθμού, είδους, φύσης, δικαιοδοσίας ή κλάδου) αρμόδιο δικαστήριο, για να επιδιώξει την ανάδειξη ή την υπεράσπιση των εννόμων δικαιωμάτων του, εκτός εάν -σε εξαιρετικές περιπτώσεις- θεμιτά και πάντως για λόγους, που υπακούουν στα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας και ιδίως στην εξυπηρέτηση κάποιας υπέρτερης αναγκαιότητας, μια τέτοια πρόσβαση είναι εύλογο να περιοριστεί ή να αποκλειστεί. Όλες οι παραπάνω θεμελιώδεις αρχές συνοψίζουν, με λίγα λόγια, τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές, που διέπουν τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Είναι αυτονόητο, ωστόσο, πως η αποτελεσματική και πρακτική εφαρμογή όλων αυτών προϋποθέτει, αναγκαία, την ύπαρξη σαφών δικονομικών διατάξεων σχετικά με τις προϋποθέσεις άσκησης των προβλεπόμενων από την εθνική νομοθεσία ένδικων μέσων ή βοηθημάτων. Ήτοι, τα κράτη υποχρεούνται να θεσπίζουν δικονομικούς κανόνες, που θα δημιουργούν ασφάλεια δικαίου και βεβαιότητα, ως προς τις απαιτήσεις ή τις προϋποθέσεις άσκησης ενός ενδίκου μέσου ή βοηθήματος. Κάθε ασαφής ή μη επαρκώς σαφής δικονομικός κανόνας, που προκαλεί ή δύναται να προκαλέσει σύγχυση ή αμφισημία σχετικά με το ρυθμιστικό του πεδίο, αντιστρατεύεται τον, κατά προορισμό, σκοπό της δημιουργίας του. Όθεν, είναι, κατά μείζονα λόγο, ανεπίτρεπτη η πρακτική χρησιμοποίηση τέτοιων κανόνων, ως πρόσχημα ή αφορμή ερμηνείας, που, στο πνεύμα της, καταστρατηγεί ή αλλοιώνει τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης. Οι εν λόγω αποφάσεις του ΕΔΔΑ αποτύπωσαν, στην πραγματικότητα, την αποδοκιμασία του Δικαστηρίου έναντι, είτε εθνικών δικονομικών κανόνων, είτε δικαστικών πρακτικών εξ αφορμής εθνικών δικονομικών κανόνων, που (αμφότερες) παρήγαγαν, κατ' αποτέλεσμα, ένα ομιχλώδες και θολό τοπίο ως προς τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μπορεί ο ενδιαφερόμενος να προσφύγει στα ανώτερα δικαστήρια. Κάθε τέτοια πρακτική, που υποπίπτει στον

έλεγχου του ΕΔΔΑ, ήταν και παραμένει, κατά το Δικαστήριο, κατακριτέα, ως φαλκιδεύουσα, όχι μόνο το πνεύμα του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, αλλά και τον προορισμό του, που, αναμφίβολα, είναι η πρακτική και αποτελεσματική εμπέδωση των εγγυήσεων, που -ιδωμένες ως μια συνισταμένη δικαιωμάτων- περικλείουν και αποβλέπουν στην εξασφάλιση μιας αληθινά δίκαιης δίκης.

III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
(«Legal Aid»)
ΩΣ ΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ
ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

A) ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το αρ. 6 της ΕΣΔΑ, όπως ήδη σημειώθηκε, εγγυάται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη σε αστικές και ποινικές δίκες. Η παραδοχή αυτή ερμηνεύεται, μεταξύ άλλων, και ως γενικός όρος εγγύησης της «ισότητας των όπλων» μεταξύ του κράτους και των ιδιωτών ή μεταξύ ιδιωτών. Τόσο η διατύπωση του άρθρου, όσο και η νομολογία του ΕΔΔΑ υπογραμμίζουν τον ζωτικής σημασίας σύνδεσμο του δικαιώματος σε παροχή νομικής συνδρομής και σ' αυτό της εγγύησης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

Σε ό,τι αφορά σε ποινικές δίκες, το δικαίωμα σε παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής ρητά καθιερώνεται από τη διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, που ορίζει ότι «... πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: ... γ) όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορο της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν αυτό ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης. ...». Το Δικαστήριο, δια της νομολογίας του, προσέγγισε την ανωτέρω διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, εξετάζοντάς την σε συνδυασμό μ' αυτήν του αρ. 6 παρ. 1 και των γενικών δικονομικών εγγυήσεων, που εγκαθιδρύει, αναγορεύοντάς την σε πρωταρχικό μέσο επαρκούς διασφάλισης του δικαιώματος κάθε προσώπου, στο οποίο έχουν αποδοθεί ποινικές κατηγορίες, να προσφύγει επαρκώς κ' αποτελεσματικά ενώπιον των αρμόδιων δικαστηρίων (δικαίωμα πρόσβασης του κατηγορουμένου στο αρμόδιο δικαστήριο). Ειδικότερα, αναφορικά στο δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής, το ΕΔΔΑ προσέδωσε σ' αυτό, δια της νομολογίας του, μια ιδιαίτερη κ' αυτοτελή ερμηνεία, μέσω της οποίας εμπεδώνεται, επεκτείνεται και ταυτόχρονα εξειδικεύεται το δικαίωμα πρόσβασης του κατηγορουμένου στο αρμόδιο δικαστήριο, όπως αυτό κατοχυρώνεται από τη διάταξη του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Για την ακρίβεια, μπορεί να ειπωθεί ότι το ΕΔΔΑ εντοπίζει τη συμβολή της διάταξης του αρ.

6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, ιδίως ως προς το προβλεπόμενο δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής, στη στάθμιση και τον έλεγχο για το εάν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, πράγματι υπήρξε πραγματική κ' αποτελεσματική πρόσβαση του κατηγορουμένου στο αρμόδιο δικαστήριο. Πράγματι, όπως ήδη σημειώθηκε, για να θεωρηθεί ότι, πράγματι, ο κατηγορούμενος απολαμβάνει της αρμόζουσας πρόσβασης στα αρμόδια δικαστήρια, κατ' αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, θα πρέπει η πρόσβαση αυτή να του παρέχεται κατά τρόπο αφενός θεσμοθετημένο, ήτοι πραγματικό κ' επαρκή κ' αφετέρου αποτελεσματικό. Η στάθμιση του κριτηρίου της αποτελεσματικότητας, κατά την προσφυγή του κατηγορουμένου στη δικαιοσύνη, αναμφίβολα κ' αναπόφευκτα περιλαμβάνει, κατά το ΕΔΔΑ, τον έλεγχο εάν του παρασχέθηκε το ευεργέτημα της δωρεάν νομικής συνδρομής, εφόσον, φυσικά, υπήρχε λόγος ή ανάγκη απονομής του, καθώς και οι όροι, υπό τους οποίους του απονεμήθηκε αυτό. Συμπερασματικά, είναι σαφές ότι το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο, όπως αυτό προβλέπεται στη διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, ως επιμέρους πτυχή του δικαιώματος υπεράσπισης, αποβλέπει όχι μόνο στην εγγύηση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας και την ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου, που παρέχει μέσω της αποτελεσματικότητας της υπεράσπισης, αλλά, επιπλέον, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης και αποτελεσματικής πρόσβασης του κατηγορουμένου στα αρμόδια δικαστήρια¹⁴³.

¹⁴³ Για τη φύση και τον προορισμό, καθώς και τις προϋποθέσεις του θεσμού της δωρεάν νομικής συνδρομής, πρβλ. ενδεικτικά κ' αντί πολλών άλλων «Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 21-2-1975, «Airey κατά Ιρλανδίας» της 9-10-1979, «Artico κατά Ιταλίας» της 13-5-1980, «Jordan κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 4-5-2001, «Bubbins κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 17-5-2005, «Biondo κατά Ιταλίας» της 28-2-2002.

**B) ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ-
ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΑΡ. 6 ΠΑΡ. 3γ' ΤΗΣ ΕΣΔΑ**

Εισαγωγικά, πρέπει καταρχάς να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει καθιερώσει, με τη νομολογία του, τη δική του αυτοτελή ερμηνεία στην έννοια της «ποινικής» υπόθεσης ή της «ποινικής» κατηγορίας. Παρότι εξετάζει, σε πρώτο επίπεδο, την έννοια, που παρέχει η εκάστοτε εθνική έννομη τάξη, στη συνέχεια, αξιολογεί τη φύση της τιμωρούμενης παράβασης, τη βαρύτητα της προβλεπόμενης ποινής και τις συνολικές επιπτώσεις για τον εμπλεκόμενο. Κατ' ακολουθία, το Δικαστήριο δύναται, ακολουθώντας τα δικά του κριτήρια, να εκτιμήσει πως, υπό τους όρους της Συνθήκης, μια συγκεκριμένη υπόθεση πρέπει να θεωρηθεί ως «ποινική»¹⁴⁴.

Περαιτέρω, το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου, όπως καθιερώνεται στο αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, αναλύεται σε τρεις (3) επιμέρους συνιστώσες-αυτοτελή δικαιώματα: α) το δικαίωμα του κατηγορούμενου να υπερασπιστεί τον εαυτό του αυτοπροσώπως (δικαίωμα αυτοπρόσωπης υπεράσπισης)¹⁴⁵, β) το δικαίωμα του κατηγορούμενου να υπερασπιστεί τον εαυτό του, μέσω νομικού παραστάτη της δικής του επιλογής (δικαίωμα επιλογής του συνηγόρου υπεράσπισης) και γ) το δικαίωμα του κατηγορούμενου για δωρεάν νομική συνδρομή («legal aid»), εφόσον δε διαθέτει τα απαραίτητα οικονομικά μέσα ή το συμφέρον της δικαιοσύνης το απαιτεί (δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής). Τα δύο πρώτα στοιχεία της διάταξης δεν παρέχουν απόλυτη προστασία. Σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, στο δικαίωμα του κατηγορούμενου να υπερασπιστεί τον εαυτό του αυτοπροσώπως, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα πρόσωπο δε δικαιούται να εμμένει στην αυτοπρόσωπη παράσταση και εκπροσώπησή του ενώπιον της δικαιοσύνης χωρίς νομικό παραστάτη, σε κάθε περίπτωση, αλλά ότι η τυχόν υποχρεωτική παράσταση με νομικό παραστάτη ενώπιον δικαστηρίου δεν παραβιάζει τη Συνθήκη¹⁴⁶. Ωστόσο, το δικαίωμα του κατηγορούμενου να παρίσταται και να καθορίζει την υπερασπιστική του γραμμή είναι πάντοτε εγγυημένο, ακόμη κ' αν το δικαστήριο έχει διορίσει στον κατηγορούμενο συνήγορο.

¹⁴⁴ Ενδεικτικά ΕΔΔΑ «Engel κλπ. κατά Ολλανδίας» της 8-6-1976, «Ezeh και Connors κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 9-10-2003

¹⁴⁵ Περί αυτού, όλως ενδεικτικά αποφάσεις ΕΔΔΑ «Croissant κατά Γερμανίας» της 25-9-1992, «Lagerblom κατά Σουηδίας» της 14-4-2003, «Sejdovic κατά Ιταλίας» της 1-3-2006.

¹⁴⁶ «Croissant κατά Ιταλίας» της 25-9-1992, «Sejdovic κατά Ιταλίας» της 10-11-2004, «Lala κατά Ολλανδίας» και «Pelladoah κατά Ολλανδίας» της 22-9-1994.

Αναφορικά, ιδίως, στο εδώ ενδιαφέρον δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί στη νομολογία του ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να παράσχουν δωρεάν νομική εκπροσώπηση στον κατηγορούμενο επί τη βάσει, σωρευτικά, των εξής δύο προϋποθέσεων:

1) Ο κατηγορούμενος να μη διαθέτει τα αναγκαία οικονομικά μέσα, ώστε να δύναται να καταβάλει, εξ ιδίως πόρων, την αμοιβή του νομικού παραστάτη της επιλογής του, για τη νομική του εκπροσώπηση («Οικονομικό Κριτήριο»/«Financial Criterion»¹⁴⁷).

Ήτοι, κατά τη διατύπωση του οικείου άρθρου, είναι σαφές ότι η Σύμβαση απαιτεί από τα κράτη να παράσχουν δωρεάν νομική εκπροσώπηση σε κάθε πρόσωπο, στο οποίο έχουν αποδοθεί ποινικές κατηγορίες, εφόσον αυτό αποδεδειγμένα στερείται επαρκών (οικονομικών) μέσων, ώστε να προσλάβει νομικό παραστάτη της επιλογής του. Περαιτέρω, τόσο η Σύμβαση όσο και το Δικαστήριο ουδόλως δίνουν συγκεκριμένο ορισμό στον όρο «επαρκή (οικονομικά) μέσα», ούτε καθορίζουν κάποιο συγκεκριμένο χρηματικό όριο, βάσει του οποίου πρέπει να κρίνεται η μη ύπαρξη των αναγκαίων οικονομικών μέσων. Έτσι, ελλείπει τέτοιου ορίου, το Δικαστήριο καλείται να κρίνει, με βάση τα δεδομένα και τις ιδιαιτερότητες κάθε ξεχωριστής περίπτωσης, εάν ο εν λόγω κατηγορούμενος εμπίπτει στο πεδίο προστασίας του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ. Κατά το στάδιο άσκησης ενδίκων μέσων, το ΕΔΔΑ προβαίνει στον επιπρόσθετο έλεγχο εάν υπήρξε δωρεάν νομική συνδρομή του κατηγορουμένου, κατά τα προηγούμενα διαδικαστικά στάδια, καθώς κ' εάν, εν τω μεταξύ, η οικονομική του κατάσταση έχει παρουσιάσει βελτίωση. Μολονότι δε, το βάρος απόδειξης του ισχυρισμού περί έλλειψης των αναγκαίων οικονομικών μέσων ανήκει στον κατηγορούμενο, εντούτοις δεν απαιτείται, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, να αποδειχθεί ο προβαλλόμενος ισχυρισμός πέραν πάσης αμφιβολίας. Αρκεί, ακόμη κ' αν ο κατηγορούμενος επιτύχει να πιθανολογήσει τη βασιμότητα του ισχυρισμού του και ταυτόχρονα δεν προκύπτουν ασφαλείς ενδείξεις περί του αντιθέτου.

Έτσι, εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει το οικονομικό όριο, από το οποίο εκκινά το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής. Το ΕΔΔΑ εξετάζει, μόνο, εάν η κρίση για την πλήρωση του «οικονομικού κριτηρίου» στηρίζεται στις διατάξεις του νόμου ή υπήρξε αυθαίρετη.

¹⁴⁷ Το «οικονομικό κριτήριο» αναφέρεται, συχνά, από πολλούς και ως «means test» (έλεγχος ύπαρξης των απαιτούμενων οικονομικών μέσων).

Το Δικαστήριο, συνήθως, δε δύναται να καθορίσει και να οριοθετήσει μονομερώς την έννοια των «απαιτούμενων οικονομικών μέσων». Έτσι, προβαίνει στον καθορισμό του οικονομικού κριτηρίου επί τη βάση ενδείξεων ένδειας του κατηγορουμένου και απουσίας ενδείξεων ή στοιχείων περί του αντιθέτου.

Αναφορικά σε περιπτώσεις πρακτικής εφαρμογής, εκ μέρους του δικαστηρίου, του «οικονομικού κριτηρίου», αξίζει να αναφερθούν, ενδεικτικά, οι αποφάσεις «Pakelli κατά Γερμανίας» της 25-4-1983, «Twalib κατά Ελλάδος» της 9-6-1998, «Croissant κατά Γερμανίας» της 25-9-1992, «Caresana κατά Ηνωμένου Βασιλείου» (απόφαση της Επιτροπής, που κήρυξε απαράδεκτη την προσφυγή), «R.D. κατά Πολωνίας» της 18-12-2001, «Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 26-2-2002, «Santambrogio κατά Ιταλίας» της 21-9-2004 και «Maksimenko κατά Ουκρανίας» της 20-12-2011. Σε όλες τις ανωτέρω περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ προέβη σε συνολική αποτίμηση, βάσει των υφιστάμενων ενδείξεων, της οικονομικής κατάστασης των προσφευγόντων, κρίνοντας, έτσι, εάν ήταν δυνατό να καλύψουν, με ίδια μέσα, το κόστος της νομικής τους εκπροσώπησης. Ακόμη κ' αν μια τέτοια αδυναμία δεν αποδεικνυόταν πέραν πάσης αμφιβολίας, το ΕΔΔΑ, όταν διέκρινε την ύπαρξη «επαρκών στοιχείων ή ενδείξεων οικονομικής αδυναμίας ή ανέχειας» και ταυτόχρονα τη μη πιθανολόγηση του αντιθέτου, δεχόταν ότι πληρούνταν το «οικονομικό κριτήριο».

2) Η εξασφάλιση δωρεάν νομικής συνδρομής να ικανοποιεί το συμφέρον της δικαιοσύνης¹⁴⁸ («Κριτήριο Συμφέροντος της Δικαιοσύνης»/«Interests of Justice Criterion»¹⁴⁹).

Για την εξειδίκευση αυτού του δεύτερου και πιο σύνθετου σταδίου ελέγχου, το ΕΔΔΑ καθόρισε, με σειρά αποφάσεών του¹⁵⁰, τα εξής κριτήρια: α) σοβαρότητα της κατηγορίας και βαρύτητα της επαπειλούμενης ποινής, β) αυξημένη πιθανότητα στέρησης της ελευθερίας του κατηγορουμένου, συνεπεία μιας τυχόν καταδίκης, γ) πολυπλοκότητα της υπόθεσης, τόσο από νομικής όσο και από ουσιαστικής άποψης

¹⁴⁸ «... the interests of justice so require», κατά την επακριβή διατύπωση του Δικαστηρίου.

¹⁴⁹ Το «κριτήριο συμφέροντος της δικαιοσύνης» αναφέρεται, συχνά, από πολλούς και ως «merits test» (έλεγχος ουσιαστικού διακυβεύματος).

¹⁵⁰ ΕΔΔΑ «Artico κατά Ιταλίας» της 13-5-1980, «Benham κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 10-6-1996, «Pakelli κατά Γερμανίας» της 25-4-1983, «Granger κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-3-1990, «Boner κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-3-1990, «Maxwell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-10-1994, «Quaranta κατά Ελβετίας» της 24-5-1991, «Brandstetter κατά Αυστρίας» της 28-8-1991, «Kremzow κατά Αυστρίας» της 21-9-1993, «Croissant κατά Γερμανίας» της 25-9-1992.

και δ) ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά του κατηγορουμένου, όπως η ικανότητά του να αντιληφθεί την υπόθεση, την εναντίον του κατηγορία και τη βαρύτητά της ή η ικανότητά του να υπερασπιστεί εαυτόν, χωρίς τη συνδρομή νομικού παραστάτη. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, τα παραπάνω κριτήρια πρέπει να εξετάζονται από κοινού, χωρίς, όμως, να χρειάζεται να διαπιστωθεί η συνδρομή όλων σωρευτικά, ώστε να κριθεί ότι πληρούται το κριτήριο του «συμφέροντος της δικαιοσύνης». Ωστόσο, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το κριτήριο που κρίνεται ως το πλέον βαρύνον κ' αποφασιστικό είναι η κρίση για το διακύβευμα της εκδικαζόμενης υπόθεσης, ως προς τον κατηγορούμενο και ιδίως η βαρύτητα μιας πιθανής καταδίκης του. Το στοιχείο αυτό, ιδίως όταν μια καταδίκη μπορεί να επιφέρει ποινή στερητική της ελευθερίας για τον κατηγορούμενο, συχνά αρκεί στο ΕΔΔΑ για να δεχθεί, άνευ άλλου τινός, την ύπαρξη λόγων «συμφέροντος της δικαιοσύνης». Επιπρόσθετα, το κριτήριο «συμφέροντος της δικαιοσύνης» υπαγορεύει την αναγνώριση του δικαιώματος παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής και σε κατηγορίες προσώπων, που τυγχάνουν ευπαθή ή ευάλωτα πρόσωπα, όπως ανηλίκους, πρόσωπα με ψυχικές παθήσεις, αλλοδαπούς, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο.

Στην πορεία του χρόνου, το ΕΔΔΑ προσέθεσε στα παραπάνω κριτήρια έλεγχου κ' ένα ακόμη. Στην απόφασή του «R.D. κατά Πολωνίας» της 18-12-2001, δέχθηκε ότι η απαίτηση ικανοποίησης του «συμφέροντος της δικαιοσύνης» πρέπει να συνίσταται και σ' ένα γενικότερο έλεγχο της διαδικασίας, που έλαβε χώρα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ώστε να προκύπτει εάν οι αρμόδιες εθνικές αρχές παρείχαν, ως είχαν υποχρέωση, στον κατηγορούμενο μια πραγματική ευκαιρία («realistic chance») να υπερασπισθεί τον εαυτό του δια του συνόλου της διαδικασίας. Ήτοι, εάν προκύπτει, από το σύνολο της διαδικασίας ότι αυτή η πραγματική ευκαιρία δεν δόθηκε στον κατηγορούμενο, τότε έχει πληγεί το «συμφέρον της δικαιοσύνης». Στην ως άνω απόφασή του («R.D. κατά Πολωνίας»), το ΕΔΔΑ έκρινε πως αυτή η πραγματική ευκαιρία υπεράσπισης δεν παρασχέθηκε στον προσφεύγοντα, διότι το εθνικό δικαστήριο είχε αρνηθεί σ' αυτόν τη χορήγηση του ευεργετήματος πενίας στο στάδιο της αναίρεσης, καίτοι του είχε παρασχεθεί στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο και στο στάδιο της έφεσης και δεν σημειώθηκε βελτίωση της οικονομικής του κατάστασης¹⁵¹, ενώ, επιπλέον, η απόφαση είχε επιδοθεί στον προσφεύγοντα οκτώ ημέρες προ της λήξεως της προθεσμίας υποβολής αιτήσεως αναιρέσεως, με

¹⁵¹ Παρόμοιου περιεχομένου υπήρξε και η μεταγενέστερη απόφαση «Tsonyo Tsonev κατά Βουλγαρίας» της 14-1-2010

αποτέλεσμα να μη δύναται να διορίσει συνήγορο και να μην έχει πρόσβαση στο Ακυρωτικό δικαστήριο, καθώς η άσκηση αναιρέσεως, κατά το εθνικό δίκαιο, ήταν επιτρεπτή μόνο μέσω συνηγόρου.

Περαιτέρω, αναφορικά στην ερμηνεία του κριτηρίου «συμφέροντος της δικαιοσύνης» πρέπει να σημειωθούν τα εξής: Παρότι γίνεται δεκτό ότι, σε μεγάλο βαθμό, καταρχήν, προϋπόθεση για την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής (legal aid) είναι η αντικειμενική οικονομική αδυναμία του κατηγορουμένου να καλύψει τα έξοδα συνηγόρου¹⁵², ωστόσο, η έννοια του «συμφέροντος της δικαιοσύνης» υπό το πρίσμα του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ ερμηνεύεται διασταλτικά, προκειμένου να παρέχεται το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής σε κάθε περίπτωση που κρίνεται ότι η νομική αρωγή είναι ωφέλιμη για τον κατηγορούμενο. Αλλά και, αντιστρόφως, το γενικότερο συμφέρον για δίκαιη δίκη, ενόψει των περιστατικών της εκάστοτε υπόθεσης, υπερακοντίζει τον σκοπό της προστασίας απλώς και μόνο του συμφέροντος του κατηγορουμένου και είναι δυνατόν να επιτάσσει τον δωρεάν διορισμό συνηγόρου στον κατηγορούμενο, ακόμη και στην περίπτωση που ο τελευταίος τον αρνείται ή επιθυμεί να υπερασπίσει ο ίδιος τον εαυτό του¹⁵³.

¹⁵² Πρβλ. αποφάσεις «Perks κλπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 12-10-1999 και «Benham κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 10-6-1999, όπου το ΕΔΔΑ, προκειμένου να κρίνει ότι η στέρηση του ευεργετήματος πενίας από τους προσφεύγοντες συνιστούσε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, εκτίμησε το γεγονός ότι οι προσφεύγοντες αποδεδειγμένα δε διέθεταν τα οικονομικά μέσα για να καλύψουν το κόστος της νομικής τους υπεράσπισης. Ωστόσο, στην απόφαση «T. κατά Αυστρίας» της 14-11-2000, ο προσφεύγων, ζητώντας νομική συνδρομή, είχε επικαλεσθεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου απουσία εισοδημάτων και το δικαστήριο, αφού ανακάλυψε ότι είχε εισοδήματα, απέρριψε το αίτημα του. Εξάλλου, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί ότι σε περίπτωση κατάχρησης του δικαιώματος παροχής νομικής συνδρομής, η ποινή που επιβάλλεται θα πρέπει να πληροί την αρχή της αναλογικότητας, διαφορετικά θα πρόκειται για «κατηγορία» κατά την έννοια του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (βλ. I. Κτιστάκι, «Οι αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έτος 2000 - Μέρος I: Οι δικονομικές εγγυήσεις στην ποινική δίκη - Το δικαίωμα σε δίκαιη ποινική δίκη (άρθρο 6 ΕΣΔΑ)», ΠοινΔικ 7/2001, σελ. 773 επ.).

¹⁵³ Απόφαση «Brandstetter κατά Αυστρίας» της 28-8-1991.

Γ) ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ-ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

1) Στην υπόθεση «**Quaranta κατά Ελβετίας**» της 24-5-1991, ο προσφεύγων και κατηγορούμενος κ. Quaranta αντιμετώπιζε την επιβολή ποινής στερητικής της ελευθερίας έως τρία (3) έτη ή χρηματικού προστίμου για το αδίκημα της διακίνησης ναρκωτικών. Παρότι καταδικάστηκε, σε πρώτο βαθμό, σε ποινή φυλάκισης μόλις έξι (6) μηνών, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λόγω της άρνησης των ελβετικών δικαστικών αρχών να του αναγνωρίσουν το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής, κατά τα διαδικαστικά στάδια της κύριας ανάκρισης και της επ' ακροατηρίω διαδικασίας, διότι, κατ' αυτό τον τρόπο, ο προσφεύγων δεν είχε τη δυνατότητα να παρουσιάσει τις θέσεις και τα υπερασπιστικά του επιχειρήματα, κατά τον προσηκόντα τρόπο. Το ΕΔΔΑ έκρινε, ότι, στην προκειμένη υπόθεση, λόγοι αναγόμενοι στο «συμφέρον της δικαιοσύνης» επιτάσσουν την εξέταση της σοβαρότητας του αποδιδόμενου αδικήματος, της πολυπλοκότητας της υπόθεσης και της ικανότητας του κατηγορουμένου να υπερασπιστεί επαρκώς τον εαυτό του. Για τους λόγους αυτούς, κρίθηκε ότι έπρεπε να είχε παρασχεθεί στον προσφεύγοντα από το κράτος δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής κ' εκπροσώπησης, ενόψει του σοβαρού διακυβεύματος από την έκβαση της δίκης (*“so much was at stake”*, κατά την επακριβή διατύπωση του Δικαστηρίου), ήτοι του ύψους της επαπειλούμενης ποινής. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ κατέγραψε με έμφαση την πολυπλοκότητα των δεδομένων της συγκεκριμένης υπόθεσης, καθώς και στοιχεία αναφορικά στην προσωπική κατάσταση του προσφεύγοντος (νεαρός ενήλικος αλλοδαπός, με ταπεινή προέλευση, χωρίς να έχει λάβει επαγγελματική κατάρτιση και με προηγούμενες ποινικές καταδίκες) (§§32-36). Συμπερασματικά, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η εκπροσώπηση του προσφεύγοντος από νομικό παραστάτη της επιλογής του σε δύο συνεχόμενα διαδικαστικά στάδια της υπόθεσής του δεν θεραπεύουν τη μη εκπροσώπησή του από νομικό παραστάτη κατά το στάδιο της ανάκρισης και της κύριας δίκης. Έτσι, έγινε δεκτό ότι παραβιάστηκε ο δίκαιος χαρακτήρας της δίκης του, εν συνόλω. Η νομολογία, που παρήχθη στα πλαίσια της υπόθεσης «**Quaranta κατά Ελβετίας**» θεωρήθηκε ρηξικέλευθη και πρωτοποριακή, καθώς ήταν η πρώτη, ιστορικά, απόφαση, που καθόρισε κάποια από τα κριτήρια ελέγχου για την ύπαρξη λόγων «συμφέροντος της δικαιοσύνης», ως προϋπόθεση απονομής του δικαιώματος δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο.

2) Στην υπόθεση «**Benham κατά Ηνωμένου Βασιλείου**» της 10-6-1996, το ΕΔΔΑ, σε συνέχεια της νομολογίας, που είχε, το πρώτον, εισάγει και εφαρμόσει στην απόφασή του «**Quaranta κατά Ελβετίας**», δέχθηκε ότι υπάρχει παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ σε κάθε περίπτωση, όπου οι αρμόδιες κρατικές αρχές αρνούνται στον κατηγορούμενο την παροχή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής, παρότι επαπειλείται η επιβολή στερητικής της ελευθερίας ποινής εναντίον του, διότι, στις περιπτώσεις αυτές, το «συμφέρον της δικαιοσύνης», κατά κανόνα, επιτάσσει την απονομή του δικαιώματος δωρεάν νομικής συνδρομής κ' εκπροσώπησης¹⁵⁴. Στην προκειμένη περίπτωση, ο κ. Benham είχε κατηγορηθεί για μη καταβολή ενός τοπικής ισχύος φόρου, είχε εκδοθεί εναντίον του ένταλμα κράτησης, ενώ το ύψος της επαπειλούμενης ποινής, κατά το εθνικό δίκαιο, ήταν φυλάκιση έως τρεις (3) μήνες. Τελικά, κρατήθηκε για τριάντα (30) ημέρες. Όμως, παρά το μικρό ύψος της επαπειλούμενης και της τελικώς επιβληθείσας ποινής, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η νομική πολυπλοκότητα της συγκεκριμένης κατηγορίας επέτασσε την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής στον προσφεύγοντα.

3) Το ΕΔΔΑ επανέλαβε κ' επιβεβαίωσε την ανωτέρω νομολογιακή του θέση στην υπόθεση «**Perks κλπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου**», της 12-10-1999, όπου οι προσφεύγοντες είχαν κατηγορηθεί για μη καταβολή ενός κοινοτικού φόρου. Εκδόθηκαν εντάλματα κράτησης εναντίον τους για χρονικά διαστήματα τουλάχιστον επτά (7) ημερών, χωρίς, ωστόσο, κάποιος από τους προσφεύγοντες να κρατηθεί για πάνω από εννέα (9) ημέρες. Οι τρεις εκ των προσφευγόντων αφέθηκαν ελεύθεροι ύστερα από μερικές, μόνο, ώρες, ενώ έτερος καταδικάστηκε σε στερητική της ελευθερίας ποινή με ανασταλτικό χαρακτήρα και δεν κρατήθηκε καθόλου. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ διέγνωσε, εκ νέου, παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, διότι έκρινε πως το «συμφέρον της δικαιοσύνης» επέτασσε την παροχή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής, ενόψει, ιδίως, της σοβαρότητας των επαπειλούμενων ποινών και της πολυπλοκότητας του οικείου εθνικού νομοθετικού πλαισίου.

4) Αντίθετα, στην υπόθεση «**Gutfreund κατά Γαλλίας**» της 12-6-2003, όπου ο προσφεύγων είχε ζητήσει από το δικαστήριο να του χορηγηθεί για ελαφρύ πταίσμα το ευεργέτημα πενίας, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι η άρνηση του εθνικού δικαστηρίου δεν προσέκρουε στις εγγυήσεις του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, διότι η διαδικασία στο πταισματοδικείο είναι απλοποιημένη και το «συμφέρον της δικαιοσύνης» δεν

¹⁵⁴ «... where deprivation of liberty is at stake, the interests of justice in principle call for legal representation...».

επιβάλλει τον διορισμό συνηγόρου στον κατηγορούμενο, ακόμη και εάν αυτός ζητηθεί.

5) Στην υπόθεση «Biba κατά Ελλάδος» της 26-9-2000 το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη χώρα μας για παραβίαση των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λόγω της άρνησης παροχής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής στον προσφεύγοντα, κατά το στάδιο της υποβολής και συζήτησης αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Αρείου Πάγου. Ο προσφεύγων κ. Biba ήταν Αλβανός υπήκοος, που είχε εισέλθει παράνομα στην ελληνική επικράτεια. Ασκήθηκε εναντίον του ποινική δίωξη για ανθρωποκτονία από πρόθεση, ληστεία και παράνομη είσοδο στη χώρα. Σε πρώτο βαθμό, κρίθηκε ένοχος και καταδικάστηκε σε ποινή ισόβιας κάθειρξης. Ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου εκπροσωπήθηκε από συνήγορο, ο οποίος δεν είχε ζητήσει και δεν έλαβε κάποια αμοιβή. Προσέβαλε με έφεση την πρωτοβάθμια καταδίκη, πλην όμως και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικύρωσε την πρωτοβάθμια επιβληθείσα ποινή. Ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εκπροσωπήθηκε από συνήγορο, που έλαβε την αμοιβή του από κάποια ανθρωπιστική οργάνωση. Εν συνεχεία, ο προσφεύγων εξέφρασε την επιθυμία να προσβάλει την απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ενώπιον του Αρείου Πάγου, επικαλούμενος νομικές πλημμέλειες και σφάλματα, χωρίς, όμως, να το πράξει, λόγω αδυναμίας καταβολής των προβλεπόμενων χρηματικών επιβαρύνσεων, ενώ η αίτησή του για την παροχή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής απορρίφθηκε, διότι η (τότε ισχύουσα) ελληνική νομοθεσία δεν προέβλεπε δυνατότητα παροχής του ευεργετήματος για τον κατηγορούμενο, που επιθυμούσε να προσφύγει ενώπιον του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου. Το ΕΔΔΑ, από την πλευρά του, υπογράμμισε και πάλι τη σοβαρότητα των κατηγοριών, που αντιμετώπιζε ο προσφεύγων, την αυστηρότητα και το μέγεθος των επαπειλούμενων και ήδη επιβληθεισών ποινών, καθώς και το γεγονός ότι ο προσφεύγων αντιμετώπιζε αντικειμενικές δυσκολίες κατανόησης των οικείων διαδικασιών, αλλά και της γλώσσας, δεδομένου ότι ήταν αλλοδαπός και αγνοούσε την ελληνική. Οι παραδοχές αυτές, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο προσφεύγων αδυνατούσε, εξ αντικειμένου, να αντιληφθεί και να κατανοήσει τη γλώσσα, αλλά και τα διαδικαστικά βήματα, που έπρεπε να ακολουθηθούν, ώστε να προσφύγει αποτελεσματικά ενώπιον του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, καθόρισαν τη θέση του ΕΔΔΑ, ώστε να δεχθεί ότι, εν προκειμένω, υπαγορευόταν από το «συμφέρον της δικαιοσύνης» η απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής στον

προσφεύγοντα και ότι η άρνηση των εθνικών αρχών συνιστούσε παραβίαση των αντίστοιχων διατάξεων της ΕΣΔΑ.

6) Στην υπόθεση «Padalon κατά Βουλγαρίας» της 10-8-2006, το ΕΔΔΑ διέγνωσε εκ νέου παραβίαση των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ. Ο κ. Padalon είχε κατηγορηθεί για κλοπή, σεξουαλική επίθεση και απόδραση κ' αφού δικάστηκε κρίθηκε ένοχος και του επιβλήθηκε συνολική ποινή φυλάκισης 14,5 ετών (11 ετών για την κλοπή και 3,5 ετών για τις λοιπές πράξεις). Κατά την πρωτοβάθμια εκδίκαση της υπόθεσής του, ο προσφεύγων δεν είχε εκπροσωπηθεί από συνήγορο. Προσέβαλε με έφεση την πρωτοβάθμια καταδίκη του, παραπονούμενος, μεταξύ άλλων, και για το γεγονός ότι είχε δικαστεί χωρίς τη συνδρομή νομικού παραστάτη. Ωστόσο, τα εθνικά δικαστήρια δεν ασχολήθηκαν με τις αιτιάσεις του σχετικά με την μη συνδρομή νομικού παραστάτη. Μολονότι δε, ο προσφεύγων δεν είχε ποτέ αιτηθεί ρητά την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής, αρκούμενος στη δήλωση ότι *«δε διέθετε τα αναγκαία υλικά μέσα για να προσλάβει συνήγορο της επιλογής του»*, το ΕΔΔΑ δέχθηκε -αφού έλαβε υπόψη και τα σοβαρά κενά, που υπήρχαν, τότε, στο εθνικό δίκαιο της Βουλγαρίας, ως προς την απονομή του ευεργετήματος- ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές της Βουλγαρίας θα έπρεπε να είχαν επιδείξει μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα, ώστε να εξασφαλιστεί ότι ο προσφεύγων έχει, πράγματι, αντιληφθεί και γνωρίζει ότι δικαιούται δωρεάν νομικής συνδρομής. Συμπερασματικά, το Δικαστήριο έκρινε, εκ νέου, ότι η σοβαρότητα και το μέγεθος της επιβληθείσας ποινής και η πολυπλοκότητα των οικείων εθνικών διατάξεων επέτασσαν, υπό το πρίσμα του «συμφέροντος της δικαιοσύνης», την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής στον προσφεύγοντα, ώστε αυτός να χαίρει μιας δίκαιης δίκης.

7) Στην απόφαση «Timergaliyev κατά Ρωσίας» της 14-10-2008, το ΕΔΔΑ διέγνωσε παραβίαση της διάταξης του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ λόγω του ότι το δικαστήριο και οι αρμόδιες ρωσικές αρχές δεν ικανοποίησαν το αίτημα του προσφεύγοντος να του παρασχεθεί δωρεάν νομική συνδρομή, καθώς και ειδική υποβοήθηση, λόγω του προβλήματος ακοής, απ' το οποίο έπασχε και το οποίο καθιστούσε εμφανώς αδύνατη την ενεργό και πραγματική συμμετοχή του στη δίκη.

Δ) ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΩΡΕΑΝ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΗΣ ΠΡΟΔΙΚΑΣΙΑΣ

Η ύπαρξη ή μη δικαιώματος παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο, ήδη από το στάδιο της προδικασίας δεν ήταν πάντοτε δεδομένη ούτε αυτονόητη. Η συζήτηση για το εναρκτήριο σημείο, από το οποίο ο κατηγορούμενος δύναται να αιτηθεί του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής είναι παλαιά και το θέμα ερειζόμενο, τουλάχιστον σε επίπεδο θεωρίας. Η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει λύσει το θέμα, σε πρακτικό, τουλάχιστον, επίπεδο, για τις περισσότερες από τις αναφερόμενες περιπτώσεις. Πρόδρομος υπήρξε, και σ' αυτή την περίπτωση η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση «**Quaranta κατά Ελβετίας**» της **24-5-1991**, για την οποία έγινε, ήδη, εκτενώς λόγος παραπάνω. Κατά το εδώ ενδιαφέρον τμήμα της, αξίζει να αναφερθεί ότι ο προσφεύγων κατηγορούμενος είχε στερηθεί του δικαιώματος παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, τόσο στην προδικασία όσο και στην πρωτοβάθμια διαδικασία. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λαμβάνοντας υπ' όψη όχι μόνο την οικονομική αδυναμία του προσφεύγοντος, αλλά αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση και στα προαναφερθέντα κριτήρια του «συμφέροντος της δικαιοσύνης» και ιδίως στη βαρύτητα της αποδοθείσας κατηγορίας και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του δράστη-προσφεύγοντος (νεαρή ηλικία, χαμηλή κοινωνική προέλευση, έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης, βεβαρημένο ποινικό μητρώο).

Περαιτέρω:

1) Στην απόφαση «Imbrioscia κατά Ελβετίας», της 24-11-1993 το Δικαστήριο παρότι αναγνώρισε κ' επιβεβαίωσε, εκ νέου, ότι το δικαίωμα του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ είναι εξίσου εφαρμοστέο κατά τη φάση της προδικασίας, στην προκειμένη υπόθεση δε διέγνωσε παραβίαση του άρθρου αυτού, καθώς θεώρησε ότι η μη παρουσία του συνηγόρου υπεράσπισης, κατά το στάδιο της ανάκρισης, οφειλόταν σε δική του παράλειψη. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ αποτιμώντας, εν συνόλω, τη διαδικασία, που ακολουθήθηκε, κ' εξετάζοντας, υπό αυτό το πρίσμα, τη συμβατότητά της με τις απαιτήσεις περί δίκαιης δίκης, έκρινε ότι, εν προκειμένω, αν και πράγματι δεν παρασχέθηκε στον προσφεύγοντα η δυνατότητα να έχει πρόσβαση στο συνήγορό του, κατά το στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης, εντούτοις το χρονικό αυτό

διάστημα ήταν πολύ μικρό, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι παραβιάστηκαν οι απαιτήσεις της Σύμβασης περί δίκαιης δίκης.

2) Στην υπόθεση «Berlinski κατά Πολωνίας» της 20-6-2002, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφανθεί επί υποθέσεως, όπου στους προσφεύγοντες παρασχέθηκε δωρεάν νομική συνδρομή μετά από ένα έτος. Έως τότε το σχετικό αίτημά τους είχε πλήρως αγνοηθεί, παρότι είχαν ζητήσει, ήδη, από την αρχή της προδικασίας από τον αρμόδιο εισαγγελέα να τους διορίσει συνήγορο, καθώς δε διέθεταν τα αναγκαία μέσα για να καλύψουν οι ίδιοι το κόστος της νομικής τους υπεράσπισης,. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, καθώς στο χρονικό διάστημα του ενός (1) έτους, που μεσολάβησε έως ότου παρασχεθεί δωρεάν νομική συνδρομή στους προσφεύγοντες, είχαν λάβει χώρα πολλές και σοβαρές διαδικαστικές πράξεις, η διενέργεια των οποίων ασφαλώς έπληττε και περιόριζε τα υπερασπιστικά τους δικαιώματα.

Ε) ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΩΡΕΑΝ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ
ΣΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΤΩΝ ΕΝΔΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

1) Γενικός κανόνας-Υποχρέωση διορισμού συνηγόρου

Αναφορικά σε υποθέσεις, που άγονται ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, αλλά και του Ακυρωτικού, το ΕΔΔΑ, με σειρά αποφάσεων του, επισήμανε ότι τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να προβλέπουν την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής, καθώς κρίνεται ασύμβατο με την ΕΣΔΑ να απαιτείται από τον κατηγορούμενο, ο οποίος δε διαθέτει τα αναγκαία οικονομικά μέσα, για να καλύψει τα έξοδα της νομικής του υπεράσπισης, να αντιμετωπίσει μόνος του τα δύσκολα και δυσεπίλυτα νομικά ζητήματα, που είναι δυνατό να αναφύονται, κατά τη διαδικασία ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου ή του Ακυρωτικού. **Στην απόφαση «Pakelli κατά Γερμανίας» της 25-4-1983**, το ΕΔΔΑ εκτίμησε ότι οι γνώσεις του προσφεύγοντος δεν του επέτρεπαν να συμμετάσχει ουσιαστικά στη διαδικασία ενώπιον του γερμανικού Ακυρωτικού, ενόψει των περίπλοκων νομικών ζητημάτων που ανεφύοντο¹⁵⁵.

Στην ελληνικού ενδιαφέροντος **απόφαση «Twalib κατά Ελλάδος» της 9-6-1998**, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λόγω άρνησης των αρμόδιων ελληνικών αρχών να παράσχουν δωρεάν νομική συνδρομή στον προσφεύγοντα, προκειμένου να προβεί σε υποβολή αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Αρείου Πάγου¹⁵⁶. Το ΕΔΔΑ καταρχήν διαπίστωσε ότι υπήρχαν ενδείξεις οικονομικής αδυναμίας του προσφεύγοντος, οι οποίες επιβεβαίωναν ότι ο αιτών ήταν άπορος, δοθέντος ότι, κατά τη μεν πρωτοβάθμια δίκη ο συνήγορός του είχε διορισθεί από το δικαστήριο, ενώ, κατά τη δευτεροβάθμια, είχε εξασφαλισθεί η παράσταση συνηγόρου από ανθρωπιστική οργάνωση και τέλος, κατά τη διαδικασία ενώπιον του ΕΔΔΑ, του είχε παρασχεθεί νομική βοήθεια από την Επιτροπή. Επιπλέον ο κ. Twalib είχε υποβάλει δύο αιτήσεις για παροχή νομικής συνδρομής, προκειμένου να ασκήσει

¹⁵⁵ Παρόμοιοι περιεχομένου υπήρξαν και οι μεταγενέστερες αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Rotarou κατά Ρωσίας» της 16-7-2009, «Pishchalnikov κατά Ρωσίας» της 24-9-2009, «Shugayev κατά Ρωσίας» της 14-1-2010 και «Krylov κατά Ρωσίας» της 14-3-2013, όπου το Δικαστήριο διέγνωσε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, καθώς, παρότι οι προσφεύγοντες πληρούσαν τις προϋποθέσεις για την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής, εντούτοις δε διορίσθηκε υπέρ αυτών συνήγορος, κατά το στάδιο της έφεσης.

¹⁵⁶ Σύμφωνα με το αρ. 513 παρ. 3 ΚΠΔ, ο ασκών την αίτηση αναίρεσης υποχρεούται να παρίσταται με συνήγορο, κατά τη συζήτηση της αίτησής του ενώπιον του Αρείου Πάγου.

αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Αρείου Πάγου. Εν συνεχεία, το ΕΔΔΑ, ερευνώντας τα κριτήρια που προσδιορίζουν το «συμφέρον της δικαιοσύνης», εκτίμησε ότι η σοβαρότητα της αποδοθείσας κατηγορία (διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και χρήση πλαστού διαβατηρίου), το ύψος της επιβληθείσας από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ποινής (κάθειρξη δώδεκα ετών για την πράξη της διακίνησης ναρκωτικών και φυλάκιση οκτώ μηνών για χρήση πλαστού εγγράφου), η πολυπλοκότητα της διαδικασίας, η αναγκαιότητα νομικών γνώσεων για την άσκηση αίτησης αναίρεσης κατά το ελληνικό δίκαιο, καθώς και το γεγονός ότι ο προσφεύγων ήταν αλλοδαπός (υπήκοος Τανζανίας), που αγνοούσε την ελληνική γλώσσα και το ελληνικό νομικό σύστημα, επέβαλαν την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής.

Παρόμοιου περιεχομένου και ανάλογης προβληματικής υπήρξε και η, επίσης ελληνικού ενδιαφέροντος προμνημονευθείσα **απόφαση «Biba κατά Ελλάδος»**, στα πλαίσια της οποίας δεν χορηγήθηκε στον προσφεύγοντα από τις αρμόδιες αρχές το ευεργέτημα της δωρεάν νομικής συνδρομής, προκειμένου να προβεί σε υποβολή αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Αρείου Πάγου κατά της ποινικής του καταδίκης.

Επί αμοτέρων των ανωτέρω περιπτώσεων, η προβληματική ξεκινά από τη διάταξη του αρ. 513 παρ. 3 ΚΠΔ, που καθιστά υποχρεωτική την παράσταση συνηγόρου ενώπιον του Αρείου Πάγου, προκειμένου να συζητηθεί παραδεκτά η ασκηθείσα αίτηση αναίρεσης. Η προϋπόθεση αυτή, που τάσσεται από την ελληνική νομοθεσία έχει κριθεί ως συμβατή με τις διατάξεις της Σύμβασης¹⁵⁷, όπως και κάθε άλλη παρόμοια εθνική ρύθμιση, που τάσσει, ως προϋπόθεση για τη συζήτηση και την υποστήριξη ένδικου μέσου ενώπιον ανώτερων δικαστηρίων ή -κατά μείζονα λόγο- ενώπιον του Ακυρωτικού, την υποχρεωτική παράσταση με συνήγορο. Ωστόσο, υπό το τότε ισχύον ελληνικό νομοθετικό καθεστώς, δεν υπήρχε πρόβλεψη στον ελληνικό ΚΠΔ περί παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο, που επιθυμούσε να αποταθεί στον Άρειο Πάγο, με αίτηση αναιρέσεως¹⁵⁸. Σε συμμόρφωση

¹⁵⁷ Το εν λόγω άρθρο απασχόλησε τα όργανα του Στρασβούργου εξ αφορμής της προσφυγής υπ' αρ. 16598/90 «Φίλης κατά Ελλάδος». Ένας από τους λόγους της προσφυγής ήταν η παραβίαση της διάταξης του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λόγω της άρνησης του Αρείου Πάγου να επιτρέψει στον καταδικασθέντα για έκδοση ακάλυπτης επιταγής προσφεύγοντα να υποστηρίξει ο ίδιος την αναίρεσή του χωρίς παράσταση συνηγόρου. Η Επιτροπή επανέλαβε ότι η υποχρέωση αντιπροσώπευσης του κατηγορουμένου από συνήγορο, κατά τη διαδικασία ενώπιον ανώτερων δικαστηρίων δεν είναι ασυμβίβαστη με το αρ. 6 της ΕΣΔΑ και ότι η διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' δεν παρέχει αναγκαία στον κατηγορούμενο το δικαίωμα να αποφασίζει ο ίδιος για τον τρόπο με τον οποίο θα διασφαλιστεί η υπεράσπισή του. Έτσι το μέρος της προσφυγής που αφορούσε σε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ απορρίφθηκε ως προδήλως αβάσιμο.

¹⁵⁸ Παρόμοια πρόβλεψη υπήρχε στο αρ. 201 παρ. 6 του προϊσχύσαντος Κώδικα Δικηγόρων (ΝΔ 3026/1954), πλην όμως σε αμφότερες τις ως άνω υποθέσεις, παρότι προβλήθηκε σχετικός ισχυρισμός

στην καταδίκη της χώρας μας, με την απόφαση «Twalib κατά Ελλάδος», το κενό αυτό καλύφθηκε προσωρινά με το αρ. 17 του Ν. 2721/1999, που εισήγαγε νέα διάταξη (αρ. 96^{Α'} «Πίνακας διοριστέων δικηγόρων») στον ΚΠΔ. Ωστόσο, μεταγενέστερα υπήρξε συνολική νομοθετική επίλυση του θέματος, όπως και συνολική αναμόρφωση του εθνικού νομοθετικού πλαισίου, με την ψήφιση του Ν. 3226/2004 και την κατάργηση της διάταξης του αρ. 96^{Α'} ΚΠΔ. Ο Ν. 3226/2004 ήλθε για να ρυθμίσει συνολικά, στην εθνική έννομη τάξη, το έως τότε εκκρεμές ζήτημα της δυνατότητας παροχής δωρεάν νομικής βοήθειας. Επί του θέματος, που αποτέλεσε την αφορμή καταδίκης της χώρας μας, στις υποθέσεις «Twalib κατά Ελλάδος» και «Biba κατά Ελλάδος», η λύση δόθηκε από τη διάταξη του αρ. 7 παρ. 2 περ. δ' του Ν. 3226/2004, όπου προβλέπεται πλέον ρητά η δυνατότητα παροχής δωρεάν δικαστικής συνδρομής και υπέρ εκείνου που επιθυμεί να προβεί σε υποβολή αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Αρείου Πάγου¹⁵⁹.

2) Η πιθανολόγηση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου ως προϋπόθεση απονομής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής

Περαιτέρω, στην επίσης ελληνικού ενδιαφέροντος **απόφαση «Peca κατά Ελλάδος» της 10-6-2010**, το αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ και η συμβατότητα του ελληνικού δικαίου ήρθαν, εκ νέου, στο προσκήνιο, πλην όμως για διαφορετικό ζήτημα. Εν προκειμένω, ο προσφεύγων κ. Peca απευθύνθηκε στον Άρειο Πάγο, υποβάλλοντας αίτηση αναίρεσης, χωρίς, όμως, τη συνδρομή συνηγόρου. Αντ' αυτού, επιφυλάχθηκε ρητά να επανέλθει, μεταγενέστερα, μέσω συνηγόρου, επικαλούμενος κ' άλλους λόγους αναίρεσης. Ωστόσο, ο Άρειος Πάγος απέρριψε το αίτημα του προς παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής, διότι στο δικόγραφο της αναίρεσης δεν είχε

της Ελληνικής Κυβέρνησης, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι δεν παρουσιάστηκαν συγκεκριμένα παραδείγματα σχετικά με τον τρόπο, που λειτουργεί στην πράξη, με αποτέλεσμα να έχει καταστεί πρακτικώς ανεφάρμοστη.

¹⁵⁹ Αρ. 7 παρ. 2 του Ν. 3226/2004: «Συνήγοροι ορίζονται υπέρ κατηγορουμένου: α) για κακουργήματα, κατά το στάδιο της ανάκρισης και κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, β) για πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για τα οποία προβλέπεται ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον έξι (6) μηνών, κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, γ) για εφέσεις κατ' αποφάσεων Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και για παράσταση κατά την εκδίκαση αυτών ενώπιον του δευτεροβάθμιου Δικαστηρίου εφόσον πρωτοδικώς έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών, δ) για αναίρεσεις κατ' αποφάσεων των ως άνω Δικαστηρίων και κατ' αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου, του Πενταμελούς Εφετείου και του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον ενός έτους, ε) για αιτήσεις επαναλήψεως της διαδικασίας υπέρ καταδικασμένου, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών».

επικαλεσθεί κανέναν από τους περιοριστικά αναφερόμενους στο αρ. 510 ΚΠΔ λόγους κ' έτσι το ένδικο μέσο δεν είχε καμία αντικειμενική πιθανότητα επιτυχούς έκβασης. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δικαίωσε τον προσφεύγοντα, καθώς δέχθηκε ότι ο Άρειος Πάγος δε μπορεί να προβαίνει σε εικασίες, είτε ως προς τις πιθανότητες ευόδωσης μιας αίτησης παροχής νομικής βοήθειας, την οποία θα είχε καταθέσει ο προσφεύγων πριν ασκήσει την αίτηση αναίρεσης, είτε ως προς το παραδεκτό αυτής, εάν ο προσφεύγων είχε τύχει της συνδρομής συνηγόρου κατά τη σύνταξή της. Έτσι, το Δικαστήριο καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος για πρόσβαση στο αρμόδιο δικαστήριο).

Παρόμοια υπήρξε και η απόφαση του ΕΔΔΑ «Βαμβακάς κατά Ελλάδος» της 16-10-2008, όπου και πάλι το Δικαστήριο καταδίκασε τη χώρα για παράβαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (παραβίαση του δικαιώματος του κατηγορούμενου για πρόσβαση στο δικαστήριο), αν και ο προσφεύγων είχε επικαλεστεί και παράβαση του αρ. 6 παρ. 3γ'.

Παρόμοιας προβληματικής ζήτημα αντιμετωπίστηκε από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση «Granger κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-3-1990, όπου και πάλι το κρίσιμο θέμα ήταν εάν επιτρέπεται να ερευνάται, ως προϋπόθεση, η πιθανολόγηση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου, προκειμένου να γίνει δεκτή η αίτηση παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, στα πλαίσια της δευτεροβάθμιας διαδικασίας. Με την απόφασή του επί της υποθέσεως αυτής, το ΕΔΔΑ τόνισε πως δεν είναι σε θέση να κρίνει εάν το ένδικο μέσο συγκεντρώνει πιθανότητες επιτυχούς έκβασης. Για το λόγο αυτό, προκειμένου το ΕΔΔΑ να αποφανθεί περί του εάν το «συμφέρον της δικαιοσύνης» υπαγορεύει τον δωρεάν διορισμό συνηγόρου στον προσφεύγοντα, λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε υπό εξέταση διαδικασίας, δηλαδή, αφενός τη σημασία που έχει γι' αυτόν η άσκηση του ενδίκου μέσου, με γνώμονα τη βαρύτητα της πρωτόδικα επιβληθείσας ποινής κ' αφετέρου τα προσωπικά χαρακτηριστικά του προσφεύγοντος. Στην προκειμένη περίπτωση, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε πως ο προσφεύγων δεν ήταν σε θέση να αντιληφθεί πλήρως το κείμενο που διάβαζε, αλλά ούτε και τα επιχειρήματα που αντιτάχθηκαν σ' αυτόν. Οι διαπιστώσεις αυτές ήταν αρκετές, ώστε το Δικαστήριο να αποφανθεί πως το

«συμφέρον της δικαιοσύνης» απαιτεί το διορισμό συνηγόρου, ανεξαρτήτως της πιθανότητας ευδοκίμησης του ασκηθέντος ενδίκου μέσου¹⁶⁰.

Η ανωτέρω απόφαση «Granger κατά Ηνωμένου Βασιλείου» σηματοδότησε την απαρχή μεταστροφής της νομολογίας του ΕΔΔΑ επί του εν λόγω ζητήματος, καθώς το Δικαστήριο, κατά το παρελθόν, είχε υιοθετήσει διαφορετική στάση. Πράγματι επί παρόμοιας υπόθεσης, το ΕΔΔΑ, με την **απόφαση «Monnel και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 2-3-1987**, αφού επιβεβαίωσε την εφαρμογή του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ και στην ακυρωτική διαδικασία κ' αφού εξέτασε, εν συνόλω, τη συμβατότητα των διαδικασιών, που έλαβαν χώρα ενώπιον των αρμόδιων βρετανικών αρχών, ως προς τις απαιτήσεις των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, έκρινε ότι οι συναφείς ρυθμίσεις της ΕΣΔΑ δεν παραβιάζονται από την άρνηση των κρατικών αρχών προς παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής, με την αιτιολογία ότι είχε πιθανολογηθεί η μη ευδοκίμηση του ασκηθέντος ενδίκου μέσου (έφεσης εν προκειμένω). Το σκεπτικό του Δικαστηρίου στηρίχθηκε στην παραδοχή ότι το κριτήριο του «συμφέροντος της δικαιοσύνης» δεν επιτάσσει την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής στον κατηγορούμενο, που, αφού καταδικάστηκε σε πρώτο βαθμό, επιθυμεί να προσβάλλει την καταδίκη του με ένδικο μέσο, που πιθανολογείται βάσιμα ότι θα απορριφθεί ή που συγκεντρώνει, κατ' αντικειμενική κρίση, μηδαμινές πιθανότητες ευδοκίμησης. Στις περιπτώσεις αυτές, δέχθηκε το ΕΔΔΑ, αρκεί να παρασχέθηκε στον κατηγορούμενο το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής, κατά τα προγενέστερα στάδια της διαδικασίας και να του υποδείχθηκε ότι το ένδικο μέσο, που σκοπεύει να ασκήσει συγκεντρώνει μηδενικές πιθανότητες επιτυχούς έκβασης.

¹⁶⁰ Παρόμοιες, κατά περιεχόμενο, υπήρξαν οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Bonet κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-10-1994, «Maxwell κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 28-10-1994 και «Maksimenko κατά Ουκρανίας» της 20-12-2011, όπου το Δικαστήριο δέχθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, χρησιμοποιώντας την ίδια επιχειρηματολογία.

ΣΤ) ΔΙΚΑΙΩΜΑ(;) ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ ΝΑ ΕΠΙΛΕΞΕΙ
ΤΟΝ ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΩΣ ΔΙΟΡΙΜΕΝΟ ΣΥΝΗΓΟΡΟ

Το ΕΔΔΑ κατέστησε, από αρκετά νωρίς, σαφές ότι το αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ δεν επιφυλάσσει υπέρ του δικαιούχου την ευχέρεια επιλογής του συνηγόρου, που θα διοριστεί να τον εκπροσωπήσει. Πράγματι, το δικαίωμα υπαγωγής στο ευεργέτημα του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ μπορεί να υπόκειται σε όρια, που καθορίζονται από την εκάστοτε εθνική νομοθεσία. Η σχετική νομολογία του Δικαστηρίου δέχεται ότι, καταρχήν, αρμόδιες για την επιλογή του προσώπου, που θα εκπροσωπήσει νομικά τον κατηγορούμενο-δικαιούχο, είναι οι κρατικές αρχές, οι οποίες οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη και να εξετάζουν τυχόν προτίμηση του κατηγορουμένου για το διορισμό συγκεκριμένου συνηγόρου. Η προτίμηση αυτή, όμως, μπορεί να ξεπερνιέται ή ακόμη και να αγνοείται, εφόσον υπάρχουν επαρκείς λόγοι. Ο κατηγορούμενος, από την πλευρά του, δύναται να απευθυνθεί στην αρμόδια κρατική αρχή και να αιτηθεί την αντικατάσταση του διορισθέντος συνηγόρου από κάποιον άλλο, εφόσον επικαλείται σαφείς και ορισμένους λόγους, απ' τους οποίους πιθανολογείται ανεπάρκεια ή απροθυμία επαρκούς υπεράσπισης του κατηγορουμένου¹⁶¹.

Στην απόφαση «Lagerblom κατά Σουηδίας» της 14-1-2003, αναφορικά στη δυνατότητα επιλογής, από τον κατηγορούμενο, του συνηγόρου υπεράσπισης στο πλαίσιο δωρεάν νομικής συνδρομής, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι το δικαίωμα επιλογής συνηγόρου δεν είναι απόλυτο, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς. Ωστόσο, η αποτελεσματική υπεράσπιση, την οποία εγγυάται το αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, δεν παραβιάζεται, ούτε παραβιάζεται από την απόρριψη αιτήματος του κατηγορουμένου για αντικατάσταση του αυτεπαγγέλτως διορισμένου συνηγόρου του, εκ μόνου του λόγου ότι ο τελευταίος δεν γνωρίζει τη μητρική γλώσσα του προσφεύγοντος (φινλανδική), υπό την προϋπόθεση ότι η διερμηνεία είναι επαρκής, ή ότι ο διορισθείς συνήγορος επιλέχθηκε από το δικαστήριο, για λόγους περιορισμού του χρηματικού κόστους, ενόψει της προγενέστερης ενασχόλησής του με την ίδια υπόθεση.

¹⁶¹ Οι κυριότερες από τις ανωτέρω παραδοχές αποτυπώνονται στις αποφάσεις της Επιτροπής «Van Ulden κατά Ολλανδίας» της 12-5-1997, «Krempovskij κατά Λιθουανίας» της 20-4-1999 και «Erdem κατά Γερμανίας» της 9-12-1999 (οι συναφείς προσφυγές απορρίφθηκαν, ως προδήλως αβάσιμες) και στην απόφαση του ΕΔΔΑ «Lagerblom κατά Σουηδίας» της 14-1-2003.

Z) ΕΓΓΥΗΣΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΥΤΕΠΑΓΓΕΛΤΩΣ ΔΙΟΡΙΖΟΜΕΝΟ ΣΥΝΗΓΟΡΟ

Παρεπόμενο θέμα είναι η ποιότητα και το περιεχόμενο της παρεχόμενης δωρεάν νομικής συνδρομής στον αιτούντα κατηγορούμενο. Καταρχήν, είναι σαφές πως τόσο η Σύμβαση, όσο και το Δικαστήριο δεν αρκούνται στην απονομή του ευεργετήματος και στην παράσταση, απλώς και μόνο, ενός συνηγόρου, που διορίζεται από το κράτος, απ' όπου και ικανοποιείται οικονομικά για τις υπηρεσίες του. Αντίθετα, αποτελεί προϋπόθεση, αλλά και ζητούμενο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ουσιαστική εμπέδωση του σκοπού της διάταξης του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, η παράσταση του συνηγόρου να πληροί τις ελάχιστες απαιτήσεις περιεχομένου και ποιότητας της παρεχόμενης υπεράσπισης. Είναι ενδεικτικό πως το ΕΔΔΑ στις πρόσφατες αποφάσεις του «Luchaninova κατά Ουκρανίας» της 9-6-2011, «Iglin κατά Ουκρανίας» της 12-1-2012 και «Falcão dos Santos κατά Πορτογαλίας» της 3-7-2012, εύστοχα τόνισε ότι στο πρωτότυπο κείμενο της ΕΣΔΑ γίνεται χρήση του όρου «assistance» (υποστήριξη/συμπαράσταση) και όχι του όρου «nomination» (διορισμός). Έτσι, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, είναι ίδιες οι απαιτήσεις ποιότητας κ' αποτελεσματικότητας του συνηγόρου υπεράσπισης, είτε διορίστηκε ελεύθερα, κατ' επιλογή του κατηγορουμένου, είτε από το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο, λόγω απονομής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ δεν αρκείται στην απλή τυπική απονομή του ευεργετήματος στον δικαιούχο, αλλά, επιπλέον, θα πρέπει ο διορισθείς συνήγορος να επιτελέσει τα καθήκοντά του, με την ίδια επιμέλεια και αποτελεσματικότητα, που θα τα επιτελούσε, αν δεν είχε διοριστεί από το δικαστήριο, αλλά αποτελούσε επιλογή του κατηγορουμένου. Η αποτελεσματικότητα αυτή επιτυγχάνεται, μέσω του περιεχομένου και της ποιότητας της παρεχόμενης νομικής υποστήριξης¹⁶². Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, πως το ΕΔΔΑ έχει φανεί, έως σήμερα, αρκετά διστακτικό στο να αξιολογήσει ή (πολλώ μάλλον) να χαρακτηρίσει την παράσταση ή της επιδόσεις ενός αυτεπάγγελα διορισμένου συνηγόρου, ως πρόδηλα ανεπαρκή ή βλαπτική για τα συμφέροντα του κατηγορουμένου. Πράγματι, είναι γεγονός ότι η προσέγγιση του Δικαστηρίου στις έννοιες «πρόδηλα σφάλματα» («manifest errors») «αναποτελεσματική»

¹⁶² Ενδ. ΕΔΔΑ «Daud κατά Πορτογαλίας» της 21-4-1998.

(«ineffective») ή «ανάρμοστη» («inadequate») εκπροσώπηση, εκ μέρους ενός αυτεπάγγελα διορισμένου συνηγόρου παρουσιάζει κενά, που εκκινούν από τη φανερή απροθυμία του να κρίνει -πολλώ δε μάλλον να κατακρίνει και να αποδοκιμάσει- την επαγγελματική απόδοση ενός συνηγόρου, κατά την ενάσκηση του λειτουργημάτων του. Το ΕΔΔΑ, έως σήμερα, έχει περιοριστεί στο να αποφανθεί επί εξόφθαλμων, αναμφισβήτητων και καταφανών περιπτώσεων υπερασπιστικής ανεπάρκειας, όπως, για παράδειγμα, η ερήμην εκδίκαση του κατηγορουμένου, λόγω παράλειψης του διορισθέντος συνηγόρου, ή η άρνηση του συνηγόρου να προβεί σε συγκεκριμένη διαδικαστική πράξη, παρά τη ρητή εντολή, που είχε λάβει. Αντίθετα, συχνά, το ΕΔΔΑ φροντίζει να υπενθυμίζει την ελευθερία δράσης, καθώς και την επαγγελματική κ' επιστημονική ανεξαρτησία κάθε επαγγελματία συνηγόρου, δικαιολογώντας(;) , κατ' αυτό τον τρόπο, την απροθυμία του να κρίνει ή και να κατακρίνει τους χειρισμούς του, επί της συγκεκριμένης υπόθεσης. Επομένως, ο προσδιορισμός της έννοιας της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης νομικής συνδρομής δεν εξικνείται πέραν του σημείου ελέγχου της στάσης, που τήρησε ο διορισθείς συνήγορος, τόσο έναντι του εντολέα του, όσο κ' ενώπιον των δικαστηρίων. Η διστακτική αυτή στάση του ΕΔΔΑ μπορεί να ερμηνευτεί, εάν ληφθεί υπόψη η φύση της σχέσης εμπιστοσύνης εντολέα-συνηγόρου και των κινδύνων, που ελλοχεύουν για τη σταθερότητα της σχέσης αυτής εξαιτίας μιας τυχόν έξωθεν παρέμβασης. Άλλως ειπείν, το ΕΔΔΑ όχι μόνο εμφανίζει εαυτόν, κατά κανόνα, αναρμόδιο να κρίνει ή να αποδοκιμάσει τους χειρισμούς ενός συνηγόρου σε μια συγκεκριμένη υπόθεση, αλλά επιπλέον, απέχει από το να ενθαρρύνει ή να προτρέψει τις αρμόδιες κρατικές αρχές να προβούν σε τέτοιου είδους παρεμβάσεις.

Ειδικότερα, με σειρά αποφάσεων του ΕΔΔΑ έγιναν δεκτά τα εξής:

Α) Στην απόφαση «Sakhnovskiy κατά Ρωσίας» της 2-11-2010, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι, προκειμένου να είναι ουσιαστική και αποτελεσματική η νομική υποστήριξη, θα πρέπει η επικοινωνία μεταξύ του κατηγορουμένου και του διορισμένου συνηγόρου, να μην περιορίζεται απλώς σε μία τυπική διαδικασία ("mere formality"). Τυχόν δε καθυστέρηση από τις δικαστικές αρχές στην αντικατάσταση ενός εμφανώς αδιάφορου και συνεπώς ανεπαρκούς ex officio συνηγόρου ή ακόμη και η μη διευκόλυνση του διαδόχου του μέσω της παροχής, λόγου χάρη, αναβολής

εκδίκασης της υπόθεσης για την προετοιμασία του, συνιστά πλημμελή υπεράσπιση και ως εκ τούτου στοιχειοθετεί παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ¹⁶³.

Β) Στις αποφάσεις «Goddi κατά Ιταλίας» της 9-4-1984 και «Airey κατά Ιρλανδίας» της 9-10-1978, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το κράτος υποχρεούται να λαμβάνει συγκεκριμένα θετικά μέτρα («θετικές υποχρεώσεις»/«positive obligations»), προκειμένου να εξασφαλισθεί στον κατηγορούμενο όχι μόνο συνήγορος στο πλαίσιο του συστήματος δωρεάν νομικής συνδρομής, αλλά και πραγματική και αποτελεσματική προστασία και υπεράσπιση. Δέχθηκε, επίσης, ότι για να διαπιστωθεί παράβαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ δεν απαιτείται να προέκυψε, πράγματι, βλάβη των συμφερόντων του κατηγορουμένου, λόγω της μη επαρκούς παροχής του απονεμόμενου δικαιώματος.

Γ) Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ, στην απόφαση «Kamasinski κατά Αυστρίας» της 19-12-1989, δέχθηκε πως το κράτος είναι υποχρεωμένο να φροντίσει, ώστε η παράσταση του συνηγόρου να είναι ουσιαστική, χωρίς, ωστόσο, αυτό να σημαίνει ότι όλες ανεξαιρέτως οι παραλείψεις, σφάλματα ή τυχόν ανεπάρκειες του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου θα καταλογισθούν σε αυτό.

Δ) Στις αποφάσεις «Kulikowski κατά Πολωνίας» της 19-5-2009 και «Dombrowski κατά Πολωνίας» της 18-10-2011, το ΕΔΔΑ είχε να αντιμετωπίσει περίπτωση, κατά την οποία ο αυτεπαγγέλτως διορισθείς συνήγορος αρνήθηκε να ασκήσει αίτηση αναίρεσης, διότι θεώρησε ότι δεν υπήρχε νομική βάση και, ότι, ως εκ τούτου, τυχόν αίτηση αναίρεσης θα απορριπτόταν ως απαράδεκτη (άρνηση του συνηγόρου να προβεί σε συγκεκριμένη διαδικαστική πράξη, διότι τη θεωρεί αλυσιτελή, παρά την εντολή του εντολέα-κατηγορουμένου). Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι το πρόβλημα έγκειται στην προσπάθεια εξισορρόπησης μεταξύ του δικαιώματος του κατηγορουμένου για υπεράσπιση και αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, από τη μια, και της ανεξαρτησίας του συνηγόρου, κατά την ενάσκηση του λειτουργήματός του, από την άλλη. Κατ' αποτέλεσμα, δέχθηκε ότι το εμπλεκόμενο κράτος παραβίασε τη διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, καθώς δεν παρείχε στον προσφεύγοντα αποτελεσματική υπεράσπιση, διότι το εθνικό δικαστήριο δεν ενημέρωσε, ως όφειλε, τον προσφεύγοντα για τις δικονομικές του δυνατότητες και

¹⁶³ Παρόμοιες παραδοχές υιοθέτησε το ΕΔΔΑ στις αποφάσεις «Imbrioscia κατά Ελβετίας» ό.π. και «Twalib κατά Ελλάδος» ό.π. Σε αμφότερες τις αποφάσεις του αυτές, το Δικαστήριο υπογράμμισε και τόνισε την ανάγκη παροχής επαρκούς χρόνου προετοιμασίας του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου, ακόμη κ' αν αυτό επιβραδύνει την πρόοδο της διαδικασίας, καθώς μόνο όταν έχει παρασχεθεί επαρκής χρόνος προετοιμασίας στο διορισθέντα συνήγορο, εξασφαλίζεται η προσήκουσα άσκηση του λειτουργήματός του και συνακόλουθα η αποτελεσματική υπεράσπιση του εντολέα του.

ιδίως για το ότι, εφόσον δεν εκπροσωπείτο πλέον από τον εξ επαγγέλματος διορισμένο συνήγορο, υπήρχε, ακόμη, το χρονικό περιθώριο να αναζητήσει άλλο δικηγόρο, που θα δεχόταν να ασκήσει αναίρεση για λογαριασμό του¹⁶⁴.

1) Αξιολόγηση της παρεχόμενης νομικής εκπροσώπησης του κατηγορούμενου-Υποχρέωση αυτεπάγγελτης παρέμβασης του εθνικού δικαστηρίου επί προδήλως ανεπαρκούς νομικής εκπροσώπησης

Το ΕΔΔΑ, τόσο στην απόφαση «Kamasinski κατά Αυστρίας», όσο και στις μεταγενέστερες αποφάσεις του «Sannino κατά Ιταλίας» της 27-4-2006 και «Czekalla κατά Πορτογαλίας» της 10-10-2002, τόνισε ότι την ευθύνη για την πορεία της υπεράσπισης φέρουν, κατ' αρχήν, ο ίδιος ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του, το δε κράτος υποχρεούται να παρέμβει μόνο εάν η εν λόγω παράλειψη του συνηγόρου είναι προφανής¹⁶⁵ («manifest»). Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές έχουν υποχρέωση να παρέμβουν αυτεπάγγελτα, μόνο εάν έχουν λάβει επαρκώς γνώση περί της εμφανούς αυτής ανεπάρκειας, με κάποιον άλλο τρόπο:

A) Στην υπόθεση «Kamasinski κατά Αυστρίας» της 19-12-1989, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αποφανθεί επί υπόθεσης, κατά την οποία ο προσφεύγων είχε εκφράσει παράπονα προς το εθνικό δικαστήριο για παραλείψεις και σφάλματα, εκ μέρους του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου του και συγκεκριμένα διότι όσες φορές ο συνήγορός του τον επισκέφθηκε, στη φυλακή, ήταν για εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα, δεν ήταν παρών κατά την απαγγελία της κατηγορίας, ενώ η παράστασή του ενώπιον του δικαστηρίου υπήρξε εξαιρετικά ελλιπής. Προς υποστήριξη του τελευταίου ισχυρισμού του, ο προσφεύγων επικαλούνταν μια σειρά από πράξεις ή ενέργειες του συνηγόρου του, που, κατά τον προσφεύγοντα, δεν συνεισέφεραν θετικά στην αντιμετώπισή του από το δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ απέρριψε την προσφυγή, καθώς δε διαπίστωσε παράβαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, κυρίως για το λόγο ότι δε μπορεί να

¹⁶⁴ Παρόμοιο σκεπτικό και επιχειρηματολογία υιοθέτησε το ΕΔΔΑ στις (αστικού ενδιαφέροντος) υποθέσεις «Siałkowska κατά Πολωνίας» και «Staroszyk κατά Πολωνίας» της 22-3-2007, όπου καταδίκασε την Πολωνία και πάλι, ουσιαστικά, για τον τρόπο λειτουργίας του εθνικού συστήματος αναγνώρισης κ' απονομής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής και τις δυνατότητες, που παρέχει για τυχόν αντικατάσταση του ορισθέντος συνηγόρου, σε περίπτωση άρνησης του τελευταίου να προβεί σε συγκεκριμένη διαδικαστική πράξη.

¹⁶⁵ Σχετικές οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Sabiron κατά Ρωσίας» της 11-2-2010 και «Mihai Moldoveanu κατά Ρουμανίας» της 19-6-2012.

καταλογιστεί στο εμπλεκόμενο κράτος κάθε πλημμέλεια ή παράλειψη του αυτεπαγγέλτως διορισμένου συνηγόρου, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του. Το ΕΔΔΑ σημείωσε, επίσης, ότι η εμπέδωση της ανεξαρτησίας του νομικού επαγγέλματος επιβάλλει στα εμπλεκόμενα κράτη και τις αντίστοιχες κρατικές υπηρεσίες να παρεμβαίνουν μόνο, οσάκις διαπιστώνουν ότι ο αυτεπάγγελτος διορισμένος συνήγορος υπεράσπισης είναι πρόδηλο ότι υστερεί, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, στερώντας, έτσι, τον κατηγορούμενο από αποτελεσματική υπεράσπιση. Στην προκειμένη περίπτωση, έγινε δεκτό ότι δεν υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις πως οι αυστριακές αρχές είχαν βάσιμους λόγους να παρέμβουν αναφορικά στην ποιότητα της νομικής εκπροσώπησης του προσφεύγοντος, είτε πριν, είτε κατά τη διάρκεια της πρωτοβάθμιας διαγνωστικής δίκης.

Β) Στην απόφαση «Ramon Franquesa Freixas κατά Ισπανίας» της 21-11-2000, το ΕΔΔΑ εξέτασε υπόθεση, κατά την οποία ο προσφεύγων επικαλέστηκε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, διότι ο αυτεπαγγέλτως διορισθείς συνήγορος ήταν ειδικευμένος στο εργατικό δίκαιο, ενώ αυτός (ο προσφεύγων) ήταν κατηγορούμενος για ποινικής φύσεως υπόθεση. Το ΕΔΔΑ απέρριψε την προσφυγή με το σκεπτικό, κατά πρώτον, ότι το αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ δεν παρέχει στον κατηγορούμενο την ευχέρεια να επιλέξει το συνήγορο, που εκείνος επιθυμεί, κατά τη διαδικασία του αυτεπάγγελτου διορισμού. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι τα παράπονα του προσφεύγοντος σχετικά με την ανεπάρκεια του ορισθέντος συνηγόρου του να τον υπερασπιστεί αποτελεσματικά στηρίζονταν, μόνο, στο γεγονός ότι ο συνήγορος δεν ήταν ειδικευμένος στο ποινικό, αλλά στο εργατικό δίκαιο, πλην όμως αυτό, από μόνο του, δε συνιστά παραβίαση της Σύμβασης. Δεδομένου δε, ότι ο προσφεύγων δεν εξέθεσε απτά και συγκεκριμένα στοιχεία, για να υποστηρίξει τους ισχυρισμούς του περί ανεπάρκειας του ορισθέντος συνηγόρου του, σε συνδυασμό με τη διαπίστωση ότι ο προσφεύγων (που ήταν και ο ίδιος δικηγόρος) επέλεξε να μην εκπροσωπήσει τον εαυτό του, ούτε να ορίσει συνήγορο της επιλογής του, ήταν στοιχεία, που ελήφθησαν υπόψη και οδήγησαν το ΕΔΔΑ στην απόρριψη της προσφυγής.

Γ) Στην απόφαση «Czekalla κατά Πορτογαλίας» της 10-10-2002, που προαναφέρθηκε, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι, κατά κανόνα, το εμπλεκόμενο κράτος δεν ευθύνεται για παραλείψεις ή σφάλματα του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου υπεράσπισης, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του. Ωστόσο, η λύση και η απάντηση είναι διαφορετική, όταν οι παραλείψεις ή τα σφάλματα του αυτεπαγγέλτως

διορισθέντος συνηγόρου υπεράσπισης, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, επιφέρουν στον κατηγορούμενο αποστέρηση ενός νόμιμα προβλεπόμενου ενδίκου βοηθήματος και το αρμόδιο δικαστήριο δεν επιλαμβάνεται για την αποκατάσταση αυτής της απώλειας. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ θεωρεί ότι γεννάται αυτοτελής ευθύνη του εμπλεκόμενου κράτους για πράξεις, παραλείψεις ή σφάλματα του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου, όταν εξ αυτών επήλθε απώλεια κάποιου προβλεπόμενου ενδίκου βοηθήματος για τον κατηγορούμενο και η απώλεια αυτή δεν αποκαταστάθηκε από το ανώτερο ή το αρμόδιο δικαστήριο. Στην προκειμένη υπόθεση, το ΕΔΔΑ συνυπολόγισε ότι α) λόγω των σφαλμάτων του αυτεπάγγελτα διορισθέντος συνηγόρου του, ο προσφεύγων αποστερήθηκε του δικαιώματος προσφυγής ενώπιον του Ακυρωτικού Δικαστηρίου της Πορτογαλίας, β) ο προσφεύγων ήταν αλλοδαπός, που αγνοούσε την πορτογαλική γλώσσα, καθώς και τις διαδικασίες, που έπρεπε να ακολουθηθούν και γ) ο προσφεύγων βρισκόταν αντιμέτωπος με ποινές πολυετούς φυλάκισης, εάν κρινόταν ένοχος για τις κατηγορίες, που του είχαν αποδοθεί. Επιπλέον, ο προσφεύγων δεν είδε να εισακούγονται από τα εθνικά δικαστήρια οι ανησυχίες, που είχε εκφράσει, για ανεπάρκεια της υπερασπιστικής γραμμής, που ακολουθούσε ο αυτεπάγγελτα διορισθείς συνήγορός του. Το αποφασιστικής σημασίας σημείο, όμως, ήταν, πως ο συνήγορός του, συμμορφούμενος με την υπόδειξη του εντολέα του, προσέφυγε με αυτοτελή αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Ανώτατου Ακυρωτικού, χωρίς, όμως, να τηρήσει τις προβλεπόμενες δικονομικές προϋποθέσεις, που έτασσε το εθνικό δίκαιο. Η παράλειψη αυτή υπήρξε, κατά το ΕΔΔΑ, «πρόδηλη» («manifest shortcoming»), για την αποκατάσταση της οποίας έπρεπε να λάβουν χώρα συγκεκριμένες θετικές ενέργειες από τις αρμόδιες κρατικές αρχές. Για παράδειγμα, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας θα μπορούσε, αντί να κηρύξει την αίτηση απαράδεκτη, να ζητήσει από το διορισμένο συνήγορο να συμπληρώσει τις ελλείψεις. Μια τέτοια ενέργεια, σημειώνει το ΕΔΔΑ, δε θα σήμαινε παρέμβαση στην επιστημονική ανεξαρτησία του συνηγόρου, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, αλλά ούτε και παραβίαση της «αρχής ισότητας των όπλων». Αντίθετα, θα αποτελούσε έκφραση της αληθινής βούλησης του δικαστηρίου να συμβάλει στην ουσιαστική απονομή δικαιοσύνης. Αξίζει να σημειωθεί, περαιτέρω, πως η ως άνω καταδικαστική για το πορτογαλικό κράτος απόφαση του ΕΔΔΑ σηματοδότησε τη μεταστροφή της εθνικής νομολογίας. Έτσι, σε μεταγενέστερη απόφασή του, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας, κλήθηκε να αποφανθεί επί παρόμοιας υπόθεσης, κατά την οποία είχε

απορριφθεί, επίσης για τυπικούς λόγους, ένδικο βοήθημα του κατηγορουμένου. Στην περίπτωση αυτή, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας, κρίνοντας την υπόθεση προφανώς υπό το φως των οικείων διατάξεων της ΕΣΔΑ, αλλά και την καταδίκη της χώρας στην υπόθεση «Czekalla κατά Πορτογαλίας», αποφάνθηκε ότι *«... τα πραγματικά περιστατικά και οι συνθήκες της κρινόμενης υπόθεσης υπαγορεύουν τη θετική υποχρέωση του αρμόδιου δικαστηρίου να εξασφαλίσει έμπρακτα και αποτελεσματικά το σεβασμό των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου».*

Δ) Στην απόφαση «Z. κατά Λετονίας» της 26-1-2006, το ΕΔΔΑ έκρινε υπόθεση, στην οποία ο προσφεύγων επικαλέστηκε παράβαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, λόγω της συμπεριφοράς του αυτεπάγγελα διορισμένου συνηγόρου του να συναντηθεί μαζί του, για να προετοιμάσουν την υπόθεση και την υπερασπιστική γραμμή, που θα έπρεπε να ακολουθήσουν, λίγο πριν την έναρξη της διαγνωστικής δίκης. Έτσι, υποστήριξε ο προσφεύγων, δεν υπήρξε επαρκής χρόνος προετοιμασίας της υπεράσπισής του, με αποτέλεσμα ο συνήγορός του να μην είναι σε θέση να ασκήσει αποτελεσματικά τα υπερασπιστικά του καθήκοντα. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα παράπονα αυτά του προσφεύγοντος πρέπει να κριθεί ότι υπάγονται, μόνο, στη διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, καθώς δεν ισχυριζόταν ότι οι κρατικές αρχές, με κάποια πράξη ή παράλειψή τους, περιόρισαν ή παρακώλυσαν την ενάσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας με το συνήγορό του. Η παραπάνω απόφαση του ΕΔΔΑ είναι χρήσιμη κ' ενδεικτική, διότι επιβεβαιώνει πως το Δικαστήριο δεν αποδίδει ευθύνη στο εμπλεκόμενο κράτος, όταν υπάρχει ή πιθανολογείται, απλά και μόνο, αμέλεια ή παράλειψη του αυτεπάγγελα διορισμένου συνηγόρου, εφόσον αυτή δε γνωστοποιήθηκε στο δικαστήριο ή στα αρμόδια κρατικά όργανα. Με άλλα λόγια, μόνη η τυχόν ανεπάρκεια του συνηγόρου δε συνεπάγεται ευθύνη του αντίστοιχου κράτους για παραβάσεις άρθρων της ΕΣΔΑ.

Ε) Στην υπόθεση «Daud κατά Πορτογαλίας» της 21-4-1998, το ΕΔΔΑ καταλόγισε ευθύνη στις αρμόδιες δικαστικές αρχές της Πορτογαλίας για την πλημμελή υπεράσπιση του κατηγορούμενου κ. Daud. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι, εν προκειμένω, οι παραλείψεις των διορισμένων συνηγόρων ήταν, σε τέτοιο βαθμό, προφανείς, ώστε οι αρμόδιες κρατικές αρχές είχαν υποχρέωση να επέμβουν. Ειδικότερα, ο πρώτος διορισθείς συνήγορος δεν έλαβε καν μέρος, σε κανένα διαδικαστικό στάδιο της υπόθεσης και τελικά αποσύρθηκε νωρίς, ενώ ο δεύτερος διορίστηκε πολύ καθυστερημένα κ' έτσι δεν είχε επαρκή χρόνο προετοιμασίας, ώστε να παρασταθεί ευπρόσωπα ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου και στη

συνέχεια, να καταρτίσει την προσήκουσα αίτηση αναίρεσης προς το Ακυρωτικό Δικαστήριο. Έτσι, η αίτηση αναίρεσής του απορρίφθηκε από το Ακυρωτικό Δικαστήριο ως απαράδεκτη, με αποτέλεσμα ο προσφεύγων να αποστερηθεί του δικαιώματός του να προσφύγει σ' αυτό και να ακουστεί. Το ΕΔΔΑ, επίσης, καταλόγισε στα εθνικά δικαστήρια της Πορτογαλίας τη μη παροχή διευκόλυνσης στο έργο του δεύτερου συνηγόρου, με την αναβολή της εκδίκασης για κάποιο εύλογο χρονικό διάστημα, ώστε να του δοθεί η δυνατότητα επαρκούς προετοιμασίας.

ΣΤ) Στην απόφαση «Sannino κατά Ιταλίας» της 27-4-2006, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, καθώς τα σφάλματα των αυτεπαγγέλτως διορισθέντων συνηγόρων ήταν τόσο πρόδηλα, ώστε οι κρατικές αρχές είχαν την υποχρέωση να παρέμβουν. Ειδικότερα, ο αρχικώς διορισθείς συνήγορος δεν παραστάθηκε στο ακροατήριο, διότι δεν είχε ενημερωθεί έγκαιρα για το διορισμό του. Επιπλέον, είχαν διοριστεί διαφορετικοί συνήγοροι για κάθε διαδικαστικό στάδιο της υπόθεσης, χωρίς, κανένας εξ αυτών, να έχει φροντίσει να ενημερωθεί επαρκώς για την υπόθεση. Ο προσφεύγων ουδέποτε ενημέρωσε τις αρμόδιες κρατικές αρχές για τις δυσκολίες, που αντιμετώπιζε, κατά την προετοιμασία της υπεράσπισής του κ' επιπλέον ουδέποτε επικοινωνήσε με τους διορισμένους συνηγόρους του για να ζητήσει εξηγήσεις ή διασαφηνίσεις σχετικά με την υπερασπιστική του γραμμή. Ωστόσο, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι, στην προκειμένη περίπτωση και υπό αυτά τα δεδομένα, οι αρμόδιες κρατικές αρχές είχαν υποχρέωση να παρέμβουν, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι ο προσφεύγων θα τύγχανε επαρκούς κ' αποτελεσματικής υπεράσπισης από τους συνηγόρους του.

2) Ο ρόλος των εθνικών δικαστηρίων σε περίπτωση προδήλως ανεπαρκούς νομικής εκπροσώπησης του κατηγορουμένου

Στην απόφαση «Michael Edward Cooke κατά Αυστρίας» της 8-2-2000, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, διότι έκρινε ως θετική ex officio υποχρέωση του (δευτεροβάθμιου) εθνικού δικαστηρίου να διατάξει την αυτοπρόσωπη παρουσία του κατηγορουμένου στο ακροατήριό του, ως κομβικής σημασίας στοιχείο, που θα συνέβαλε καθοριστικά στη συνολική αξιολόγηση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς του, ενόψει και της βαρύτητας της επαπειλούμενης ποινής (υπήρχε ο κίνδυνος στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο να

μετατραπεί η αρχικώς επιβληθείσα ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης σε ισόβια κάθειρξη). Στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων δεν ήταν παρών, κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, διότι ο αυτεπαγγέλτως διορισθείς συνήγορός του είχε παράσχει την εσφαλμένη ενημέρωση ότι ο εντολέας του δεν επιθυμούσε να παρίσταται. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε πως αυτό το γεγονός ήταν προϊόν ελλιπούς επικοινωνίας του εντολέα με το συνήγορό του και περαιτέρω καταδίκασε την Αυστρία, καθώς το αρμόδιο δευτεροβάθμιο δικαστήριο αρκέστηκε στη δήλωση του συνηγόρου, κράτησε και δίκασε την υπόθεση, ακόμη κ' εν τη απουσία του κατηγορουμένου.

Παρόμοια υπήρξε η **απόφαση «Metelitsa κατά Ρωσίας» της 22-6-2006**, όπου το ΕΔΔΑ διέγνωσε παραβίαση των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ σε υπόθεση, όπου η δευτεροβάθμια εκδίκαση έλαβε χώρα εν τη απουσία τόσο του κατηγορουμένου, όσο και του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου του. Το ΕΔΔΑ δέχθηκε, πως ήταν υποχρέωση των αρμόδιων κρατικών αρχών να εξασφαλίσουν, κατ' ελάχιστον, την παρουσία του συνηγόρου, κατά την εκδίκαση, με δεδομένο, μάλιστα, ότι ο προσφεύγων είχε αρνηθεί να παρασταθεί.

Στην απόφαση «Cuscani κατά Ηνωμένου Βασιλείου» της 24-9-2002 το ΕΔΔΑ διέγνωσε παραβίαση των αρ. 6 παρ. 1 και 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ: Στην προκειμένη περίπτωση, ο προσφεύγων (Ιταλός υπήκοος, που δεν κατείχε σε ικανοποιητικό βαθμό την αγγλική γλώσσα) έτυχε του ευεργετήματος της παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής από το κράτος. Ωστόσο, αν και ήταν εμφανές ότι ο προσφεύγων αδυνατούσε να παρακολουθήσει τη διαδικασία, ο διορισθείς συνήγορός του, που αγνοούσε την ιταλική γλώσσα, δεν ήγειρε το θέμα στο δικαστήριο, αιτούμενος τη συνδρομή διερμηνέα. Εντούτοις, το ΕΔΔΑ θεώρησε ότι το δικαστήριο, ως «ο ύστατος φρουρός του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας» (“the ultimate guardian of the fairness of the proceedings”) όφειλε, αυτεπαγγέλτως, να λάβει υπόψη τις ανωτέρω ιδιαιτερότητες και να μεριμνήσει για τη λήψη των αναγκαίων μέσων, που θα εξασφάλιζαν το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

H) ΖΗΤΗΜΑΤΑ, ΠΟΥ ΑΠΤΟΝΤΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΠΑΡΟΧΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΑΡΑΣΤΑΤΗ

Το ΕΔΔΑ, με σειρά αποφάσεών του (τόσο ποινικής όσο και αστικής φύσεως), έχει καθορίσει μια σειρά από αρχές και κριτήρια, που πρέπει να διέπουν τις εθνικές διαδικασίες εξέτασης αιτημάτων παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής. Ειδικότερα:

A) Το αρ. 6 της ΕΣΔΑ δεν εφαρμόζεται στις επιμέρους διαδικασίες, που αφορούν σε υποβολή κ' εξέταση αιτήματος απονομής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής. Αντίθετα, οι διατάξεις της Σύμβασης είναι εφαρμοστέες κατά τη διαδικασία ελέγχου της ορθής εφαρμογής του θεσμού, στο βαθμό που σοβαρές παραλείψεις είναι πιθανό να επιφέρουν αυθαίρετη ή αναιτιολόγητη άρνηση παροχής του ευεργετήματος ή άρνηση πρόσβασης στο δικαστήριο.

B) Η διαδικασία, που διέπει την εξέταση αιτημάτων για την απονομή του ευεργετήματος δε θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα περίπλοκη, ώστε να θέτει δυσανάλογα εμπόδια στη δυνατότητα του αιτούντος να προσφύγει ενώπιον του αρμόδιου εθνικού δικαστηρίου. Όπου προβλέπεται, ως προϋπόθεση απονομής του ευεργετήματος, η ύπαρξη «σοβαρής πιθανότητας ευδοκίμησης» (“reasonable prospects of success”), η αρμόδια κρατική αρχή δε θα πρέπει να υποκαθιστά το δικαστήριο, προβαίνοντας, για παράδειγμα, σε ερμηνεία, αμφισβητούμενων νομικών θεμάτων, που αναφύονται και τα οποία πρέπει να κρίνονται από τα αρμόδια δικαστήρια.

Γ) Η διαδικασία και τα κριτήρια καθορισμού της απόφασης για την απονομή ή όχι του ευεργετήματος δε θα πρέπει να είναι αυθαίρετα. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να αποδίδεται στην αναγκαιότητα της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και στο σεβασμό των αντίστοιχων εγγυήσεων στις εκάστοτε εθνικές έννομες τάξεις. Επιπλέον, οι αρμόδιες κρατικές αρχές οφείλουν να εξετάζουν, για κάθε συγκεκριμένη υπόθεση, τους παράγοντες και τα αίτια, που υπαγορεύουν την απονομή του ευεργετήματος και να ενημερώνουν τον αιτούντα για τους λόγους μιας πιθανά αρνητικής κρίσης τους ή να του επιδίδουν μια επίσημη απορριπτική απόφαση, εάν κάτι τέτοιο απαιτείται από την εθνική νομοθεσία. Τέλος, τυχόν αρνητική κρίση επί αιτήματος παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής πρέπει να υπόκειται σε δυνατότητα προσβολής με έφεση ή άλλο ένδικο βοήθημα.

Οι πιο χαρακτηριστικές και ενδιαφέρουσες συναφείς αποφάσεις από τη νομολογία του ΕΔΔΑ είναι οι εξής:

A) Στην υπόθεση «Aerts κατά Βελγίου» της 30-7-1998, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ εξ αφορμής της αρνητικής απόκρισης του αρμόδιου βελγικού φορέα στο αίτημα του κ. Aerts για παροχή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής. Η αίτηση απορρίφθηκε ως μη επαρκώς θεμελιωμένη, καθώς κρίθηκε ότι αφορούσε σε παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής για την υποστήριξη υπόθεσης επί ενός ιδιαίτερα αμφισβητούμενου νομικού ζητήματος. Αξίζει να σημειωθεί, πως το Βέλγιο, ύστερα από την παραπάνω καταδίκη, τροποποίησε την εθνική του νομοθεσία, ως προς το πότε μια αίτηση για την απονομή δωρεάν νομικής συνδρομής τυγχάνει απορριπτέα, αντικαθιστώντας το χαρακτηρισμό της «μη επαρκώς θεμελιωμένης» σε «προφανώς αβάσιμη».

B) Στην (αστικής φύσεως) απόφαση «Del Sol κατά Γαλλίας» της 26-2-2002 το ΕΔΔΑ κατέληξε στο δικανικό του συμπέρασμα, αφού πρώτα εξέτασε τη συμβατότητα του γαλλικού συστήματος υποβολής κ' εξέτασης αιτημάτων παροχής δωρεάν δικαστικής συνδρομής με τις απαιτήσεις των οικείων διατάξεων της Σύμβασης. Έτσι, σύμφωνα με τη γαλλική νομοθεσία, αιτήματα παροχής δωρεάν δικαστικής συνδρομής για προσφυγή ενώπιον του Ανώτατου Ακυρωτικού τυγχάνουν απορριπτέα, όταν κρίνονται ως προδήλως αβάσιμα, υπό την έννοια ότι επικαλούνται, αποκλειστικά, πραγματικούς και όχι νομικούς λόγους. Το ΕΔΔΑ επικρότησε τη ρύθμιση αυτή, κρίνοντας ότι αποβλέπει στην επιδίωξη θεμιτών σκοπών και ιδίως ότι κρατικά κονδύλια πρέπει να διατίθενται μόνο για τις περιπτώσεις εκείνες, που έχουν, κατ' αντικειμενική κρίση, βάσιμες πιθανότητες ευδοκίμησης. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι το γαλλικό σύστημα παρείχε επαρκείς εγγυήσεις εξάλειψης της αυθαιρεσίας, κατά το χειρισμό αιτημάτων παροχής δωρεάν δικαστικής συνδρομής. Για παράδειγμα, η σύνθεση του αρμόδιου κρατικού φορέα περιελάμβανε δικαστές, δικηγόρους, δημόσιους λειτουργούς αλλά και απλούς πολίτες, πράγμα, που σημαίνει ότι, ως όργανο, είναι επαρκώς θωρακισμένο, ώστε να λειτουργεί απαλλαγμένο από προκαταλήψεις, με γνώμονα την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και το σεβασμό των υπερασπιστικών δικαιωμάτων. Επιπλέον, προβλέπεται δικαίωμα έφεσης κατά των απορριπτικών αποφάσεων ενώπιον του Προέδρου του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, ο οποίος δύναται να διερευνήσει, ο ίδιος, τη βασιμότητα των λόγων αναίρεσης, που επικαλείται ο αιτών. Στην προκειμένη υπόθεση το ΕΔΔΑ απέρριψε της προσφυγή της κας Del Sol.

Γ) Στις (αστικής φύσεως) αποφάσεις «Α.Β. κατά Σλοβακίας» της 4-3-2003 και «Tabor κατά Πολωνίας» της 27-9-2006, το ΕΔΔΑ καταδίκασε τα εναγόμενα κράτη για την έκδοση απορριπτικών αποφάσεων από τις αρμόδιες κρατικές αρχές επί αιτημάτων παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, διότι αμφότερες οι απορριπτικές αποφάσεις χαρακτηρίστηκαν ως πλημμελείς και αναιτιολόγητες, ως τέτοιες δε, κρίθηκε ότι προκάλεσαν τόσο σοβαρό πλήγμα στο δίκαιο χαρακτήρα της όλης διαδικασίας, ώστε δεν ήταν καν αναγκαίο να εξεταστεί εάν η έλλειψη νομικής εκπροσώπησης των αιτούντων προκάλεσε σ' αυτούς συγκεκριμένη δικονομική βλάβη και ποια ήταν αυτή.

Δ) Στην (αστικής φύσεως) απόφαση «Santambrogio κατά Ιταλίας» της 21-9-2004 το ΕΔΔΑ βρήκε μια ακόμη ευκαιρία να αξιολογήσει το εθνικό σύστημα ενός κράτους, εν προκειμένω της Ιταλίας. Έτσι, κρίθηκε ότι το ιταλικό σύστημα παρέχει επαρκείς δικονομικές εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας, ως προς τον προσδιορισμό της οικονομικής αδυναμίας του αιτούντος. Ειδικότερα, τα αιτήματα κρίνονται από επιτροπές, που συγκροτούνται σε κάθε πρωτοβάθμιο δικαστήριο, και αποτελούνται από έναν δικαστή, ο οποίος προεδρεύει και από αιρετούς εκπροσώπους της Εισαγγελίας και του οικείου δικηγορικού συλλόγου, καθώς και από τον ίδιο τον αιτούντα. Επίσης, τυχόν απορριπτική κρίση μπορεί να προσβληθεί με έφεση ενώπιον του αρμόδιου Εφετείου. Και σ' αυτήν την περίπτωση, ο κ. Santambrogio είδε την προσφυγή του να απορρίπτεται από το Δικαστήριο.

Θ. ΕΞΟΔΑ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΕΣ-
ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ
ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ-
ΔΑΠΑΝΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ-ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Το ζήτημα της επιστροφής, από πλευράς του δικαιούχου, των δικαστικών εξόδων/δαπανών ή του χρηματικού κόστους της δωρεάν νομικής συνδρομής, που του παρασχέθηκε από το κράτος έχει, ήδη απασχολήσει το Δικαστήριο του Στρασβούργου, αλλά, ως επί το πλείστον, επί αστικών υποθέσεων. Εξ ορισμού κ' ενόψει της φύσης της ποινικής διαδικασίας, είναι εύλογο πως δεν υπήρξε ευρύ πεδίο αναζήτησης και προβληματισμού, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο ΕΔΔΑ. Υπήρξαν, όμως, και περιπτώσεις, που απασχόλησαν τις εθνικές αρχές, αλλά κ' εν συνεχεία το ΕΔΔΑ και άπτονταν αυτής της προβληματικής. Το Δικαστήριο έχει δεχθεί, στην έως σήμερα νομολογία του, ότι, επί ποινικών υποθέσεων, η τυχόν απαίτηση καταβολής των δικαστικών εξόδων ή της αμοιβής του συνηγόρου, που διορίστηκε αυτεπάγγελτα και η αμοιβή του καταβλήθηκε από το κράτος, στα πλαίσια του προγράμματος παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, δεν είναι ασύμβατη με το αρ. 6 της ΕΣΔΑ, ούτε συνιστά παραβίασή του, εφόσον η απαίτηση αυτή εγείρεται, εκ μέρους του κράτους, επί τη βάσει της βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης του δικαιούχου και στο βαθμό, που κρίνεται ότι αυτός δε στερείται, πλέον, των αναγκαίων οικονομικών πόρων. Με άλλα λόγια, εάν σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο, από την υποβολή αιτήματος παροχής του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής συνδρομής έως και οποτεδήποτε μετά την τελική εκδίκαση της υπόθεσης, κρίνεται βάσιμα κ' αιτιολογημένα ότι η οικονομική κατάσταση του αιτούντος έχει βελτιωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρείται ότι πλέον δύναται να ανταπεξέλθει στο οικονομικό κόστος, τότε ο κράτος δικαιούται να αναζητήσει την καταβολή των χρημάτων, που δαπάνησε έως τότε, είτε ως αμοιβή του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου, είτε ως δικαστικά έξοδα, τέλη κλπ. Ωστόσο, η απαίτηση αυτή δε φτάνει έως την αξίωση καταβολής τυχόν εξόδων διερμηνέα ή υπηρεσίας διερμηνείας ή μετάφρασης, καθώς το σχετικό δικαίωμα του αρ. 6 παρ. 3^{ε'} της ΕΣΔΑ προβλέπει, κατά τρόπο απόλυτο, την υποχρέωση του κράτους να παράσχει, σε κάθε περίπτωση,

δωρεάν υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης, οι δαπάνες των οποίων δε μπορούν, σε καμία περίπτωση και για κανένα λόγο, να αναζητηθούν¹⁶⁶.

Οι παραδοχές αυτές διατυπώθηκαν, κυρίως, μέσω των αποφάσεων «**X. κατά Γερμανίας**» και «**Croissant κατά Γερμανίας**» της **25-9-1992**. Σε αμφότερες τις υποθέσεις αυτές, επιβεβαιώθηκε ότι δεν αποτελεί παραβίαση του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ η έγερση απαίτησης, εκ μέρους του κράτους, για αποκατάσταση των εξόδων, στα οποία υποβλήθηκε, εξ αφορμής παροχής του ευεργετήματος της δωρεάν δικαστικής συνδρομής υπέρ προσώπων, των οποίων η προσωπική οικονομική κατάσταση, εν τω μεταξύ, βελτιώθηκε σημαντικά. Μεταξύ άλλων, το ΕΔΔΑ δέχθηκε ότι:

A) Η διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ δεν εγγυάται την εφάπαξ και δια παντός απαλλαγή του δικαιούχου από το κόστος της νομικής του εκπροσώπησης.

B) Τυχόν αναζήτηση και επιστροφή των εξόδων, στα οποία υποβλήθηκε το κράτος, μπορεί να ζητηθεί οποτεδήποτε μετά την τελική εκδίκαση της υπόθεσης, εφόσον ο δικαιούχος δύναται να καλύψει το σχετικό χρηματικό κόστος.

Γ) Είναι διαφορετική η φύση του δικαιώματος του αρ. 6 παρ. 3γ' κ' αυτού του αρ. 6 παρ. 3^{ε'} της ΕΣΔΑ, διότι το δεύτερο προβλέπει την, κατά τρόπο απόλυτο, υποχρέωση παροχής, εκ μέρους του κράτους, δωρεάν υπηρεσιών διερμηνείας ή μετάφρασης στον κατηγορούμενο, ενώ το πρώτο εγγυάται την παροχή υπηρεσιών δωρεάν νομικής συνδρομής, μόνο εφόσον ο κατηγορούμενος δε διαθέτει τα αναγκαία οικονομικά μέσα. Ως εκ τούτου, η προϋπόθεση της μη ύπαρξης των αναγκαίων οικονομικών μέσων θα πρέπει να εξακολουθεί να υπάρχει όχι μόνο κατά το χρόνο υποβολής του αιτήματος κ' εξέτασής του, αλλά και καθ' όλο το επόμενο χρονικό διάστημα, ακόμη και μετά την αμετάκλητη εκδίκαση της υπόθεσης.

Δ) Η απαίτηση καταβολής των εξόδων της ποινικής διαδικασίας είναι συμβατή με τη διάταξη του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, στο βαθμό που η οικονομική κατάσταση του υπόχρεου του επιτρέπει να καλύψει, ολικά ή εν μέρει, το σχετικό κόστος.

Ε) Οι ανωτέρω παραδοχές ισχύουν και αναφορικά στα πάσης φύσεως δικαστικά τέλη, δαπάνες ή έξοδα, στα οποία είναι, τυχόν, υπόχρεος ο κατηγορούμενος και από τα οποία, απαλλάχθηκε, αφής αποφασίστηκε η υπαγωγή του στο καθεστώς της δωρεάν νομικής συνδρομής. Με άλλα λόγια, όταν το εθνικό δίκαιο

¹⁶⁶ Απόφαση «Luedicke, Belkacem και Koc κατά Βελγίου» της 28-11-1978.

απαλλάσσει τον κατηγορούμενο από την καταβολή τέτοιων επιβαρύνσεων, εφόσον αποφασιστεί η υπαγωγή του στο καθεστώς της δωρεάν νομικής συνδρομής, είναι, εξίσου, δυνατό για το κράτος να αναζητήσει την καταβολή και των τελών αυτών, υπό τις ίδιες προϋποθέσεις.

Ως επιμύθιο, θα πρέπει να καταγραφεί η αναγκαία, κατά την κρίση μας, επισήμανση ότι η (υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις) απαίτηση του κράτους έναντι του δικαιούχου του ευεργετήματος δωρεάν νομικής συνδρομής να επιστρέψει τα οικεία κονδύλια δεν πρέπει να θεωρείται, ως χρονικά απεριόριστη. Από τη μία, είναι γεγονός ότι το ΕΔΔΑ, στην έως και σήμερα νομολογία του, δεν έχει κάνει κάποια νύξη ή αναφορά στα χρονικά όρια της απαίτησης αυτής του κράτους, δεχόμενο -έστω και σιωπηρά- κατά μία άποψη, ότι δεν υπάρχουν τέτοιοι περιορισμοί. Αυτό, ίσως μπορεί να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι δεν υπήρξαν έως και σήμερα υποθέσεις, που να άπτονταν αυτού του θέματος κ' επί των οποίων θα καλούνταν το ΕΔΔΑ να αποφανθεί. Δεν πρέπει, όμως, να περνά απαρατήρητο πως οι ευνόητες ανάγκες μιας ελάχιστης ασφάλειας δικαίου αναπόφευκτα υπαγορεύουν την παραδοχή ότι πρέπει να τεθεί κάποιος χρονικός περιορισμός στη δυνατότητα απαίτησης εκ μέρους του κράτους. Έτσι, ως ορθότερη πρέπει να προκριθεί η ανάγκη διαμόρφωσης, είτε βάσει ρύθμισης της εκάστοτε εθνικής νομοθεσίας, είτε νομολογιακά, κάποιου σαφούς χρονικού ορίου, εντός του οποίου θα νοείται ως υπαρκτή και θα δύναται να ασκηθεί η εν λόγω αξίωση του κράτους.

IV. ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Όπως έχει από πολλούς επισημανθεί, το ΕΔΔΑ, ενεργώντας ως ο αυθεντικά εντεταλμένος θεματοφύλακας για την ορθή εφαρμογή της ΕΣΔΑ, έχει συνεισφέρει ένα πολύ σημαντικό έργο για την ανάδειξη, την κατοχύρωση και την εμπέδωση των δικαιωμάτων, που κατοχυρώνει η Σύμβαση. Επί δεκαετίες, το ΕΔΔΑ επιδίδεται σ' έναν άοκνο κ' επίμονο αγώνα -όχι χωρίς παραδρομές ή παλινωδίες- επακριβούς οριοθέτησης της ερμηνείας και του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης, με απώτερο στόχο, όπως συχνά το ίδιο επισημαίνει, τα δικαιώματα, που προβλέπει η ΕΣΔΑ να μην αποτελούν «κενό γράμμα» ή διακηρύξεις χωρίς πρακτική εφαρμογή, αλλά πραγματικά και πρακτικά εφαρμοζόμενα δικαιώματα. Ο βαθμός δυσκολίας της αποστολής αυτής του ΕΔΔΑ καταδεικνύεται εάν αναλογιστεί κάποιος την ατέλειωτη περιπτώσιολογία των υποθέσεων, που ανακύπτουν από μόνη την παράλληλη ύπαρξη σαράντα επτά (47) διαφορετικών εννόμων τάξεων και δικαιοδοσιών των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης¹⁶⁷. Ενίοτε, το Δικαστήριο έχει κατηγορηθεί ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, έχει υιοθετήσει λύσεις, που διευρύνουν, υπέρ το δέον -ή ίσως κ' αδικαιολόγητα- την ερμηνεία των διατάξεων της Σύμβασης. Ακόμη κ' οι εμπνευστές αυτής της κριτικής, όμως, δεν παραγνωρίζουν πως η συντριπτική πλειοψηφία των αποφάσεων του ΕΔΔΑ εκδόθηκαν και εκδίδονται, αφού εξετάστηκαν σε βάθος ή και με σχολαστικότητα τα πραγματικά περιστατικά και οι νομικές παράμετροι κάθε υπόθεσης, εντοπίστηκαν με ακρίβεια τα νομικά ζητήματα, ενώ οι λύσεις, που υιοθετήθηκαν, στηρίζονται σε στέρεη και συνεπή επιχειρηματολογία, που απαντά πειστικά, τις περισσότερες φορές, στους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς.

Ειδικά σε ό,τι αφορά στην ερμηνεία της αμιγώς δικονομικής διάταξης του αρ. 6 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο της έχει προσδώσει, με τη νομολογία του, διαστάσεις, που δεν ήταν πάντοτε ούτε αυτονόητες, ούτε ευχερώς διαγνώσιμες. Η τάση αυτή του Δικαστηρίου, διαχρονικά, αποβλέπει στην επιμήκυνση και την εμβάθυνση της προστασίας, που παρέχουν οι διατάξεις του αρ. 6, σε όλες τις φάσεις της ποινικής

¹⁶⁷ Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι το σύνολο των κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου ακόμη και των πιο μικρών (π.χ. Άγιος Μαρίνος, Ανδόρρα, Λιχτενστάιν κ.α.), με μόνη την εξαίρεση της Λευκορωσίας, που αποτελεί το μόνο ευρωπαϊκό κράτος μη μέλος. Το σύνολο δε των 47 κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει επικυρώσει την ΕΣΔΑ.

διαδικασίας και υπό όλες τις πιθανές εκφάνσεις ή παραλλαγές συμμετοχής σ' αυτήν του (εν δυνάμει) κατηγορουμένου.

Όπως, ήδη, σημειώθηκε, ως εισαγωγική παρατήρηση, το ΕΔΔΑ απέδωσε, με τη νομολογία του, ιδιαίτερη και ξεχωριστή σημασία στο δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο, καθεαυτό, δεχόμενο ότι αποτελεί τη θεμελιώδη, λογική κ' αυτονόητη βάση για την εφαρμογή όλων των υπολοίπων δικονομικών εγγυήσεων του αρ. 6. Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι δε νοείται η ύπαρξη και η αποτελεσματική ενάσκηση κανενός άλλου δικαιώματος, απορρέοντος από το αρ. 6, εάν πρώτιστα δε θεμελιωθεί και κατοχυρωθεί αυτό καθεαυτό το δικαίωμα του διαδίκου (του κατηγορουμένου, δε, κατά μείζονα λόγο, ως του κεντρικού αλλά και του κυρίαρχου προσώπου της ποινικής διαδικασίας) να μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση στο αρμόδιο δικαστήριο ή δικαστικό όργανο. Μολονότι, δε, η κατηγορηματική και πανηγυρική επιβεβαίωση του δικαιώματος αυτού από το ΕΔΔΑ ήρθε, το πρώτον, σχετικά καθυστερημένα¹⁶⁸, εντούτοις το ΕΔΔΑ δε σταματά, πολλές φορές σχεδόν μονότονα και με πανομοιότυπα επαναλαμβανόμενες σκέψεις, να μνημονεύει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, ως πρωταρχικό, θεμελιώδες και εννοιολογικά πρωθύστερο παντός άλλου. Υπό την έννοια αυτή, η τάση του Δικαστηρίου είναι να εξετάζει με την ίδια -ή και ακόμη μεγαλύτερη, ενίοτε, αυστηρότητα- τις επιμέρους εθνικές ρυθμίσεις ή πρακτικές, εφόσον προκάλεσαν ή συνέβαλαν στον περιορισμό ή την αποδυνάμωση της πρακτικής ενάσκησης του δικαιώματος. Επιπρόσθετα, ο ιδιαίτερος και κεντρικός ρόλος, που διαδραματίζει ο κατηγορούμενος, στην ποινική διαδικασία, καθιστά το Δικαστήριο ακόμη πιο επιφυλακτικό, οσάκις καλείται να κρίνει εθνικούς κανόνες ή δικονομικές πρακτικές, που, κατ' αποτέλεσμα, παρεμποδίζουν, φαλκιδεύουν ή ακυρώνουν τη δυνατότητα του κατηγορουμένου να προσφύγει στο αρμόδιο δικαστήριο ή δικαστικό όργανο, ζητώντας να ακουστούν και να εξεταστούν, πραγματικά κ' αποτελεσματικά, οι πραγματικοί και νομικοί του ισχυρισμοί. Ως εκ τούτου, αυστηρές ή άκαμπτες εθνικές δικονομικές διατάξεις ή ερμηνευτικές προσεγγίσεις των σχετικών διατάξεων, που ενέχουν το στοιχείο του άκαμπτου φορμαλισμού καταδικάζονται παγίως από το Δικαστήριο, με το σκεπτικό ότι αποστέρησαν από τον κατηγορούμενο το θεμελιώδες δικαίωμά του να ακουστεί και να δικαστεί, για κάποιο λόγο, που είτε δεν υπακούει σε καμία πραγματική ή νομική αναγκαιότητα, είτε δεν είναι τόσο σοβαρός, ώστε να δικαιολογεί μια τέτοια

¹⁶⁸ Εν έτει 1975 στην απόφαση «Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου».

οικονομική αταξία. Συμπερασματικά, ο πυρήνας του υπό εξέταση δικαιώματος, όπως τον αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ, μπορεί να αποτυπωθεί σχηματικά, ως μια γενική, κατά κανόνα, ελευθερία του κάθε πολίτη (του κατηγορουμένου, κατά μείζονα λόγο) να προσφύγει στο (οποιοδήποτε βαθμού, είδους, φύσης, δικαιοδοσίας ή κλάδου) αρμόδιο δικαστήριο, για να επιδιώξει την ανάδειξη ή την υπεράσπιση των εννόμων δικαιωμάτων του, εκτός εάν -σε εξαιρετικές περιπτώσεις- θεμιτά και πάντως για λόγους, που υπακούουν στα κριτήρια της αρχής της αναλογικότητας και ιδίως στην εξυπηρέτηση κάποιας υπέρτερης αναγκαιότητας, μια τέτοια πρόσβαση είναι εύλογο να περιοριστεί ή να αποκλειστεί. Ακόμη, όμως κ' αν καταφάσκει η ύπαρξη μιας τέτοιας ανάγκης (π.χ. για λόγους αναγόμενους στην ασφάλεια δικαίου και στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης), οι περιορισμοί των εθνικών ρυθμίσεων εξετάζονται με βάση τα κριτήρια της αναλογικότητας και δε θα πρέπει να αποτελούν εμπόδιο για τον πολίτη ως προς το να κριθεί στην ουσία της η διαφορά από το αρμόδιο δικαστήριο. Επομένως, το ΕΔΔΑ, όπως φροντίζει να υπενθυμίζει σε κάθε ευκαιρία, δέχεται, ως βασική αρχή, που διέπει τη φιλοσοφία των αποφάσεών του, ότι η πρόσβαση σε δικαστήριο ή δικαστικό όργανο πρέπει να αποτελεί ουσιαστικό και όχι καθαρά τυπικό δικαίωμα. Με τον τρόπο αυτό το ΕΔΔΑ εκφράζει την αντίθεσή του στην προσήλωση των εθνικών δικαστηρίων σε φορμαλιστικές αρχές και στην ενίοτε εμμονή τους σε άκρατη τυπικότητα. Η τυπικότητα αυτή, όταν έχει ως αποτέλεσμα να προσβάλλεται ο πυρήνας του δικαιώματος, αποδοκιμάζεται από το ΕΔΔΑ και μάλιστα ενίοτε έντονα και με χαρακτηρισμούς, που απέχουν παρασάγγας από την παραδοσιακά διπλωματική του γλώσσα. Τονίζει, έτσι, το Δικαστήριο, ότι δεν είναι δυνατόν η ενδεχομένως προβληματική ενάσκηση ενός δικαιώματος, έστω και από υπαιτιότητα του φορέα του, να έχει ως αποτέλεσμα την κατάλυση και την ακύρωση του δικαιώματος αυτού. Το κράτος και τα δικαστήρια οφείλουν να παρέχουν στον πολίτη τη δυνατότητα να μπορεί να ακούγεται ουσιαστικά από τα αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα, εξασφαλίζοντάς του πρόσβαση όχι σε μια τυπική παρουσία, αλλά στην έκθεση ενώπιον των δικαστηρίων των ουσιαστικών του επιχειρημάτων τόσο σε αστικές υποθέσεις, όσο και σε ποινικές και πειθαρχικές διαδικασίες. Προς το σκοπό δε, της αποφυγής φορμαλιστικών λύσεων, που φαλκιδεύουν το δικαίωμα καθαυτό, το ΕΔΔΑ προτείνει μία διαφορετική οπτική γωνία από την οποία πρέπει να αντιμετωπίζεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο: ορθό και σύμφωνο με το πνεύμα της ΕΣΔΑ είναι να γίνεται μία διάκριση ανάμεσα στα πραγματικά απαραίτητα και τα λιγότερο απαραίτητα στοιχεία του τύπου, η παράλειψη των οποίων μπορεί να

θεραπευθεί μέσα από την επιστράτευση της κοινής λογικής, και της μη τυφλής εφαρμογής των δικονομικών διατάξεων. Με άλλα λόγια, αν τα εθνικά δικαστήρια αρκούνται στο να εξετάζουν απλώς και μόνο το τελικό αποτέλεσμα, χωρίς να ερευνούν τους λόγους που οδήγησαν στην παρατυπία και τον βαθμό, στον οποίο αυτή μπορεί πράγματι να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια δικαίου, τότε η απονομή της δικαιοσύνης δεν είναι χρηστή.

Υπό παραπλήσιο πνεύμα αντιμετωπίζεται από το Δικαστήριο του Στρασβούργου και το δικαίωμα στην παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής, κατά το μέτρο, που τυχόν αστοχίες, κατά την απονομή ή την πρακτική εφαρμογή του, παραβιάζουν ή δύνανται να παραβιάσουν το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας και ιδίως το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο. Η Σύμβαση, αποδεχόμενη εξ ορισμού τη σοβαρή πιθανότητα πολίτες ή κατηγορίες πολιτών να αδυνατούν να τύχουν νομικής εκπροσώπησης, λόγω έλλειψης των αναγκαίων πόρων, αναγνώρισε την υποχρέωση των κρατών να εγγυηθούν και να εξασφαλίσουν τη δωρεάν νομική τους εκπροσώπηση. Το δικαίωμα του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, όσο αυτονόητο κ' αν θεωρείται σήμερα, δεν ήταν πάντα τέτοιο στις περισσότερες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις και πάντως όχι κατά το χρόνο κατάρτισης της Σύμβασης. Αποτελεί, αναμφίβολα, κατάκτηση του μεταπολεμικού νομικού πολιτισμού της Ευρώπης η κρατική εγγύηση στην απονομή δωρεάν νομικής εκπροσώπησης για κάθε πολίτη, που στερείται των αναγκαίων προς τούτο υλικών πόρων. Το ΕΔΔΑ, από νωρίς σχετικά, όποτε κλήθηκε να αποφανθεί επί συναφών υποθέσεων επιβεβαίωσε ότι η εξασφάλιση δωρεάν νομικής συνδρομής για τους άπορους ή αναξιοπαθόντες αποτελεί θετική συμβατική υποχρέωση των κρατών, που δύνανται (και οφείλουν) να την εξειδικεύσουν στο εθνικό δίκαιο, όχι, όμως, κατά τρόπο ή με τη χρήση κριτηρίων, που, κατ' αποτέλεσμα, θα την συρρικνώνουν ή θα την αναιρούν. Επιπλέον, το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής για κάθε άπορο ή αναξιοπαθόντα πολίτη, αν και πρώτιστα συνδεδεμένο με το δικαίωμα υπεράσπισης, αποτελεί ταυτόχρονα συνιστώσα του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και ειδικότερα του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Όπως αναδείχθηκε, κατά την ανάλυση που προηγήθηκε, το ΕΔΔΑ όχι μόνο θεωρεί αυτονόητη και δεδομένη τη θετική υποχρέωση των κρατών να εξασφαλίζουν σε κάθε δικαιούμενο πολίτη την απονομή του ευεργετήματος της δωρεάν νομικής εκπροσώπησης, αλλά, έτι περαιτέρω, θέτει αυστηρές απαιτήσεις, αλλά και κριτήρια ελέγχου της απόδοσης και της

αποτελεσματικότητας της παρασχεθείσας δωρεάν νομικής συνδρομής. Έτσι, δέχεται ότι το δικαίωμα του αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, ερμηνευόμενο σύστοιχα με το δικαίωμα υπεράσπισης και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, θα πρέπει, κατά κανόνα, να παρέχεται στον κατηγορούμενο σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας και όχι μόνο σ' αυτό της διαγνωστικής δίκης. Ακόμη πιο ρηξικέλευθος είναι, όμως, ο ρόλος του Δικαστηρίου κατά την αξιολόγηση του νομικού παραστάτη, δεχόμενο ότι δεν αρκεί μια απλή τυπική παράσταση ή εκπροσώπηση, ιδίως εάν διαπιστώνεται η πρόδηλη ανεπάρκειά της ή, κατά μείζονα λόγο, η υπονόμηση της θέσης ή υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Το Δικαστήριο δε δίστασε να δεχθεί ότι οι αρμόδιες εθνικές δικαστικές αρχές υπέχουν θετική υποχρέωση να παρέμβουν αυτεπάγγελτα, αφής διαπιστώσουν ότι η (δωρεάν παρασχεθείσα) νομική εκπροσώπηση είναι τόσο πρόδηλα πλημμελής ή ελλειμματική, ώστε να διακινδυνεύει η θέση του εκπροσωπούμενου κατηγορουμένου. Επ' αυτού, ωστόσο, το Δικαστήριο, μολοντί αξιέπαινο για τη θαρραλέα και πρωτοποριακή γραμμή που υιοθέτησε με τη νομολογία του, εντούτοις δεν αποδείχθηκε τόσο τολμηρό, όταν εκλήθη να αντιμετωπίσει ή να αξιολογήσει την παρουσία νομικών παραστατών, ακόμη κ' όταν υπήρχαν σοβαρές αιτιάσεις ή ενδείξεις πλημμελειών. Η γραμμή αυτή προφανώς πηγάζει από την απροθυμία του Δικαστηρίου να επικρίνει ή να αποδοκιμάσει πράξεις ή παραλείψεις υπερασπιστών/συνηγόρων, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους. Με άλλα λόγια, έως και σήμερα, το Δικαστήριο έχει περιορίσει τη νομολογία του σε περιπτώσεις, κατά τις οποίες διαπιστώνονται προφανείς πλημμέλειες ή ελλείψεις στην παράσταση του διορισμένου νομικού εκπροσώπου¹⁶⁹. Είναι σαφές, ωστόσο, ότι πέρα από τις ολίγες, σχετικά, περιπτώσεις αυτές, που είναι συνήθως ευχερώς διαγνώσιμες¹⁷⁰, υπάρχουν πολυάριθμες περιπτώσεις νομικών παραστατών, των οποίων οι πράξεις ή παραλείψεις ούτε τόσο προφανείς είναι, ούτε τόσο εύκολα διαγνώσιμες ως πλημμελείς. Επ' αυτών, που αποτελούν άλλωστε και τη μεγάλη πλειοψηφία συναφών υποθέσεων, το Δικαστήριο διατηρεί, έως και σήμερα, μια σταθερά επιφυλακτική στάση, εμφανιζόμενο απρόθυμο¹⁷¹ να κρίνει ή να

¹⁶⁹ Το ΕΔΔΑ κάνει λόγο στη νομολογία του για «πρόδηλα σφάλματα» («manifest errors»), «αναποτελεσματική» («ineffective») ή «ανάρμωστη» («inadequate») εκπροσώπηση, εκ μέρους ενός αυτεπάγγελτα διορισμένου συνηγόρου.

¹⁷⁰ Π.χ. η ερήμην εκδίκαση του κατηγορουμένου, λόγω παράλειψης του διορισθέντος συνηγόρου ή η άρνηση του συνηγόρου να προβεί σε συγκεκριμένη διαδικαστική πράξη (λ.χ. άσκηση ενδίκου μέσου), παρά τη ρητή εντολή, που είχε λάβει από τον εντολέα του.

¹⁷¹ Ενόψει, αφενός, της απόλυτα σεβαστής, κατά το ΕΔΔΑ, ελευθερίας δράσης κ' επαγγελματικής κ' επιστημονικής ανεξαρτησίας κάθε επαγγελματία συνηγόρου κ' αφετέρου της φύσης της σχέσης

χαρακτηρίσει ως ανεπαρκείς ή βλαπτικές πράξεις ή παραλείψεις νομικών παραστατών, που δεν αγγίζουν τα όρια του «πρόδηλου». Με άλλα λόγια, οτιδήποτε πέρα από την «πρόδηλη» έλλειψη φαίνεται ότι εκφεύγει της αρμοδιότητας ελέγχου του ΕΔΔΑ, αλλά και των αρμόδιων εθνικών δικαστικών αρχών. Όλες οι παραπάνω παραδοχές της νομολογίας του Δικαστηρίου κατατείνουν στο να εγγυηθούν και να επαναβεβαιώσουν την πραγματική απόλαυση του δικαιώματος υπεράσπισης και του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο για κάθε πρόσωπο, ακόμη δε και για εκείνο, που στερείται παντελώς των απαιτούμενων προς τούτο υλικών μέσων. Συμπερασματικά, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει, με τη νομολογία του, ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εγγυώνται όχι μόνο την εξασφάλιση δωρεάν νομικού παραστάτη υπέρ των άπορων ή των αναξιοπαθόντων, αλλά και την υπέρ αυτών άρτια νομική εκπροσώπηση, που δε θα εξαντλείται στην απλή τυπική απονομή του ευεργετήματος, αλλά θα παρέχεται με την επιμέλεια και αποτελεσματικότητα, που θα ίσχυαν, αν ο νομικός παραστάτης δεν ήταν διορισμένος, αλλά αποτελούσε επιλογή του κατηγορουμένου.